ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ 11/98

Світова фінансова стихія: усі в одному човні

Увага!

"Ринок золота України"

Ексклюзивне видання

Вийшов друком випуск 9 додатка до журналу "Вісник НБУ" – "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності". Це спеціальний випуск, присвячений ринку золота України. Загальний обсяг уміщених матеріалів – 13 друкованих аркушів.

У зв'язку з прийняттям Закону України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними", а також новими правилами торгівлі банківськими (монетарними) металами групою фахівців під керівництвом доктора економічних наук Олександра Шарова на замовлення Національного банку України проведено дослідження у галузі сучасної практики організації торгівлі золотом та іншими дорогоцінними металами.

У матеріалах дослідження йдеться про організацію торгівлі на головних світових ринках (Лондон, Цюріх, Нью-Йорк, Гонконг) та внутрішніх ринках понад 30 країн (у тому числі США, Франції, Туреччини, Росії), а також подано інформацію про законодавство окремих країн стосовно даної галузі, роль і функції центральних банків, міністерств фінансів та інших державних органів.

У збірнику вперше вміщено всі законодавчі і нормативні акти, що стосуються ринку банківських (монетарних) металів України.

Усі, кого зацікавлять ці матеріали, доповнені новими правилами здійснення операцій із банківськими металами та порядком їх ліцензування, можуть замовити їх електронною поштою за адресою: 26 REDP@U1H0.

Довідки за телефоном: 267-30-27.

Законодавчі та нормативні акти, аналітичний огляд

Редакційна колегія:
БОНДАР В.О.
(голова)
ВОРОНОВА Л.В.
ГРЕБЕНИК Н.І.
КАНДИБКА О.М.
КІРЕЄВ О.І.
КРАВЕЦЬ В.М.
КРОТЮК В.Л.
ЛИСИЦЬКИЙ В.І.
МАТВІЄНКО В.П.
МОРОЗ А.М.
ПАТРИКАЦ Л.М.
(зав.редакцією — головний редактор)
РАЄВСЬКИЙ К.Є.
САВЛУК М.І.
СТЕПАНЕНКО А.І.
ЧЕРНИК І.П.
ШАРОВ О.М.

Номер підготовлено
редакцією періодичних видань НБУ

Головний редактор
ПАТРИКАЦ Л.М.

Заступник головного редактора
КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ монетарної політики
Редактор відділу **ПАПУША А.В.**

Відділ бухгалтерського обліку, розрахунків та інформаційно-програмного забезпечення
Редактор відділу **КОМПАНІЄЦЬ С.О.**

Відділ валютного регулювання та міжнародних банківських зв'язків
Редактор відділу **БАКУН О.В.**

Відділ економіки, законодавчого забезпечення, банківського нагляду та комерційних банків

Оглядач фондового ринку **НАУМЕНКО В.О.**

Головний художник
КОЗИЦЬКА С.Г.

Відділ реклами і розповсюдження
Редактор відділу **В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.**

Літературний редактор **КУХАРЧУК М.В.**

Коректори
СІЛЬВЕРСТОВА А.І., СЛІПУШКО О.М.

Комп'ютерний набір
ЛИТВИНОВА Н.В.

Фотокореспондент
НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.

Адреса редакції:
проспект Науки, 7, Київ-028, 252028, Україна
тел./факс: (044) 264-96-25
тел.: (044) 267-39-44

Реєстраційне свідоцтво КВ №691

Передплатний індекс 74132

Дизайн, кольороподіл і друк
БЛІЦ ПРИНТ
тел.: (044) 441-89-19

Комп'ютерна верстка
СЕРЬОДКІН В.К.
Дизайн 1-ї сторінки обкладинки
РЯБЕЦЬ В.М.

Технічний редактор
ЦЮРА В.В.

Умовн. друк. арк. 8.0
Підписано до друку 29.10.1998

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на "Вісник Національного банку України" обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.

Відповідальність за точність викладених фактів несе автор.

Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних матеріалів.

© Вісник Національного банку України, 1998

ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Щомісячний журнал Національного банку України
Видається з березня 1995 року

№11 (33) листопад 1998

ЗМІСТ

МАКРОЕКОНОМІКА

3 **В.Ющенко**
Банківська система України і поточна економічна ситуація

8 **О.Петрик, Я.Остапчук**
Надмірні державні витрати і реальне економічне зростання

11 **С.Кульбачний**
Сублімація попиту

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

14 **О.Круль**
Проблеми вибору режиму курсоутворення в умовах становлення ринкової економіки

19 Інформація за результатами торгів німецькими марками, доларами США, італійськими лірами, французькими франками, англійськими фунтами стерлінгів на Українській міжбанківській валютній біржі у вересні 1998 року

19 Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за вересень 1998 року)

20 Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за вересень 1998 року)

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

22 **О.Бакун**
Піраміди XX віку

МІЖНАРОДНІ БАНКІВСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ

24 **Д.Рікберг**
ЄБРР окреслює умови співпраці з Україною

ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ

25 **Н.Свинарчук**
Підтримка вітчизняного товаровиробника з точки зору банкіра

ФОНДОВИЙ РИНОК

27 Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за 1998 р.

27 Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу

28 Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у вересні 1998 р.

29 **В.Науменко**
Держава не повинна господарювати, бо не вміє

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

30 Кризу подолаємо разом

30 **О.Сугоняко**
Криза розвіює ілюзії

33 **І.Жабська**
Фінансовий стан комерційних банків України за несприятливих умов діяльності

34 Структура активів комерційних банків України за станом на 01.10.1998 р.

39 Структура пасивів комерційних банків України за станом на 01.10.1998 р.

44 Зміни і доповнення до "Офіційного списку комерційних банків України та переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України", внесені за період із 2 вересня по 12 жовтня 1998 року

45 **Г.Пухтаєвич, Т.Єрофєєва**
Основні проблеми становлення системи комерційних банків у країнах Східної Європи

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ: НОВІ ІНСТРУМЕНТИ

49 **М.Азаров, В.Янчуков**
Регіональна система масових електронних платежів

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

50 **А.Загородній, Н.Селюченко**
Лізинг як альтернативна форма банківського фінансування

51 Інформація щодо середньої процентної ставки за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1998 р.

51 Інформація щодо механізмів та обсягів рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1998 р.

52 **С.Савчук**
Економічна доцільність та перспективи розвитку казначейських операцій у комерційних банках України

54 Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами у національній валюті

НАГЛЯД ТА АУДИТ

55 **І.Горячек**
Базельський комітет із питань банківського нагляду як координатор діяльності органів нагляду і регулювання діяльності фінансово-кредитних установ

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

57 **В.Ломинога**
Складові бюджету держави. "Сини і пасинки"

58 **О.Барановський**
Індикатори фінансової безпеки банківської системи

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

61 **М.Бойчук**
System Integration — надійний партнер

МОНЕТИ УКРАЇНИ

61 Про введення в обіг ювілейної монети "100 років Київському політехнічному інституту"

НОВІ КНИГИ

62 **Т.Добко**
Пропонує найбільша книгозбірня України

ІЗ ПЕРШИХ ВУСТ

Банківська система України і поточна економічна ситуація

Віктор Ющенко,
Голова Національного банку України.

Світ тісний. Це філософське спостереження підтверджене масштабною кризою, яка розвивається вже більше року. Дуже далеко від України був її епіцентр, якийсь час хотілося вірити, що ця біда обійде нас стороною. Але неможливо передбачити розвиток подій на фінансових ринках. Небезпека стала реальною і для нашої країни, коли у скруту потрапила сусідня Росія. Нами було вжито усіх застережних заходів. І розвиток макроекономічних процесів після 17 серпня поточного року підтвердив їх обґрунтованість. Криза в Україні закінчиться тоді, коли після фінансової стабілізації почнеться економічне зростання. Нині надзвичайно важливо добитися розуміння таких базових тез:

- *В Україні можна і треба запобігти обвальному погіршенню стану справ у економіці.*
- *Вищим органам влади під силу зупинити процес поглиблення фінансової кризи та взяти під контроль зміни у фінансах держави.*
- *Впровадження адаптаційної девальвації гривні у* ***короткостроковій*** *перспективі не призведе до втрати вже сформованих позитивних тенденцій, у* ***середньостроковій*** *— сприятиме піднесенню національної економіки.*
- *Україна не втратила шансу в найближчій перспективі відновити реальне економічне зростання та підвищити життєвий рівень населення.*
- *Національний банк України має інструменти, необхідні для підтримки антикризових, стабілізаційних дій уряду, для збереження і розвитку банківської системи та безперебійного ведення розрахунків.*
- *Головною політичною метою Національного банку України було й буде забезпечення* ***внутрішньої*** *стабільності гривні.*
- *Послідовна реалізація указів Президента України, спрямованих на прискорення ринкової трансформації, невдовзі увінчається помітними позитивними зрушеннями у виробництві, а отже, й підвищенням рівня життя населення.*

ГОЛОВНІ ДОКРИЗОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Зовнішні та внутрішні борги уряду

За світовими нормами відносин, зовнішні та внутрішні борги уряду мають невеликі значення з досить повільною динамікою зростання *(на кінець 1997 року зовнішні борги становили 23.8% ВВП, а на кінець 1998 року ця цифра сягне 35.5%. Внутрішня заборгованість перед банківською системою на 01.09.1998 року дорівнювала 13% ВВП).* Успішно впроваджувана реструктуризація, тобто трансформація їх із короткострокових у середньострокові, радикально полегшує проблему збалансування бюджету. В результаті реструктуризації надзвичайно висока дохідність боргових зобов'язань уряду *(орієнтовно 60—75%)* знизиться до розумних рівнів, залишаючись досить привабливою. Передбачається, що дохідність для банків-резидентів у гривнях становитиме приблизно 40%. А отже, будуть створені фундаментальні умови для скорочення обсягів запозичень уряду і зниження ціни грошей. Оскільки гроші стануть доступнішими для приватних позичальників, можна сподіватися на розгортання інвестиційних процесів *(уже починаючи з другої половини 1999 року).*

Зовнішньоекономічна діяльність

Оптимальною стає зовнішньоекономічна діяльність. Досить швидко знижується негативне сальдо поточного рахунку платіжного балансу. (У першому півріччі 1998 року — на 13%, або на 130 млн. доларів США). Зближуються обсяги імпорту й експорту, що послаблює девальваційний тиск на гривню в результаті зовнішньоекономічної діяльності, який, до речі, й так був меншим, ніж у багатьох країнах світу *(негативне сальдо експорту знизилося за перше півріччя 1998 року на 36%, або на 449 млн. доларів США).* Зближення відбувається за рахунок швидшого скорочення імпорту. Це зменшує попит на долари США та пом'якшує негативний вплив глобальних фінансових потрясінь. **Прискорення девальвації гривні, яке викликало зростання внутрішніх цін насамперед на дорогу техніку, безумовно сприятиме зниженню імпорту та подальшому скороченню негативного значення торговельного сальдо. Цілком імовірно, що в другому півріччі поточного року ми досягнемо позитивного значення сальдо торговельного балансу — курс гривні отримає підтримку за рахунок надходжень доларів США.**

Виробництво. Головні тенденції змін. Оцінка зрушень у галузевій структурі в аспекті протидії фінансовій кризі

У цілому призупинено падіння обсягів виробництва. Цей показник стабілізувався ще у четвертому кварталі минулого року *(за 9 місяців 1998 року — 0.5% зниження проти 5.0% торік).* В умовах помітного **скорочення обсягів зовнішньоторговельних оборотів** уже в поточному році *— на 9.2%, або на 1.9 млрд. доларів США* — **ця стабілізація зберігається головним чином за рахунок певного зміцнення внутрішнього ринку** та зростання обсягів виробництва у галузях, які переважно працюють на вітчизняного споживача *(харчова промисловість +3.3%; легка промисловість +1.1%, виробництво будматеріалів +8.3%).* **Зміцнення внутрішнього ринку суттєво знижує вплив девальвації гривні на внутрішні ціни** *(протягом 1995—1996 рр. 1% девальвації гривні викликав ~1.7% інфляції споживчих цін. У 1997 році ця залежність послабшала і починаючи з жовт-*

ня 1998 року девальвація зростала, інфляція знижувалася: на 1% девальвації припадало 0.18% зниження інфляції).

Адаптаційна девальвація гривні, обмежуючи імпорт, **створює додаткові умови для розвитку внутрішнього ринку. Наші експортери також отримуватимуть суттєву підтримку завдяки встановленню нового курсу гривні.**

Життєвий рівень громадян України

І тут ми спостерігали позитивні зрушення. У передкризовий період (січень — серпень) витрати та заощадження населення зросли на 12.5% і досягли 34.3 млрд. грн., тоді як інфляція за перші вісім місяців становила лише 6.2%. Протягом січня — серпня абсолютний приріст вкладів населення у комерційні банки становив 571 млн. грн., тобто зріс на 22.4%.

АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ НБУ

Розвиток попиту та пропозиції на гроші

Проведена у вересні 1996 року грошова реформа та стабілізаційна монетарна політика викликали довіру економічних агентів України до національної грошової системи у цілому та банківської системи зокрема.

У реальному вимірі безготівкова грошова маса в обігу зростає двадцять перший місяць поспіль. Загальний обсяг грошової маси в обігу (М3) протягом дев'яти місяців 1998 року зріс на **14.2%** і на 1 жовтня становив 14.3 млрд. грн. Інфляція споживчих цін за цей період становила лише **6.2%. Тобто маємо 8% реального приросту грошової маси.** До початку фінансової кризи в Росії (17 серпня цього року) високими темпами зростали вклади населення. (Слід зауважити, що поточна, так би мовити, кризова динаміка цього показника не є загрозливою). Після створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у сумі 443 млн. грн. на порядок підвищилася довіра наймасовішого кредитора — домашніх господарств — до банківської системи. Удосконалення банківського нагляду, впровадження міжнародних стандартів обліку та деякі інші інституційні заходи були спрямовані на те, щоб посилити надійність роботи банківської системи та зробити її прозорою.

Але всі ці здобутки у грошовій сфері опинилися під загрозою після відомих подій 17 серпня. Йшлося до того, що Україна знову могла опинитися на позиціях, які вона займала у 1993 році. Щоб цього не сталося, Правління НБУ здійснило цілу низку рішучих змін на грошово-кредитному ринку. А саме:

- з метою пом'якшення тиску на валютний ринок з 1 вересня 1998 року **підвищено норми обов'язкового резервування — з 15 до 16.5%** від суми залучених коштів;
- починаючи із 7 вересня 1998 року **кошти комерційних банків на депозитних рахунках НБУ розміщуються** на привабливіших економічних умовах;
- **комерційним банкам рекомендовано утримуватися від активних операцій,** особливо з приросту кредитних вкладень та надання міжбанківських кредитів;
- встановлено порядок, згідно з яким починаючи із 7 вересня 1998 року **в покриття обов'язкових резервів не зараховується готівка в касі та залишкові суми ОВДП.** Це підвищує гарантованість та ліквідність резервів;
- **Правління НБУ закликає комерційні банки активніше залучати кошти населення** та орієнтуватися на рівень плати за депозитні кошти, встановлений Національним банком України для комерційних банків;
- із 10 вересня нинішнього року **встановлено порядок, за яким комерційні банки, що не гарантують вклади населення депонуванням державних цінних паперів** (16.5% від суми залучених коштів фізичних осіб), **перераховують відповідну суму коштів банку на окремий рахунок у НБУ.**

На фондовому ринку України ведеться систематична робота щодо залучення комерційних банків **до посильної участі в його діяльності.** Спільно з Міністерством фінансів **здійснено заходи щодо конверсії ОВДП, які належать НБУ та комерційним банкам.**

Комплекс проведених заходів забезпечив стабілізацію розвитку попиту та пропозиції на гроші (див. таблицю 1).

За серпень — вересень **кількість грошей поза банками зменшилася на 288 млн. грн.** (-4.4%), тоді як **безготівкових** (тобто тих, що зберігаються на рахунках банківської системи) **зросла (!) на 735 млн. грн.** (на **10.1%**). Головним чином це забезпечено **збільшенням строкових депозитів на 731 млн. грн.** (на **16.8%**). Один лише цей факт доводить, **що економічні агенти не втратили довіри до національної грошової системи.**

Прояви довіри демонструє і населення України

Цілком зрозуміле в кризових умовах **зниження обсягів вкладів населення в банківську систему не має обвального характеру** та відбувається помірними темпами (див. таблицю 2).

Повернення готівки в банківську систему не лише компенсує відплив вкладів населення, а й підвищує ліквідність банківської системи порівняно з докризовим періодом.

Ліквідність банківської системи зберігається на високому рівні. У період відносної стабільності (1997 р. — 1 квартал 1998 р.) банківська система **постійно утримувала на коррахунках 450—500 млн. грн.** Така сума безготівкових грошей давала змогу комерційним банкам протягом одного операційного дня забезпечити проплату близько 300 тисяч документів на суму 1.5 млрд. грн.

У вересні нинішнього року сума безготівкових грошей на коррахунках комерційних банків **зросла до 750—950 млн. грн.** Тобто банківська система мала достатньо коштів для забезпечення своєчасності платежів. Це дає підставу говорити про **зростання платіжної ліквідності банківської системи.**

У зв'язку із проведеною Міністерством фінансів України конверсією ОВДП комерційні банки недоотримують у 1998 році кошти за облігаціями, передбаченими до погашення. Більшість банків, які здійснили конверсію облігацій, мають проблеми з ліквідністю. Тому у вересні НБУ надав їм підтримку, застосувавши систему рефінансування. Отже, **у зв'язку з конверсією державних цінних паперів комерційні банки не зазнають незворотних втрат, забезпечуючи свою ліквідність.**

Забезпечення стабільності платіжної системи

На відміну від Росії, розрахунки у вітчизняній банківській системі фактично не припинялися. Передусім це пояснюється використанням створеної НБУ системи електронних платежів, якою охоплено 2400 банківських установ. СЕП притаманні такі принципово важливі риси:

Таблиця 1. **Грошові агрегати до і після кризи** млн. грн.

Показники	На 1 серпня 1998 р.	На 1 вересня 1998 р.	На 1 жовтня 1998 р.	Зміна за серпень — вересень 1998 р. у номінальному вираженні	Зміна за серпень — вересень1998 р., %
Гроші поза банками(М0)	**6 599**	**6 384**	**6 311**	**-288**	**-4.4**
Кошти на рахунках і поточних депозитах	2 746	2 665	2 756	10	0.4
Грошова маса (М1)	9 345	9 049	9 067	-278	-3.0
Строкові депозити	4 346	4 520	5 077	731	16.8
Грошова маса (М2)	13 691	13 569	14 144	453	3.3
Кошти клієнтів за трастовими операціями банків	189	188	183	-6	-3.2
Грошова маса (М3)	13 880	13 757	14 327	447	3.2
Безготівкові гроші	**7 281**	**7 373**	**8 016**	**735**	**10.1**

Таблиця 2. Динаміка вкладів населення, у тому числі нерезидентів млн. грн.

Дата / Депозити населення	На 17.08. 1998 р.	На 01.09. 1998 р.	На. 08.09. 1998 р.	На 17.09. 1998 р.	На 30.09. 1998 р.	На 08.10. 1998 р.	На 16.10. 1998 р.
Депозити населення. Усього	3 191	3 168	2 987	3 046	3 098	3 055	**3 001**
У т. ч. строкові	2 299	2 289	2 169	2 216	2 234	2 187	**2 163**
Депозити населення. Усього **зміна відносно** 17.08.1998 р.	0	-23	-204	-145	-93	-136	**-190**
У т. ч. строкові **зміна відносно** 17.08.1998 р.	0	-10	-130	-83	-65	-112	**-136**
Депозити населення. Усього **зміна відносно** 08.09.1998 р.	204	181	0	59	111	68	**14**
У т. ч. строкові **зміна відносно** 08.09.1998 р.	130	120	0	47	65	18	**-6**
Депозити населення. % Усього	**100**	**99**	**94**	**95**	**97**	**96**	**94**
У т. ч. строкові	**100**	**100**	**94**	**96**	**97**	**95**	**94**
У т.ч. іноземна валюта	**100**	**107**	**100**	**117**	**132**	**129**	**127**

Динаміка вкладів населення відображає збереження довіри до банківської системи.
Депозити населення "усього" знизилися з початку кризи лише на 6%, строкові — лише на 5%.

1. Система функціонує у режимі реального часу. Термін проходження платіжних документів від платника до одержувача коштів — від 10 хвилин до 2 годин.

2. Міжбанківські трансакції здійснюються через кореспондентські рахунки комерційних банків, відкриті в установах НБУ.

3. Національний банк України забезпечує функціонування системи електронних платежів, гарантує її надійність і безпеку;

4. НБУ організовує та регламентує міжбанківські розрахунки через СЕП, виступає в ролі посередника у платежах між комерційними банками;

5. Посередництво у здійсненні міжбанківських розрахунків дає змогу НБУ регулювати грошовий обіг та впливати на процес відтворення капіталу в Україні.

Із впровадженням постійного контролю за станом розрахунків у банківській системі з'явилася можливість оперативно аналізувати, чому комерційні банки затримують виконання платіжних документів клієнтів. Можна стверджувати, що основна причина цього — відсутність коштів на кореспондентських рахунках окремих комерційних банків унаслідок їх низької платоспроможності та ліквідності.

Загальна сума несвоєчасно здійснених саме з цієї причини платежів змінювалася протягом поточного року в середньому від 0.7 млн. грн. до 5.5 млн. грн. Однак за вересень ця цифра значно зросла і на 8 жовтня цього року становила понад 62 млн. грн. Аналіз показав, що це зростання лише частково обумовлене відпливом коштів за вкладами населення та різким скороченням ринку міжбанківських кредитів. Так, із цієї суми 56 млн. грн. (90%) припадає на один із банків та ще 1.8 млн. грн. (3%) — на банки, які ліквідуються згідно з постановою правління НБУ № 412 від 02.10.1998 р. Решта затримок платежів не має кризового характеру і становить лише 0.1% від середньоденного обсягу розрахунків.

Щоб скоротити обсяги неплатежів, щодо банків-порушників вживаються відповідні заходи впливу. Регіональні управління НБУ оперативно з'ясовують причини затримки платежів клієнтів і роблять усе можливе, щоб оперативно ліквідувати заборгованість. У результаті таких заходів, приміром, Промінвестбанку на початок жовтня нинішнього року вдалося виконати клієнтські платежі, затримка яких спостерігалася майже місяць, і в окремі дні досягала 10 млн. гривень. Тенденція до зменшення заборгованості намітилася і в інших банках.

Отже, можна констатувати: **розрахунки здійснюються стабільно — про розгортання банківської кризи не може бути й мови.**

Девальвація та інфляція

Російська криза **потенційно** могла справити великий руйнівний вплив на валютний ринок України. Першою реакцією на події в Росії було **зменшення у 3—4 рази пропозиції долара, тоді як попит на нього зріс на 10—20%.** Така приголомшлива диспропорція абсолютно не відповідала реальним змінам у зовнішній торгівлі та необхідності виконувати доларові зобов'язання нашої держави. Вперше за останні 4 роки ми зіткнулися з небезпечними ажіотажними змінами на доларовому ринку. За цих умов запровадження режиму вільного курсоутворення викликало б катастрофічне (у кілька разів) падіння курсу гривні. **Внутрішні ціни протягом 1997—1998 років, завдячуючи розвитку внутрішнього ринку, вже не мали мультиплікативного зв'язку з темпами девальвації.** Однак **ніхто не міг гарантувати, що вдасться уникнути їх панічно високого зростання.** Адже **товарних запасів у роздрібній торгівлі** (приблизно на 2.1 млрд. грн.) на початок кризи **було у 3.2 раза менше, ніж готівкових грошей у населення** (близько 6.8 млрд. грн.). Запанікувавши, наші громадяни могли **за кілька днів скупити все, що пропонувала торгівля.** Сценарій подальшого розвитку подій відомий: стрибок споживчих цін — зубожіння більшості населення — значні обсяги індексації соціальних виплат. Розкрутилася б ще не забута нами спіраль: інфляція — девальвація — інфляція... Більшість імпортерів на невизначений час втратила б доступ до валюти, скорочувалося б виробництво, безробіття загрожувало б іще сотням тисяч робітників.

> ***Адаптаційна девальвація гривні, обмежуючи імпорт, створює додаткові умови для розвитку внутрішнього ринку***

Зазначимо, що валютний ринок напередодні кризи діяв активно, цілком забезпечуючи потреби реальної економіки. За перше півріччя середньоденний продаж трьох основних валют на міжбанківському валютному ринку перевищував 90 млн. доларів, тоді як на імпорт доводилося витрачати до 74 млн. доларів США.

Довідка. У першому півріччі 1998 року обсяги експорту знизилися на 721 млн. доларів. Та оскільки обсяги імпорту знизилися на 1170 млн. доларів, негативне значення обсягів чистого експорту скоротилося на 449 млн. доларів. Відповідно зовнішньоторговельний оборот знизився на 1891 млн. доларів, тобто на 9.2%. Однак у зв'язку з не обумовленим потребами реальної економіки розгортанням купівлі-продажу валют продаж трьох основних валют на міжбанківському ринку зріс на 3193 млн. доларів США (35.8%).

Саме тому **ми відмовилися від витрачання валютних резервів для підтримання курсу гривні. Натомість на валютному ринку НБУ вдався до жорстких рестрикційних запобіжних заходів з метою звести покупців та продавців валюти на одному майданчику.** Хочу наголосити: йдеться про **тимчасові** заходи.

Що конкретно було зроблено?

За операціями на біржовому ринку:

- запроваджено порядок здійснення безготівкових операцій із купівлі-продажу вільно конвертованої валюти тільки **через Українську та Кримську міжбанківські валютні біржі;**
- із 7 вересня 1998 року введено **обов'язковий 75-процентний продаж валютних надходжень** на користь резидентів. За рішенням Кабінету Міністрів України та НБУ цю вимогу з 15 вересня знижено до 50%;

- **поставлено вимоги щодо документального підтвердження** клієнтом фактичного надходження товарів та отримання послуг при розгляді заявок на купівлю іноземної валюти;
- з метою забезпечення валютного ринку готівкою з 12 вересня 1998 року організовано **продаж готівкової іноземної валюти на аукціонах** Української міжбанківської валютної біржі.

У розрахунках за експортно-імпортними операціями:

- із 22 серпня 1998 року Національним банком України введено **обмеження на здійснення резидентами попередньої (авансової) оплати у вільно конвертованій валюті за договорами щодо імпорту;**
- поширено **застосування акредитивної або інкасової форм розрахунків із нерезидентами;**
- обмежено **купівлю іноземної валюти банками-нерезидентами.**

За готівковими операціями з валютою:

- **обмежено одноразовий продаж одній фізичній особі-резиденту іноземної валюти (сума не повинна перевищувати 1000 доларів США);**
- обмежено **рівень маржі** за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти з 10 до 5%.

За валютною позицією:

- уповноваженим банкам із **22 серпня 1998 року заборонено мати відкриту валютну позицію.** За станом на 22.08.1998 року ними зафіксовано значення відкритої валютної позиції, і на 1.09.1998 року її закрито.

Із кредитування в іноземній валюті:

- **комерційним банкам заборонено надавати кредити** резидентам для реалізації їхніх контрактів (виняток — контракти щодо придбання товарів критичного імпорту);
- **розмір відсоткової ставки за кредитами, залученими від нерезидентів, обмежено розміром показника максимальної дохідності в іноземній валюті за облігаціями зовнішніх державних позик, емітованих Міністерством фінансів України.**

Посилено валютний контроль за діяльністю комерційних банків та обмінних пунктів.

Динаміка валютного ринку підтвердила, що ці обмежувальні заходи були запроваджені вчасно і дали очікуваний ефект.

Перше. Знижується ажіотажний попит на долари США з боку підприємницьких кіл. Хоча поки що між попитом і пропозицією зберігається значний розрив, який не можна обґрунтувати потребами реальної економіки. **Стабілізація курсу гривні, безумовно, дасть змогу збалансувати валютний ринок.**

Друге. Ще в поточному році ми очікуємо значного поліпшення збалансованості зовнішньої торгівлі та перевищення експорту над імпортом. Курс гривні підтримуватиметься завдяки активізації зовнішньої торгівлі. Інтенсивніше скорочення обсягів імпорту товарів і послуг відносно скорочення експорту дало змогу вже у третьому кварталі вийти на позитивне сальдо.

Здійснена після 17 серпня стрімка **адаптаційна** девальвація курсу гривні позначиться на балансі зовнішньої торгівлі четвертого кварталу нинішнього року. Очікуємо **зниження обсягів імпорту до 20%** (вже у другому кварталі воно становило 12.5%), а **експорту до 10%** (у другому кварталі — 6.1%).

Зовнішньоторговельний баланс товарів та послуг набуде позитивного значення (наша оцінка — +314 млн. доларів США; торік — 285). **Тиск на курс гривні у зв'язку з виходом нерезидентів послаблюватиметься позитивним значенням чистого експорту.**

Третє. У результаті вжитих НБУ заходів ситуацію вдалося дещо стабілізувати, і **темпи девальвації гривні значно скоротилися.**

Четверте. Ціни зростають помірними темпами — девальвація не викликала їх стрімкого зростання, що свідчить про збереження стабільності. Продовольчі товари (переважно вітчизняного виробництва) подорожчали несуттєво. Інфляція за вересень становила 3.8% *(у Росії — близько 40%)*. **У цьому ж місяці вартість набору з 22 найважливіших продуктів споживання зросла лише на 2.1%** *(від 62.82 до 64.13 грн.)* За рік (від вересня до вересня) вона зросла лише на 8.1% *(від 59.34 до 64.13 грн.)*

П'яте. Комплекс заходів, вжитих урядом і НБУ у цій ситуації, знайшов розуміння та підтримку з боку міжнародних фінансових організацій. Зокрема, Рада директорів МВФ прийняла рішення про надання Україні кредиту EFF на загальну суму 2.2 млрд. доларів США, що, властиво, сприятиме стабілізації валютного ринку. Курс України на реформування економіки підтримав позикою на загальну суму 900 млн. доларів США Світовий банк. Крім того, Європейське Співтовариство розглядає питання щодо надання нашій країні кредиту в розмірі 150 млн. ЕКЮ для фінансування дефіциту поточного рахунку платіжного балансу.

Шосте. Ми знаходимо порозуміння і з іноземними інвесторами. Більшість із них вірить в Україну. Це віддзеркалюється у позитивних результатах реструктуризації державних цінних паперів.

Сьоме. Головне, що додає нам сил і снаги в нелегкій боротьбі за стабільність національної грошової одиниці, — не не втрачена довіра найширших верств українського народу до політики Президента, уряду та Національного банку. Саме в цій довірі — запорука успішного подолання труднощів.

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ

Проблеми фінансового стану і функціонування вітчизняної банківської системи на сучасному етапі її розвитку є предметом постійної уваги Національного банку України.

Захист прав фізичних осіб — вкладників комерційних банків. Указом Президента України "Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб — вкладників комерційних банків України" № 996/98 від 10.09.1998 року затверджено Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів. Воно становить **надійну основу для налагодження сталих стосунків із наймасовішим кредитором та інвестором вітчизняної економіки — українським громадянином.** Проекти зазначених документів були підготовлені спеціалістами Національного банку України. Відтак закладено фундамент для вирішення однієї з найгостріших проблем розвитку банківської системи, а саме: **захисту інтересів вкладників.**

Капітал банківської системи. Перебіг подій на грошово-кредитному, валютному та фондовому ринках України призвів до загострення фінансових проблем. **Втрати комерційними банками капіталу, викликані знеціненням гривні, на 24 вересня 1998 року порівняно із 13 серпня становили близько 2.5 млрд. гривень (750 млн. доларів США), або приблизно 45%.** Водночас **комерційні банки не повною мірою виконують і власні програми капіталізації,** зокрема щодо збільшення статутних капіталів. Реальний статутний капітал деяких банків не досягає еквівалента 1 млн. ЕКЮ; не виконуються також вимоги Національного банку України стосовно розміру зареєстрованого та сплаченого статутного капіталу, необхідного для виконання тих чи інших банківських операцій. Це значно обмежує можливості банків щодо своєчасного виконання зобов'язань перед кредиторами і вкладниками.

У 27 банків розмір статутного капіталу (з урахуванням курсу гривні за верхньою межею встановленого раніше валютного коридору) **менший, ніж 1 млн. ЕКЮ, а 69 банків не виконують вимоги НБУ** щодо розміру зареєстрованого та сплаченого **статутного капіталу,** необхідного для виконання **операцій із валютними цінностями.** Тому **Національний банк України зобов'язав комерційні банки,** які прийняли рішення про збільшення своїх статутних капіталів, до 1 січня 1999 року **сплатити та зареєструвати статутні капітали в необхідних розмірах з урахуванням курсу гривні за верхньою межею встановленого в січні поточного року валютного коридору.** У комерційних банків, які до вказаної дати не виконають цих вимог, будуть відкликані ліцензії на право здійснення всіх або частини банківських операцій.

Окремої уваги потребує діяльність банків, щодо яких застосовано **заходи фінансового оздоровлення.** Цілий ряд таких банків не виконує вимог чинного законодавства та нормативних актів НБУ. Основними проблемами цих банків **залишаються недостатній розмір капіталу та неякісні активи.**

У серпні 1998 року 12 банків (70.6 % від загальної кількості банків, які знаходяться в режимі фінансового оздоровлення) не

поліпшили свого фінансового стану, що свідчить про бездіяльність їх керівництва.

Поліпшення якості кредитного портфеля. Обсяг прострочених кредитів зріс на 349 млн. грн., або на 29%, у тому числі **прострочені міжбанківські — на 38 млн. грн.**, або 91%. Втрату ліквідності банків у зв'язку з конверсією ОВДП в КОВДП можна оцінити в 0.7 млрд. грн. (зменшення з 2.5 до 1.8 млрд. грн.). Ситуацію погіршує **некоректна поведінка керівництва окремих комерційних банків**, що справляє негативний вплив на ліквідність і платоспроможність банківської системи в цілому. За станом на 25 вересня 1998 року мали місце близько 33 тисяч випадків затримки сплати розрахункових документів клієнтів на загальну суму 52.7 млн. грн. **Окремі банки намагаються розміщувати кошти у вільно конвертованих валютах у країнах, де обертається неконвертована валюта.**

Щоб знизити ризики, Національний банк України **заборонив комерційним банкам із жовтня 1998 року відкривати кореспондентські рахунки "Ностро"** у вільно конвертованій валюті 1 групи класифікатора валют у країнах, засобом платежу в яких є іноземна валюта, інших груп класифікатора та офшорних зонах, а також встановив **режим обов'язкової реєстрації кореспондентських рахунків у НБУ.**

Національний банк України запровадив щоденний аналіз діяльності банків за такими показниками:

1) рух коштів на кореспондентських рахунках комерційних банків та готівки;

2) кредитна активність банків;

3) затримка банками сплати розрахункових документів клієнтів, оборотів і залишків на балансових рахунках у динаміці;

4) кореспондентські позиції банків у доларах у зонах дії неконвертованих валют;

5) вклади населення;

6) стан біржових торгів і заявок на Українській МВБ;

7) дотримання економічних нормативів, індикативних показників раннього реагування, стан активів і пасивів банків за строками повернення.

Ретельний щоденний контроль дав помітні позитивні результати. Аналіз зазначених показників комерційних банків у динаміці за період із **1 січня по 23 вересня** поточного року свідчить:

- **сумарні активи комерційних банків збільшилися з 16.2 до 19.3 млрд. грн., тобто на 3.1 млрд. грн. (або на 19%), у тому числі високоліквідні — на 31%, ліквідні — на 6%;**
- обсяг кредитів, наданих комерційними банками, зріс на 1.6 млрд. грн. (з 9.2 до 10.8), або на 17%;
- **на 10% збільшився інвестиційний портфель** банків. Його обсяг зріс на 0.2 млрд. грн. і на 23 вересня 1998 року становив 2.2 млрд. грн.;
- **капітал банків у зазначений період збільшився на 0.8 млрд. грн. (з 3.8 до 4.6 млрд. грн.), або на 21%.** Питома вага капіталу банків та залучених ними коштів становить відповідно 23.8% і 63.2%;
- **резерви банків зросли** з 0.1 до 0.3 млрд. грн. (на 0.2 млрд. грн., або втричі).

Важливим напрямом контролю за функціонуванням комерційних банків є підвищення ефективності банківського нагляду. НБУ на пропозицію Міжнародного валютного фонду створив департамент із питань роботи з великими банками та проводить моніторинг ліквідності. Так, із 16 вересня 1998 року проводилося діагностичне інспектування п'яти великих банків, а з 5 жовтня 1998 року — ще двох.

Немає вагомих підстав для побоювань, що Україна піде шляхом Росії. Російська фінансова криза не пошириться на Україну

Подальше оздоровлення банківської системи України. Національний банк України доопрацював проект **"Комплексної програми оздоровлення банківської системи України на 1998—2000 роки"**, погоджений із Міністерством фінансів, Державною податковою адміністрацією та Міністерством юстиції. Він містить, зокрема, такі заходи:

- удосконалення законодавчої бази в аспекті регулювання банківської діяльності (прийняття законів України "Про Національний банк України", "Про банки і банківську діяльність" (нова редакція), "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" тощо);
- створення правових та економічних засад для здійснення банками інвестиційної діяльності;
- сприяння капіталізації банків і проведенню ними безпечної кредитної політики;
- удосконалення системи реєстрації банків та порядку надання ліцензій на здійснення банківських операцій;
- проведення ефективної валютної політики;
- регулювання ліквідності комерційних банків;
- розробка стратегії відновлення довгострокової життєздатності великих банків;
- створення національної системи електронних пластикових карток (смарт-карток);
- широке використання рейтингу комерційних банків за системою CAMEL;
- створення інтегрованої бази даних банківського нагляду Національного банку України;
- введення в дію механізму стимулювання розвитку вексельного обігу в Україні та інші.

Успішне здійснення цих та інших передбачених проектом заходів сприятиме стабілізації банківської системи України та її подальшому радикальному реформуванню.

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОГО ФАКТОРА

Насамкінець варто зробити деякі порівняння, необхідні у зв'язку з поглибленням кризи в сусідній Росії. Всі ми з тривогою спостерігаємо за процесами, які там відбуваються. Багато хто з пересічних громадян побоюється: чи не чекає нас така ж інфляційна прірва? У зв'язку із цим хочу зауважити:

1. Заборгованість уряду України не сягнула трагічно великих дисбалансів, які мав уряд Росії.

2. Уряд України сплачуватиме всі зовнішні та внутрішні борги. Не може бути й мови про нехтування інтересами інвесторів, не кажучи вже про одностороннє впровадження мораторію. Успішна реструктуризація боргів підтверджує цю позицію.

3. Частка Росії у зовнішньоекономічній діяльності України поступово скорочується *(у першому півріччі питома вага експорту зменшилася з 24.5% до 22.6% — на 1.9%)*. Загальносвітове зниження цін на енергоносії значною мірою компенсуватиме зростання внутрішніх цін унаслідок девальвації гривні. Лише незначну частку контрактів із Росією укладено в рублях, що звужує канал девальваційного впливу.

4. Величезні регіони Росії з багатомільйонним населенням не мають необхідного мінімального набору ресурсів для забезпечення життєдіяльності населення. Вони були освоєні за панування планово-розподільчої соціалістичної економіки і тому їх існування в умовах ринкової економіки є суперпроблематичним. Україна не має проблем такого масштабу та складності.

5. Банківська система України відрізняється від російської низкою суттєвих переваг. Зокрема — високоефективною електронною платіжною системою, а відтак — і високим ступенем керованості, відсутністю конфронтації між урядом і Національним банком, з одного боку, та комерційними банками — з другого. Співпрацю налагоджено в режимі конструктивного діалогу.

6. Ідея дефолта вкрай непопулярна. Банкіри пішли назустріч уряду в обміні ОВДП на довгострокові конверсійні зобов'язання (КОВДП) з огляду на те, що спротив був би вкрай небезпечним і для держави, і для банків.

7. Інтереси вітчизняної банківської системи збігаються з прагненнями найширших верств народу України — уникнути девальвації та інфляції.

Зважаючи на ці аргументи, можна з певністю стверджувати: вагомих підстав для побоювань, що Україна піде шляхом Росії, немає. Російська фінансова криза не пошириться на Україну.

Стаття надійшла до редакції 19.10.1998 р.

У процесі трансформації економіки держава відіграє надзвичайно важливу роль. Тому ефективність функціонування власне держави з метою досягнення максимальних результатів реформування під час перехідного періоду набуває особливого значення. Під час переходу до ринкової економіки виникає необхідність перегляду меж між приватним і державним секторами, що вимагає роз'єднання фінансів між підприємствами, банківською системою з одного боку, та державою — з другого. У країнах із перехідною економікою, де вдалося успішно вирішити ці питання, досягнуто значного прогресу в економічному зростанні. Цей досвід висвітлюється у статті крізь призму першочергових завдань Української держави, пов'язаних із потребою уникнути негативних наслідків надмірних державних витрат як однієї з основних причин нинішніх кризових явищ.

Олександр Петрик,
заступник директора департаменту — начальник управління перспективних досліджень та макроекономічного прогнозування економічного департаменту НБУ.

Ярослав Остапчук,
головний економіст управління перспективних досліджень та макроекономічного прогнозування економічного департаменту НБУ.

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

Надмірні державні витрати і реальне економічне зростання

Досвід транзитних економік

Надмірні державні витрати можна розглядати під двома кутами зору:

1) як велику частку держави у перерозподілі ВВП, що призводить до витіснення приватних інвестицій, зростання податкового тягаря, цілого ряду інших негативних наслідків для економіки і зрештою — до неефективного її функціонування;

2) витрати держави, які призводять до великого бюджетного дефіциту, що може супроводжуватися цілою низкою економічних проблем (зокрема таких, як висока інфляція, збільшення державного боргу, втрата валютних резервів), також призводить до неефективного функціонування економіки. В обох випадках величина державних витрат може впливати на темпи реального економічного зростання. На нашу думку, другий аспект надмірних державних витрат має більш актуальне значення для України. Адже у багатьох високорозвинутих країнах частка державних витрат відносно ВВП, як і в Україні, становить у середньому приблизно 40 відсотків, проте бюджетний дефіцит у них незначний, а реальне економічне зростання цілком прийнятне. Тобто насамперед слід приділяти увагу відповідності обсягу витрат держави обсягові доходів, які вона спроможна зібрати, а вже потім вести дискусії стосовно частки державних витрат відносно ВВП. У країнах із перехідною економікою, де реформи провадяться інтенсивно, частка витрат у структурі ВВП становить навіть більше, ніж 40 відсотків, а проте також спостерігається реальне економічне зростання (див. таблицю 1А; наведені у ній дані, а також інші використані у статті матеріали, що стосуються транзитних економік, взято з World economic outlook. — IMF, 1998. — May).

Як випливає з даних таблиці 1А, частка витрат України у відсотках до ВВП менша порівняно з такими ж витратами інших країн, проте показники реального економічного зростання у них і в нас суттєво відрізняються.

Зауважимо: у країнах із невеликою часткою державних витрат навіть при значному дефіциті державного бюджету може спостерігатися через ті чи інші причини суттєве реальне економічне зростання (див. таблицю 1Б).

Отже, питання щодо оптимального розміру витрат держави не є тривіальним. Безумовно, розмір державних витрат повинен бути таким, щоб це не призводило до фінансової та економічної нестабільності. Крім того, питання надмірних державних витрат та їх впливу на економічне зростання слід розглядати у тісному зв'язку *з не менш важливими аспектами — структурою державних витрат, їх ефективністю, а також — із розміром бюджетного дефіциту.* У свою чергу, питання щодо розміру бюджетного дефіциту пов'язане з цілою низкою питань, які стосуються причин виникнення бюджетного дефіциту. Як свідчать дані з наведених тут таблиць та аналогічні дані стосовно інших країн, існують держави з різними рівнями державних витрат відносно ВВП, які мають різні рівні бюджетного дефіциту та, відповідно, різні рівні економічного зростання. Тобто не існує чіткого взаємозв'язку між величиною державних витрат і рівнем економічного зростання. Проте очевидним є те, що держави, в яких незначний бюд-

жетний дефіцит (або, що трапляється рідше, навіть бюджетний надлишок) і які ефективніше витрачають свої бюджетні кошти, мають набагато кращі шанси забезпечити економічне зростання, ніж держави, які не забезпечують вищезазначених умов.

Дотримання розумної збалансованості у фіскальній позиції відігравало вирішальну роль у процесі досягнення макроекономічної стабільності транзитних економік. У більшості цих економік фокус фіскальної політики концентрувався на проблемі забезпечення збалансованості у майбутньому. Для країн, які досягли вагоміших успіхів у реформуванні (держав Балтії, Центральної, Східної Європи, за винятком Албанії, Боснії і Герцеговини, Болгарії, Македонії та Румунії), ключовим питанням найближчих років є утримування рівнів сукупних державних витрат, головним чином шляхом підвищення ефективності соціальних витрат. Країни, що досягли менших успіхів у реформуванні (п'ять перелічених вище держав Південної Європи, країни колишнього Радянського Союзу, за винятком держав Балтії, Монголії), повинні зосередити увагу на проблемах збирання доходів і ліквідації дефіцитів, розміри яких усе ще значні. Інакше кажучи, усім транзитним економікам необхідно провести реформи з метою підвищення якості та ефективності функціонування уряду, зокрема — для удосконалення інституційної структури, яка підтримує бюджетний процес і забезпечує прозорість фіскальних рахунків. Для деяких транзитних економік (передусім — Росії та України) фіскальна реформа є нині головною політичною проблемою.

Як правило, в країнах із транзитною економікою державні витрати не адекватні завданням, що покладаються на уряд у ринковій системі. Тож необхідно поліпшувати якість окремих витратних програм. Середньострокова стратегія фіскальної реформи, крім іншого, має враховувати оцінку як ефективності, так і узгодженості (збалансованості) сукупних урядових витрат. Очевидність цього підтверджується дослідженнями, які перевіряють ефективність урядових витрат на послуги, що їх надає уряд. Країна вважається неефективною, якщо порівняно з нею інші країни досягають кращих результатів за усіма категоріями урядових послуг, але з меншими урядовими витратами. При проведенні порівняльного тестування чотирьох транзитних економік Центральної та Східної Європи і низки країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) (B.Fakin, A.Crombrugghe, "Fiscal Adjustments in Transition Economies", Policy Research Working Paper 1803 (Washington: World Bank, 1997. — July)), було виявлено, що на кожну з чотирьох перехідних економік припадає від 7 до 15 країн ОЕСР, які витрачали менше і досягали кращих результатів за всіма показниками (дитяча смертність, тривалість життя, якість освіти тощо), які характеризують ефективність урядових витрат такого виду. Ці результати свідчать, що *зменшення урядових витрат не призводить до зменшення обсягу, кількості та якості урядових послуг.*

Таблиця 1. **Транзитні економіки: сукупні державні витрати, доходи та реальне економічне зростання**

А Країна	Витрати відносно ВВП, %		Доходи відносно ВВП, %		Реальний ВВП, %	
	1996 р.	1997 р.	1996 р.	1997 р.	1996 р.	1997 р.
Словенія	44.9	46.2	45.2	45.0	3.1	3.7
Угорщина	49.9	49.5	46.8	44.9	1.3	4.0
Хорватія	47.4	48.2	47.0	46.8	4.3	6.3
Польща	47.5	45.8	45.1	44.1	6.1	6.9
Україна	39.9	44.0	36.7	38.4	-10.0	-3.2

Сукупні витрати (як частка ВВП) у більшості транзитних економік були зменшені. Країни, які в першу чергу увійдуть до Європейського Союзу, можна порівнювати з розвинутими західноєвропейськими економіками. Деякі з них, зокрема Польща та Чехія, коригують свої урядові програми витрат, орієнтуючись на країни Західної Європи. Зменшення в короткостроковій перспективі загального рівня урядових витрат шляхом підвищення ефективності основних програм і проектів, і, завдяки цьому, забезпечення підтримання збалансованості, є для цих країн важливою політичною ціллю. У державах, які досягли більших успіхів у реформуванні, частка державних витрат відносно ВВП залишилася високою — понад 40 відсотків. У деяких країнах, які досягли менших успіхів, частка цих витрат зменшилася до дуже низьких рівнів. Очікується, що частка витрат зросте у зв'язку з удосконаленням збору доходів. Частка воєнних витрат у сукупних витратах зменшилася в країнах Центральної та Східної Європи, проте в Росії та у більшості країн колишнього Радянського Союзу залишилася майже незмінною.

Більшість держав із транзитною економікою досягла суттєвого прогресу в досягненні прийнятного фіскального балансу. У 1998 році 16 із 26 країн із транзитною економікою поставили собі за мету мати сукупний державний дефіцит у розмірі 3 або й менше відсотків від ВВП. Для порівняння нагадаємо, що у 1997 році такий крок зробили 13 країн, а до цього (починаючи з 1992 року) — лише 7. *Країни (транзитні економіки), які раніше запровадили жорстку фіскальну політику, швидше відновили економічне зростання порівняно з країнами, що продовжували утримувати великий бюджетний дефіцит і відповідно — високий рівень державних витрат.*

Із переходом до нової бюджетної системи необхідно брати до уваги:

1) величину наявних ресурсів;

2) ефективність їх використання.

Міністерству фінансів, на нашу думку, слід встановити тісний зв'язок між усіма бюджетними асигнуваннями у бюджетному році й очікуваними доходами, які залежатимуть від розвитку економіки. Міністерство фінансів також, гадаємо, повинно запровадити досконале прогнозування для оцінки впливу змін в економіці на доходи і витрати. Крім того, потрібно точно оцінювати результати витрат, передусім — їх вплив на добробут населення. Уніфікований формат бюджету, що охоплює всі програми, поліпшить його застосування як інструмента політики. Коригування витрат, як один із пріоритетів ринкової економіки, має супроводжуватися інституційною реформою. Встановлення відповідних інституційних правил для прозорого управління витратами є ключовим компонентом заходів фіскальної реформи в країнах із перехідною економікою.

В Україні спостерігається значне скорочення податкових надходжень, а також послаблення спроможності уряду знаходити тверду валюту для виплат за своїми зобов'язаннями. Таке становище зумовлене загальним спадом економіки і подальшим переходом суб'єктів економічної діяльності з офіційної сфери в неофіційну, що, у свою чергу, спричинене надто жорстким

Таблиця 1. **Транзитні економіки: сукупні державні витрати, доходи та реальне економічне зростання**

Б Країна	Витрати відносно ВВП, %		Доходи відносно ВВП, %		Реальний ВВП, %	
	1996 р.	1997 р.	1996 р.	1997 р.	1996 р.	1997 р.
Грузія	13.9	15.3	9.4	10.4	10.5	11.0
Албанія	29.0	28.4	18.3	16.4	9.1	-7.0
Вірменія	26.5	24.1	17.2	17.4	5.8	3.3
Казахстан	25.9	27.1	22.9	23.4	0.5	2.1
Киргизія	23.4	23.3	17.1	17.6	5.6	6.2

адміністративним контролем за економікою. Щоб досягнути поставленої мети — стати у майбутньому авторитетним учасником світової економічної діяльності, необхідно лібералізувати національну економіку, послабивши лещата адміністративного контролю, створити сприятливе для ринку середовище, стимулюючи тим самим повернення "гіньовиків" у офіційний сектор економіки.

Процес приватизації у країнах із перехідною економікою відіграє важливу роль у формуванні ефективного співвідношення державного та приватного секторів. Крім того, приватизація корисна й з інших міркувань.

По-перше, державний сектор не має достатньої спроможності в управлінні, щоб ефективно керувати більшою часткою ВВП з найменшими втратами. По-друге, державному сектору, як правило, бракує інвестиційних ресурсів для забезпечення усіх суспільних послуг на належному рівні. По-третє, потрібні доходи, щоб запобігти державному дефіциту. Приватизація не лише допомагає зменшити державний дефіцит, а й суттєво впливає на фінансування інвестицій. Вона сприяє вивільненню державних ресурсів, які спрямовуються на виконання суспільно важливих робіт, тобто приватні інвестиції фокусуються на поліпшенні інфраструктури і на пропозиції послуг. Державні ресурси потрібно спрямовувати у сектори, щодо яких приватні виробники не виявляють зацікавленості, але які є соціально необхідними для суспільства.

Слід мати на увазі, що ефективність державних витрат, особливо у країнах із транзитною економікою, значною мірою залежить від частки інвестицій у їхній структурі. Як відомо, в економічно розвинутих країнах основні інвестиції в економіку спрямовує приватний сектор, тому уряди цих держав можуть собі дозволити менше на це витрачатися. У країнах із транзитною економікою, особливо в тих, де немає суттєвих успіхів у структурній реформі і де відсутній міцний приватний сектор (до них належить і Україна), ця позиція державних витрат має особливо важливе значення. Однак за останні 7 років частка державних інвестицій в Україні була незначною порівняно з країнами із перехідною економікою, які досягли значних успіхів у реформуванні. Тому при визначенні розмірів позицій державних витрат уряду необхідно переглянути інші статті витрат із метою збільшення частки державних інвестицій. Важливо також, щоб ці інвестиції були рентабельними.

Зауважимо, що від самого початку перехідного процесу частка соціальних витрат зросла майже у всіх країнах, де триває трансформація суспільства. У Центральній та Східній Європі витрати, пов'язані з безробіттям, значно збільшились у перші роки перехідного процесу відповідно до рівня зростання безробіття, але поступово стабілізувалися. У Росії та інших країнах колишнього Радянського Союзу такі витрати все ще відносно невеликі. Це пояснюється відставанням у проведенні реформ: реструктуризація підприємств здійснюється мляво, рівень субсидій залишається високим.

Субсидії підприємствам і споживачам загалом зменшилися, але в окремих країнах залишаються значними. У Росії та більшості інших країн колишнього СРСР центральний і місцеві уряди продовжують субсидувати споживання електроенергії, опалення будинків, постачання гарячої води. Підприємства також продовжують отримувати фінансову підтримку уряду, як правило, у вигляді звільнення від податків. Своєрідною фінансовою підтримкою можна вважати і потурання податковим боржникам.

Україна має змінити свої соціальні програми так, щоб населення брало безпосередню участь у сплаті вартості соціальних послуг. Потрібно заохочувати людей до використання власних заощаджень для забезпечення собі у майбутньому надбавок до державної пенсії. При формуванні соціальних витрат у структурі державних витрат слід дотримуватися фундаментальних принципів системи соціального забезпечення:

1) допомога має надаватися тим, і лише тим, хто її потребує;

2) соціальні програми мають сприяти бажаним змінам в економіці, а не гальмувати їх. Країни, в яких безробітним надається щедріша допомога, мають і вищий відсоток "тривалого безробіття".

Отже, питання щодо величини державних витрат, на нашу думку, має охоплювати такі аспекти:

1) оптимальне співвідношення державного та приватного секторів у економіці. Зауважимо: чіткого визначення їх пропорцій не існує. В економічно розвинутих країнах ці пропорції неоднакові, як і в країнах із нижчим ступенем розвитку, хоча певна негативна кореляція між величиною державних витрат відносно ВВП та економічним зростанням усе ж існує;

2) узгодження величини державних витрат із прогнозованими доходами з метою зведення до мінімуму розміру державного дефіциту або в кращому разі — з метою отримання бюджетного надлишку;

3) структуру державних витрат та їх ефективність, передусім такі показники структури, як: а) частка кінцевих споживчих витрат сектора державного управління; б) частка державних інвестицій; в) обсяг та ефективність соціальних програм; г) величина субсидій тощо;

4) проведення рішучих і радикальних реформ, а саме: а) приватизації, успішне та швидке проведення якої приводить до зменшення частки держави в перерозподілі ВВП, тобто до зменшення державних витрат; б) лібералізації економіки, яка веде до зменшення сектора неофіційної економіки і сприяє ефективному розвитку приватного сектора, а також збільшенню податкових надходжень, поліпшенню стану платіжного балансу і відповідно скороченню зовнішнього боргу, що зрештою теж проявляється у зменшенні державних витрат і дефіциту державного бюджету; в) реструктуризації економіки, в результаті чого відбувається оздоровлення економіки, закриваються нерентабельні підприємства, відповідно скасовуються призначені їм державні субсидії, а отже вивільняються кошти, які можна використати ефективніше. Транзитні економіки, які провели швидкі та рішучі економічні реформи, нині мають невеликий бюджетний дефіцит і досягли значних успіхів у реальному економічному зростанні.

Досить значну частку державних витрат відносно ВВП (понад 40%) у країнах із перехідною економікою, які досягли більших успіхів у реформуванні, можна пояснити такими чинниками:

1) більшими доходами держави, що є наслідком: а) стабільної економічної та фінансової ситуації у країні, її економічного зростання; б) розумної податкової системи, яка сприяє економічному підйому та збільшенню податкових надходжень;

2) необхідністю надавати значну соціальну допомогу безробітним, кількість яких зростає внаслідок структурних змін, та іншим вразливим групам населення;

3) потребою значних виплат за внутрішнім і зовнішнім боргом.

Україна не може дозволити собі такі витрати (у відсотках до ВВП), як у передових транзитних економіках, через несприятливу економічну ситуацію в державі, недосконалу податкову систему, тобто через неможливість збору необхідного обсягу доходів, передусім у вигляді податків. Тому слід зосередити зусилля на тому, щоб звести до мінімуму дефіцит державного бюджету, у зв'язку з чим необхідно зменшити державні витрати, аби збалансувати ті надходження, які уряду вдається отримати. Крім того, слід прискорити економічні перетворення, лібералізувати економічну діяльність, змінити податкове законодавство на користь економічного зростання та збільшення доходів держави, поліпшити структуру та ефективність державних витрат і підвищити ефективність функціонування державного апарату.

ДУМКА ВЧЕНОГО

Сублімація попиту

У статті розглядаються малодосліджені розбіжності у підходах класичної і кейнсіанської шкіл до застосування в макроаналізі моделі сукупного попиту.

Сергій Кульбачний,
асистент кафедри макроекономіки і державного управління Київського національного економічного університету.

Засилля грошових замінників у сучасній економічній практиці України спонукає дослідити і визначити їх вплив на грошовий обіг, на дієвість заходів монетарної політики і на сукупний попит узагалі.

Не секрет, що швидкий розвиток зазначеного явища спричинений трансформацією вітчизняної економіки, необхідністю проведення стабілізаційних заходів.

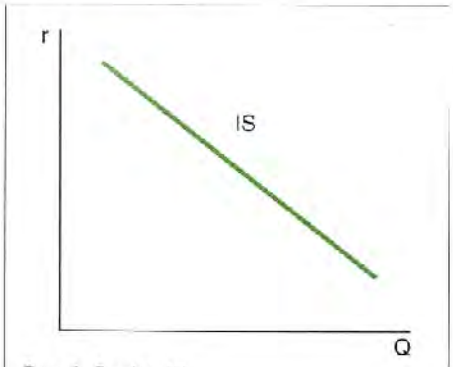

Рис. 1. Графік IS

Щоб краще зрозуміти природу цього явища, його аналіз доцільно розпочати з розгляду виникнення аналогічних процесів в умовах стабільно функціонуючої економіки. Механізм бюджетної експансії, яка не супроводжується емісією, у такому випадку важко було б навіть пояснити, якби не існувало певних форм грошових сурогатів.

Нагадаємо, що раціональне зерно кейнсіанської теорії стимулювання сукупного попиту полягає в ефективності збільшення державних закупівель товарів і послуг. Саме закупівель, тобто придбання за гроші, які для цього треба мати. Якщо вони позичаються у центральному банку, то є сенс говорити не про бюджетну, а про монетарну експансію (у поєднанні з бюджетною).

Тобто при уважному розгляді механізму бюджетного стимулювання сукупного попиту постає проблема його ідентифікації. Інакше кажучи, за умов бюджетної експансії досягнути приросту ВВП можна одним зі шляхів:

а) фінансуючи дефіцит бюджету за допомогою грошової емісії (у такому разі це — монетарний захід);

б) підвищуючи податки (ефект мультиплікатора збалансованого бюджету);

в) здійснюючи для фінансування бюджетного дефіциту операції на відкритому ринку, розраховані на неповне витіснення чутливих до реальної ставки відсотка (r) витрат (інвестиції, частково — споживчі витрати, чистий експорт)[1];

г) за рахунок зовнішніх позик.

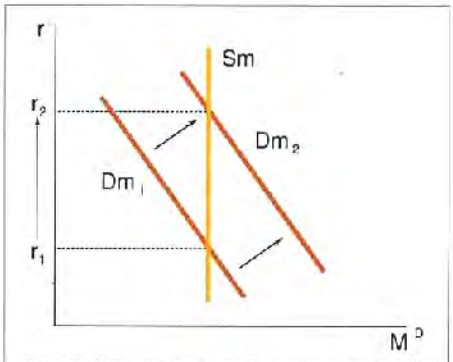

Рис. 2. Збільшення доходу зсуває криву Dm праворуч

У цій статті не розглядатимемо більш-менш досліджені випадки функціонування економіки в умовах відкритості і грошової експансії (зазначені нами варіанти "а" та "г"). Детальніше зупинимося на варіантах "б" та "в", за яких ефективна фіскальна політика можлива у разі зростаючого оптимізму вкладників та інвесторів, тобто якщо вилучення коштів державою сприймаються з розумінням і не супроводжуються скороченням інвестицій. Такий оптимізм з'являється лише тоді, коли зростаючі державні витрати мають яскраво виражений інвестиційний характер. Очевидно, сама структура ВВП, точніше, частка заощаджень (інвестицій) у ньому, має впливати на напрями його зрушень.

Аналіз проблеми доречно доповнити розглядом моделі IS-LM, яка ілюструє причини зміни доходу у короткостроковому періоді за умови фіксованих цін. Дві частини зазначеної моделі (IS і LM) пов'язані спільною ланкою — реальною ставкою відсотка r, що, як відомо, впливає і на інвестиції, і на попит на гроші.

Взаємозв'язок між нею і рівнем доходу, на який продаж інвестиційних товарів справляє мультиплікативний вплив, відображено, зокрема, на графіку IS (рисунок 1). Модель IS вказує на те, що зростання ставки відсотка зменшує дохід (Q).

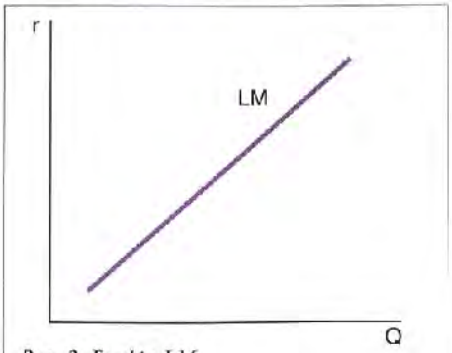

Рис. 3. Графік LM

[1] До речі, автори "Економікса" підкреслюють: "Щоб справляти... стимулюючу дію, державні витрати повинні супроводжуватися бюджетним дефіцитом". Про неповне витіснення пишуть також Сакс Дж. Д. і Ларрен Ф. Б. у праці "Макроэкономика. Глобальный подход".

Але крива IS відображає лише можливі комбінації між Q і ставкою відсотка, що виникають на ринку, не відображаючи, однак, конкретної точки — пари "дохід — ставка відсотка".

Для того, щоб визначити цю точку, необхідно доповнити картину, врахувавши ще один зв'язок між досліджуваними параметрами.

У моделі IS-LM припускається, що ставка відсотка, яка врівноважує попит і пропозицію грошей, залежить, у свою чергу, від рівня доходу. Вищий дохід може свідчити про більшу кількість угод між економічними суб'єктами. А це потребує використання додаткової кількості грошей. Отже, вищий рівень доходу передбачає збільшений попит на гроші.

Рисунок 2 показує, що зростання доходу зсуває криву попиту на гроші Dm праворуч.

При цьому очевидно, що r значно збільшується.

Це взаємовідношення між рівнем доходу і ставкою відсотка виражається кривою LM (рисунок 3).

Зауважимо, що вищий дохід, про який ішлося у зв'язку з графіком LM, **не збігається** з доходом, який, наприклад, міг би бути отриманий у разі вдалого запровадження заходів монетарного характеру. (Це знайшло б своє відображення у просуванні цього графіка вздовж IS праворуч і супроводжувалось би зниженням реальної ставки відсотка r (див. рисунок 4).[2] У даному ж випадку, очевидно, йдеться про дохід, який фізично вироблено, але не реалізовано. Тобто мається на увазі потенційний дохід, який ще не оплачено через недостатність коштів у економіці. Така ситуація пов'язана з наростанням напруженості на грошовому ринку, що супроводжується зростанням ставки відсотка r (див. рисунок 5).

Отже, при побудові графіків IS і LM маємо різні за своєю природою версії процесу збільшення доходу Q. Розбіжність спостерігається передусім у напрямку зміщення r, тобто модель передбачає два варіанти зростання реального ВВП.

Цікаво зіставити процеси, які відбуваються в моделях IS-LM та AS-AD. Якщо зрушення лінії LM однозначно асоціюється зі зрушенням графіка сукупного попиту AD, то щодо IS ситуація складніша. Зрушення цього графіка (що, по суті, й відображає саму залежність LM) у коментарі Н.Менк'ю до моделі[3] також пов'язуються зі зрушенням AD. Тобто при такому підході нівелюється різниця між інтерпретаціями зрушень графіків IS і LM для моделі AS-AD.

У цій роботі зроблено спробу пов'язати реакцію моделі AS-AD на стимулюючі заходи бюджетно-податкової політики або на загально-економічне пожвавлення, що якраз і розглядається в моделі IS-LM як причина зрушення IS праворуч, зі зміщенням графіка сукупної пропозиції, а не сукупного попиту[4]. Це мотивується тим, що такі події впливають передусім на рівень питомих витрат у суспільстві у напрямі їх зниження, що сприяє розширенню виробничого потенціалу економічної системи. Останнє, як відомо, знаходить своє відображення у зрушенні графіка сукупної пропозиції AS праворуч, яке супроводжується збільшенням незадоволеного попиту на гроші і зростанням ставки відсотка r.

Та обставина, що при зрушенні AS ставка відсотка r збільшується, наближує запропонований підхід до зрушення IS уздовж LM у частині зростання ставки відсотка r (див. рисунок 5). Щодо зростання реального ВВП (Q), то це, до речі, — предмет давньої суперечки представників двох головних течій в економічній теорії стосовно питання про ступінь еластичності попиту на гроші та інвестицій за ставкою відсотка[5]. Жорсткі форми монетаризму взагалі заперечують можливість приросту Q внаслідок бюджетної експансії, що робить лінію LM вертикальною. Поборники цієї течії апелюють до повномасштабної дії ефекту витіснення і пов'язують розширення сукупного попиту виключно з грошовою експансією.

На противагу цьому кейнсіанці вважають стимулювання економіки методами фіскальної політики найефективнішим інструментом впливу держави на реальні показники.

Запропонований у статті підхід на цьому етапі його опису демонструє продовжуваність горизонтальної ділянки AS при зміщенні цього графіка праворуч, що лише створює додаткову можливість для безінфляційного розширення сукупного попиту[6], але не забезпечує такого розширення (див. рисунок 6).

Зрозуміло, для того, щоб з'явилася можливість зростання доходу Q, необхідні додаткові умови, які б знайшли відображення у зміщенні графіка AD, або які б це зміщення замінювали.

Очевидно, прояснити ситуацію можна було б за допомогою підходу, який пропоную умовно назвати **сублімацією попиту.** Її суть полягає у багатошаровості лінії AD (так само, як і Sm), завдяки чому з'являється можливість за певних умов (оптимізм вкладників, очікування прибутковості, загальне пожвавлення в економіці тощо) розглядати різні значення обсягу сукупного попиту при незмінній грошовій пропозиції.

Саме в такій ситуації і відбувається сублімація попиту, тобто те, що може

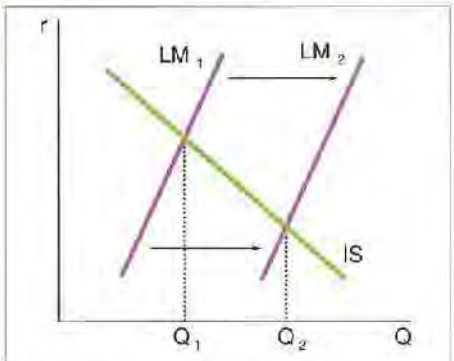

Рис. 4. Грошова експансія в термінах моделі IS—LM

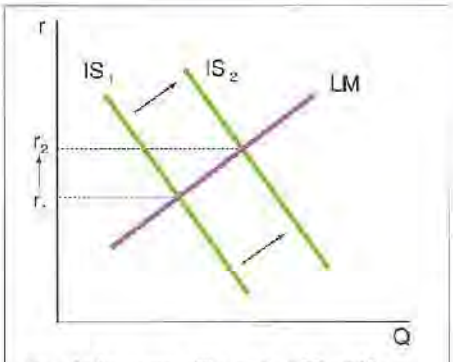

Рис. 5. Зрушення IS у моделі IS—LM

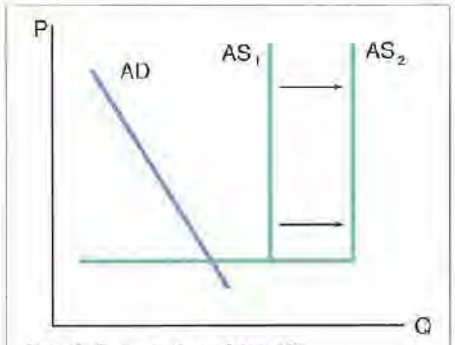

Рис. 6. Зрушення графіка AS

[2] До речі, зростання доходу у цьому випадку можливе лише за умов неповної зайнятості.

[3] Див. Мэнкью Н. Г. Макроэкономика. Пер. с англ. — М : Изд. МГУ, 1994. — С. 411.

[4] Корисно порівняти з твердженням А. Шевченка: "Необхідно стимулювати сукупний попит... Це викличе (підкреслено мною — С. К.) зростання сукупної пропозиції" у статті "Альтернативні теоретичні концепції стабілізації національної економіки" (Економіка України. — 1997. — № 4. — С. 80).

[5] Див. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономика: принципы, проблемы и политика. Пер. с англ. — Таллинн, 1993.— Т.1. — С. 327.

[6] Зрушення AS теж необхідне для пояснення такої можливості в ситуації, близькій до повної зайнятості, в іншому випадку розширення сукупного попиту відбуватиметься вздовж класичної ділянки AS і супроводжуватиметься зростанням цін.

замінити збільшення сукупного попиту за відсутності розширення грошової пропозиції. Суть явища полягає у виникненні біля "твердої" лінії AD (і відповідно біля графіка пропозиції грошей Sm у моделі "попит на гроші — грошова пропозиція") у випадку створення зазначених вище умов своєрідного двійника ("випару"), який втілює зрослу можливість економічних суб'єктів "платити", а в економіці — можливість забезпечити збільшений обсяг реального ВВП платіжними засобами або їх замінниками (див. рис. 7).

Під сублімацією слід розуміти всі можливі сурогати грошей: векселі, бартер, натуроплату, взаємозаліки тощо. Сурогатами грошей можна вважати також незабезпечені держзамовлення, міфічні кошти програм житлових субсидій тощо. Все це здатне перетворювати дохід несплачений на реальний ВВП. Значною мірою все залежить від ступеня довіри до уряду і від того, в якій формі втіляться державні зобов'язання.

Як видно з рисунка 7, "увімкнення" названих вище чинників наче розширює сукупний попит, надаючи можливість ВВП без проведення емісії реально збільшитися.

Традиційно саме лінію 2 сприймають як графік сукупного попиту AD[7]. Проте сублімація може мати місце незалежно від того, збігаються лінії 1 і 2, чи ні.

На рисунку 7 є також сектор "завмерлих" ("прилиплих") грошей, що представляє ту частину готівки, яка в даний час не обмінюється на товари та послуги (гроші в гаманці або в домашній касі; проте це ні в якому разі не та частка грошової бази, яка перебуває у вигляді резервів у банківських сейфах)[8].

Особливою є роль скарбів і грошей, що обслуговують тіньовий обіг. Якщо сублімація як така не знижує (або знижує незначною мірою) реальну ставку відсотка, то переливання коштів із тіньового обігу в легальний повністю, всією своєю масою сприяє її зниженню, відповідно зміщуючи лінію 2 і наближаючи її до лінії 1, що супроводжується зменшенням рецесійного розриву. Причому такі зміни безпосередньо пов'язані з інституційними чинниками. Тіньовий сектор залежить від офіційного. Оздоровлення в останньому супроводжується розширенням виробничих можливостей і спричиняє

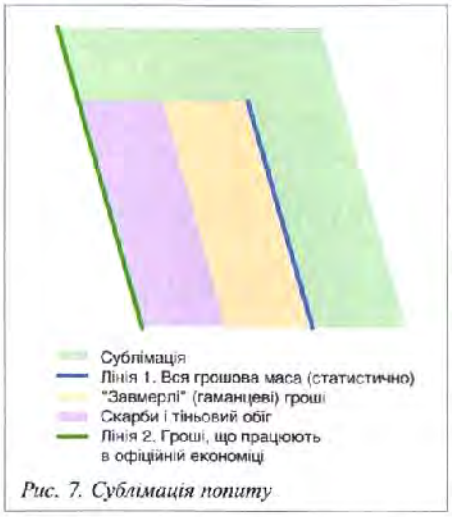

Рис. 7. Сублімація попиту

занепад у "тіні", що виявляється у зростанні тенденції до відмивання тіньових грошей.

Отже, поняття сублімації тісно пов'язане з відмиванням тіньових грошей і мобілізацією скарбів. Воно може існувати і як окреме поняття, і як допоміжне — у разі коливань сукупного попиту за відсутності змін грошової пропозиції. З посиленням сублімаційних процесів є сенс говорити про сублімаційне зрушення графіка AD (і відповідно про сублімаційний приріст Q), що, можна припустити, на відміну від залучення "нейтральних" грошей, не призводить до зниження r (r у разі просування AS праворуч навіть збільшується). Сублімаційний приріст доходу може зумовлювати дещо додатний нахил графіка LM у моделі IS-LM, а згадані розконсервація скарбів і детінізація коштів у свою чергу означатимуть його зрушення праворуч.

Зрозуміло, що такий погляд на природу сукупного попиту може сприйматися неоднозначно, адже зазвичай його зрушення (за відсутності зміни грошової пропозиції) фахівці пов'язують лише з процесами переливання коштів у тіньовий сектор і з рухом заощаджень (останнє знаходить своє відображення у зміні схильності до накопичення (MPS), що не супроводжується зміною схильності до інвестування (MPI)). Повернення в офіційну економіку грошей із цих секторів зняло б напругу на фінансових ринках, а ставка відсотка r неминуче знизилася б. Викладений вище механізм активізації грошових замінників здебільшого властивий сталим економікам, які таким чином забезпечують собі умови для зростання за відсутності емісії. У випадку ж трансформації економічних систем і різних зовнішніх впливів спостерігаються періоди тривалої дії завищених ставок відсотка. І саме в таких економіках складаються сприятливі умови для розвитку сублімаційних процесів, які уособлюють реакцію системи на платіжну кризу, спричинену специфікою перехідного періоду.

Отже, сублімаційні процеси здатні істотно зменшити дієвість заходів монетарної політики, роблячи обсяг сукупного попиту менш керованим. Економічна ситуація в Україні упродовж 1996—1997 років може слугувати прикладом цього. Після проведення грошової реформи пропозиція грошей суттєво збільшилася. Проте це не супроводжувалося зростанням реальних показників у економіці. І навпаки, на початку поточного року грошова маса була дещо скорочена, але при цьому спостерігачі зауважили реальне зростання в окремих галузях і в країні у цілому.

Тобто заходи монетарної політики справляли вагоміший вплив на рівень монетизації та обмінні курси, ніж на обсяги реального ВВП, який залишався під впливом сублімаційних процесів. Тож напрошується висновок, що за певних обставин сублімаційні процеси можуть впливати на рівень реального ВВП не менше, ніж заходи монетарної політики.

□

Директор юридичного департаменту НБУ В.Л.Кротюк під час отримання нагороди.

Фото Владислава Негребецького.

За ініціативою Спілки юристів України проведено перший Всеукраїнський конкурс на краще юридичне видання 1997—1998 років.

На конкурс було представлено понад 180 видань за різними науковими жанрами. І ось заключний акорд конкурсу: урочиста церемонія вручення почесних відзнак переможцям, яка проходила у Золотій залі Українського фонду культури. Голова Спілки юристів України Валерій Євдокимов вручив дипломи про відзнаки переможцям.

За здійснену вперше систематизацію банківського законодавства та прогресивну видавничу форму спеціальною відзнакою нагороджено Національний банк України, видавництво юридичної літератури "Ін Юре" за видання "Банківська справа в Україні".

[7] Присутність слова "гроші" у назві лінії означає, що обсяг сукупного попиту AD у даному випадку базується, точніше, забезпечується саме цією частиною грошового агрегату.

[8] У ширшому розумінні ці гроші є відбитком часового лага — проміжку між отриманням грошових доходів і здійсненням угод. Разом із утворенням скарбів і переливанням частини грошей у тіньовий обіг він втілює собою негативний вплив парадокса ощадливості.

ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблеми вибору режиму курсоутворення в умовах становлення ринкової економіки

Оксана Круль,
економіст департаменту валютного регулювання Національного банку України, аспірант Тернопільської академії народного господарства.

У час потрясінь на міжнародних фондових та фінансових ринках, глибокої кризи в сусідній Росії нагально постає проблема регулювання валютного курсу як важливого елементу економічного захисту. "Вісник НБУ" пропонує читачам огляд, у якому висвітлено загальні принципи курсоутворення, проаналізовано досвід інших країн, визначено пріоритети України.

Система валютних обмежень і регламентацій віддзеркалює стан державної валютної політики. Остання зорієнтована на досягнення певних економічних цілей, пріоритетними серед яких можна вважати:

- забезпечення рівноваги платіжного балансу;
- стимулювання експорту;
- стабілізацію валютного курсу;
- забезпечення надійних джерел надходжень валютних цінностей на валютний ринок тощо.

В основі валютної політики країни лежить вибір режиму валютних курсів. Валютний курс як ціна грошової одиниці даної держави, що виражається у грошовій одиниці іншої держави, залежить від багатьох курсоутворюючих факторів, які впливають на нього через попит і пропозицію даної валюти на ринку. Він має безпосереднє практичне значення для тих, хто займається торгівлею, інвестиціями чи іншими фінансовими операціями. Він також відіграє певну роль у грошово-кредитній політиці, де може бути метою, інструментом або просто індикатором — залежно від стратегії цієї політики. Валютний курс залежить від стану платіжного балансу, вартості кредитів, масштабу міграції капіталів, темпів економічного зростання, перспектив політичного розвитку тощо.

Існує певна логіка і залежність валютного курсу від стану платіжного балансу. Курс коливається навколо своєї основи залежно від попиту та пропозиції валюти. Несталість його коливань, значне відхилення від купівельної спроможності посилюють нестабільність міжнародних валютно-кредитних та економічних відносин, призводить до перерозподілу національного прибутку між державами, спричиняючись до прибутків одних і збитків інших. Тому необхідно вживати заходів щодо регулювання і стабілізації валютних курсів.

У міжнародній практиці використовуються фіксовані та плаваючі (гнучкі) режими валютних курсів, а також їх поєднання. За будь-якого курсового режиму можна чекати негативних наслідків від дій валютних спекулянтів.

Таблиця 1.* **Плаваючий курс**

Аргументи "за"	Аргументи "проти"
1. Курс визначається в основному ринковими силами. Ринки успішно та ефективно розподіляють ресурси. 2. За плаваючого курсу та ефективної роботи ринків спекулянти позбавлені можливості отримувати прибуток за рахунок центрального банку. 3. Попит і пропозиція національної та іноземної валюти балансується ринком. Центральному банку немає необхідності здійснювати інтервенції (окрім випадків, пов'язаних із виконанням доручень від імені своїх клієнтів). Зовнішні потоки не впливають на внутрішні монетарні агреговані показники, проводиться незалежна від інших країн грошово-кредитна політика.	1. Ринки рідко працюють з ідеальною ефективністю, тому існує ризик виникнення ситуації, коли обмінний курс виявиться на рівні, не обумовленому економічними прогнозами. 2. Невизначена майбутня траєкторія обмінного курсу створює труднощі для планування та ціноутворення. Страхування від такої невизначеності за рахунок використання вторинних ринків (форвардів, ф'ючерсів або опціонів) супроводжується додатковими витратами. 3. За плаваючого курсу можуть виникнути проблеми з проведенням незалежної внутрішньої грошово-кредитної політики. Так, уряд, не маючи зобов'язань протидіяти падінню валютного курсу, може проводити інфляційну бюджетну та грошово-кредитну політику.

* Таблиці 1—5 складено на основі матеріалів Міжнародного валютного фонду.

ПЛАВАЮЧИЙ ВАЛЮТНИЙ КУРС

Дестабілізуюча спекуляція імовірніша при плаваючих, а не фіксованих валютних курсах. За умови фіксованого курсу центральний банк, як правило, бере на себе зобов'язання підтримувати курс національної валюти на відповідному рівні за рахунок власного резерву. За плаваючого курсу він лише частково зобов'язується за рахунок валютних інтервенцій регулювати курс у певному інтервалі, тому можливість дестабілізуючої спекуляції не виключена.

Прибічники "вільного плавання", в основному економісти неокласичного (монетаристського) напряму — М.Фрідмен (чиказька школа), Л.Ерхард, Г. Гірш (фрейбурзька школа) та інші — стоять на тому, що ринок іноземних валют є найбільш ефективним і прозорим, а ринковим силам не варто перешкоджати [1]. Грошово-кредитну політику країни слід визначати автономно, при цьому валютному курсу треба дозволити відхилятися в той чи інший бік (див. таблицю 1).

Водночас використання плаваючого валютного курсу дає змогу:

- загальмувати необґрунтоване зростання зовнішньої заборгованості та вчасно здійснювати зовнішні платежі, оскільки немає потреби у валютних інтервенціях для підтримки курсу національної валюти щодо іноземної;

- створити умови для лібералізації валютних і торговельних операцій;
- значно скоротити обсяги діяльності чорних валютних ринків.

ФІКСОВАНИЙ ВАЛЮТНИЙ КУРС

Фіксований курс, на відміну від плаваючого, не послаблює "дисципліну" цін і не посилює інфляцію. Водночас при дефіциті платіжного балансу в умовах плаваючого курсу зберігається найбільша свобода маневрування.

Захисники фіксованого курсу (прив'язка до однієї або кількох валют основних торговельних країн-партнерів) — Дж. Робінсон, А.Браун, Ф.Грехем — беруть до уваги політичні та економічні фактори. Стосовно економічних аргументів підкреслюється важлива роль валютного курсу як якоря при наведенні монетарної дисципліни [2].

Перш ніж робити висновки щодо вибору режиму валютного курсу, зробимо невеликий історичний екскурс стосовно режимів валютних курсів у світових валютних системах.

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Однією з перших систем курсоутворення можна вважати **систему золотого стандарту,** що склалася наприкінці XIX століття та базувалася на рішеннях міжнародної Паризької конференції 1867 року. У цій системі валюта кожної країни мала свій золотий вміст (у Великобританії — з 1816 р., США — 1837 р., Німеччині — 1875 р., Франції — 1878 р., Росії — з 1895—1897 рр.), відповідно до якого встановлювалися золоті паритети валют і **діяв режим вільно плаваючих валютних курсів** з урахуванням ринкового попиту та пропозиції, **але в межах золотих точок.** Система золотого стандарту відігравала важливу роль у процесі розвитку міжнародних торговельних відносин, інтернаціоналізації виробництва. Вона забезпечувала грошам повну конвертованість, стійкість купівельної спроможності та валютних курсів, а також автоматичне (внаслідок міграції золота) врівноваження платіжних балансів окремих держав, стабільність світових цін. Ефективність системи золотого стандарту донині викликає своєрідну ностальгію у деяких економістів, які відзначають надзвичайну стабільність монетарної політики того часу.

Проте слід зазначити, що золотомонетний стандарт був відносно ефективним до Першої світової війни, доки діяв ринковий механізм вирівнювання валютного курсу і платіжного балансу. В умовах переливання золота за кордон країни з дефіцитним платіжним балансом були вимушені проводити дефляційну політику та обмежувати грошову масу в обігу. Вводилися валютні обмеження; валютний курс установлювався адміністративно і не відповідав його реальному значенню.

Тому після періоду валютного хаосу, який посилився під час Першої світової війни, було встановлено золотодевізний стандарт і відновлено **режим вільного плавання валютних курсів.** Юридично другу світову валютну систему оформлено на Генуезькій міжнародній економічній конференції у 1922 році.

Однак у 1937 році світова валютна система знову наразилася на економічну кризу. В багатьох країнах були значно знецінені валюти. За 1936—1938 роки французький франк девальвував утричі; на кінець 1938 р. золотий вміст та офіційний курс американського долара знизився на 41% проти рівня 1929 року, фунта стерлінгів — на 43, французького франка — на 60, швейцарського франка — на 31%. У підсумку Друга світова війна призвела до остаточної кризи генуезької валютної системи.

Нова валютна система, затверджена на валютно-фінансовій конференції ООН у м. Бреттон-Вудс у 1944 році, була спрямована на створення умов для економічного зростання й обмеження негативних соціально-економічних наслідків економічних криз попередніх років. Бреттон-вудська система базувалася на принципі дотримання **фіксованих валютних курсів,** що мало важливе значення для розвитку зовнішньої торгівлі. Офіційні курси валют установлювалися шляхом визначення їхнього золотого вмісту (масштабу цін) і відповідно до цього твердо фіксувалися відносно долара США. Вони могли відхилятися не більш як на 1 відсоток в обидві сторони без узгодження з МВФ. Девальвація понад 10% відбувалася лише зі згоди МВФ. Щоб забезпечити відповідність меж коливання курсів валют, центральні банки були зобов'язані проводити валютну інтервенцію в доларах. Бреттон-вудська система мала досить жорсткі нормативи, функціональне регулювання і контроль за додержанням яких здійснював МВФ.

Проте й цю валютну систему спіткала невдача. У зв'язку з нестабільністю економіки, кризою платіжних балансів, черговим посиленням інфляційних процесів курси валют західноєвропейських країн відносно долара США знову девальвували. Девальвація носила масовий характер, охопивши валюти 37 країн, частка яких у світовій капіталістичній торгівлі становила 60—70% (серед них Великобританія, Франція, Італія, Західна Німеччина, Бельгія та ін.). У підсумку економічні, енергетичні та сировинні кризи спричинилися до дестабілізації бреттон-вудської валютної системи. Її структурні принципи, затверджені 1944 року, на початку 1960-х років уже не відповідали умовам виробництва та світової торгівлі.

Таблиця 2. **Фіксований курс**

Аргументи "за"	Аргументи "проти"
1. Стабільний фіксований курс забезпечує надійну основу для планування та ціноутворення, сприяючи тим самим розвитку інвестиційної діяльності і міжнародної торгівлі.	1. Якщо фіксованому курсу якоюсь мірою не довіряють, не виключена можливість спекулятивних атак, а отже, небезпека негативних наслідків для монетарної стабільності в економіці або для іноземних резервів; урешті-решт спекуляції можуть спонукати до відмови від фіксованого курсу.
2. Фіксований валютний курс слугує стримуючим і дисциплінуючим фактором у сфері грошово-кредитної політики. Якщо економічна політика значно відрізняється від політики тієї країни, до валюти якої "прив'язана" національна валюта, є вірогідність небажаного припливу або відпливу капіталу. Приплив коштів може посилити інфляцію; відплив — відчутно зменшити валютні резерви країни.	2. Не існує надійного способу, аби встановити, чи є обраний курс оптимальним і стабільним; ні уряд, ні центральний банк не в змозі краще, ніж ринок, визначити точку рівноваги валютного курсу.
3. Застосування фіксованого курсу є бажаним за умови правильно визначеного курсу рівноваги.	3. Хоча запровадження фіксованого валютного курсу може бути важливим для монетарних цілей, він не відповідає реальному курсу, який у деяких випадках розглядається як індикатор або ціль*.
4. Режим фіксованого курсу може застосовуватись у випадках, коли фінансові інструменти та фінансові ринки недостатньо розвинуті для проведення ринкової грошово-кредитної політики.	4. Для підтримки фіксованого курсу центральний банк має бути готовим до проведення інтервенцій на валютному ринку, після чого необхідно прийняти рішення про те, що робити з внутрішніми наслідками інтервенцій.
	5. Центральному банку потрібно мати достатню кількість валютних резервів.
	6. Орієнтація на грошово-кредитну політику іншої країни не завжди вигідна.

* Здатність швидко коригувати рівень внутрішніх цін щодо змін зовнішніх цін за допомогою валютного курсу часом розглядається як важливий фінансовий інструмент, за допомогою якого можна, наприклад, вплинути на рахунок поточних операцій платіжного балансу. Однак сьогодні багато спеціалістів вважає, що інколи важко досягнути значних змін конкурентоспроможності країни за рахунок маніпуляцій із номінальним валютним курсом, оскільки інфляційний вплив девальвації курсу на рівень внутрішніх цін урешті-решт нейтралізує початкову перевагу.

У цей період виникла велика кількість проектів валютної реформи, і в квітні 1978 року на конференції в Кінгстоні (Ямайка) було ратифіковано зміни до Статуту МВФ. Відтак оформилися принципи четвертої світової валютної системи — ямайської. Важливою ознакою її механізму було запровадження **плаваючих валютних курсів** національних грошових одиниць. Зауважимо, що Кінгстонська угода зберігала елементи регулювання системи валютних співвідношень через здійснення відповідних операцій на валютному ринку, тобто забезпечувала функціонування системи не просто плаваючих, а **регульовано плаваючих валютних курсів.**

Передбачалося, що ямайська валютна система буде гнучкішою, ніж бреттон-вудська, та еластичнішою щодо нестабільності платіжних балансів і валютних курсів. Проте й вона періодично зазнавала кризових струсів. Запровадження плаваючих курсів у більшості країн не означало їх стабільності, незважаючи на великі витрати на валютні інтервенції. Новий валютний режим не зміг забезпечити вирівнювання платіжних балансів, протистояти рухові "гарячих грошей", валютній спекуляції, допомогти у вирішенні проблеми безробіття.

Отже, ще з часів першої світової валютної системи на порядку денному стояла і стоїть проблема забезпечення стабільних курсових співвідношень. З огляду на нестабільність ямайської системи країни ЄЕС створили власну міжнародну (регіональну) валютну систему з метою стимулювання процесу економічної інтеграції. Йшлося насамперед про пошук шляхів стабілізації валютних курсів, посилення координації валютно-економічної політики провідних країн.

Така солідарність була зумовлена прагненням удосконалити світовий валютний механізм, який став однією з причин нестабільності світової та національних економік. В ЄЕС почали застосовувати унікальний режим валютного курсу, який базується на спільному плаванні валют — у формі так званої "європейської валютної змії" — у визначених межах (±2.25% від центрального курсу; пільговий режим коливання (±6% встановлено для іспанської песети та італійської ліри). Із серпня 1993 року внаслідок загострення валютних проблем рамки коливань були розширені до 15%. А з 1 січня 1999 року за "планом Делора", на основі якого в 1991 році був підписаний Маастрихтський договір, що передбачає зокрема поетапне формування Економічного і валютного союзу, планується встановити **взаємний фіксований валютний** курс відносно євро, яка стане єдиною валютою для учасників союзу. Створено Європейський центральний банк.

Таблиця 3. **Режими і характеристики валютних курсів**

Режим валютного курсу	Характеристика	Примітки
Вільно плаваючий курс	Повна свобода для ринкових сил	Теоретично можливий, але на практиці в довгостроковому плані застосовується рідко. Як правило, центральний банк намагається проводити інтервенції
Керований плаваючий курс	Центральний банк проводить інтервенції, але лише з метою підтримати рівновагу	Часто застосовується; проблема полягає в тому, що центральний банк може не знати, чи є зміна курсу короткостроковим коливанням, чи довгостроковою тенденцією
"Повзуча прив'язка" ("crawling peg")	Центральний банк проводить інтервенції для досягнення певних цілей у сфері контрольованого коригування курсу, часто на постійній основі	Використовується досить часто, але дає позитивний результат лише тоді, коли дії ринку відповідають прогнозам центрального банку щодо динаміки руху валютного курсу; таке прогнозування здійснюється на основі формули, яка періодично публікується у пресі
Фіксований курс у межах валютного коридору	Можливі коливання у допустимих межах; центральний банк проводить інтервенції, аби утримати курс у встановлених межах	Застосовувався в Європейській валютній системі; валютний курс міг коливатися в межах від 2.5 до 15%. Коли курс наближається до верхньої або нижньої межі, перед центральним банком постають ті ж проблеми, що й за системи фіксованого курсу
Фіксований курс із можливими відхиленнями	Фіксується (у разі необхідності з участю центрального банку) на довгостроковий термін з урахуванням вірогідності незначних відхилень, але може значно змінюватися, якщо порушується рівновага або спостерігається значний вплив на курс із боку ринку	Характерний для бреттон-вудської валютної системи (допустимі межі коливання становили 1% у той чи інший бік від установленого паритету відносно долара); широко використовувався у 1945—1972 рр., коли випадки "фундаментального відхилення від рівноваги" повинен був визначати МВФ. Якщо курс вчасно не коригується, то в плані проведення інтервенцій зазначений режим може виявитися надто дорогим
Курс, фіксований центральним банком	Жорсткіший порівняно з фіксованим курсом із можливими відхиленнями	Метою є фіксація на невизначений термін, але вона не гарантована; валютний курс може змінюватися без попереднього обумовлення; інакше необхідно проводити значні інтервенції. Нині практично не використовується. Фіксацію на довгостроковий період практикували тоді, коли капітал становив об'єкт контролю та був не вельми рухомим (англійський та ірландський фунти до 1979 р.)
Курс, фіксований валютною радою (або золотий стандарт)	Грошова маса (готівка плюс кошти на рахунках у банках) має бути повністю покрита іноземною валютою (або золотом) за фіксованим курсом	Жорстка дисципліна, що забезпечує конвертованість грошової маси за фіксованим курсом, який через арбітраж наближається до ринкового. Однак такий курс може впливати на економіку (наприклад, на банки), виробництво або й спричинитися до політичного тиску, спрямованого на зміну курсу або на відмову від системи валютної ради
Єдина валюта	Відмова від національної незалежної валюти та введення нової єдиної валюти для групи країн	У цьому разі може виникнути питання: чи буде грошово-кредитна політика країни частково незалежною, чи опиниться під цілковитим впливом інших країн. Із січня 1999 року планується запровадити єдину європейську валюту (політика спільного прийняття рішень і розподілу прибутку)

Аналіз розвитку світових валютних систем щодо застосування того чи іншого режиму валютного курсу свідчить, що фіксовані валютні курси, зокрема такі, як золотий стандарт, нав'язують країні дуже жорстку дисципліну. Коли внутрішні ціни зростали і виникав дефіцит платіжного балансу, золото залишало країну, що призводило до скорочення грошової маси, рецесії або й чогось гіршого. Подібний розвиток подій, можливо, менш жорсткий, був характерним і для бреттон-вудської системи.

За системи плаваючих курсів жорсткі обмеження усуваються. Країни вільні у виборі макроекономічної політики, у визначенні внутрішнього рівня цін. Вони можуть мати низькі чи високі темпи інфляції, і це не призводить автоматично до кризи платіжного балансу. Проте на зміну одним обмеженням приходять інші — справжню вартість валюти безжалісно встановлює ринок [3].

ВАЛЮТНИЙ КУРС ТА ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН

Останнім часом часто дискутують із приводу того, чи можна за рахунок валютного курсу підтримати рівень виробництва в умовах виникнення всіляких катаклізмів. Зауважимо, що режим плаваючого курсу дає змогу успішно впоратися з внутрішніми струсами сектора матеріального виробництва. Адже коливання курсу в цьому випадку можуть бути ефективним засобом піднесення обсягу виробництва до траєкторії збалансованого зростання, тоді як за фіксованого курсу можна подолати внутрішню монетарну нестабільність.

Таблиця 4. **Тенденції використання режимів валютного курсу**

Режими валютного курсу	Кількість країн	
	Кінець 1989 р.	Кінець 1995 р.
Прив'язка до валют однієї або кількох країн	94	67
Гнучкий підхід, запровадження обмежень щодо однієї валюти або групи валют	13	14
Більш гнучкий підхід (коригування з урахуванням серії показників, кероване або вільне плавання валютного курсу)	46	99
Усього	**153**	**180**

З одного боку, відкрита економіка потребує плаваючого валютного курсу для того, щоб захистити себе від монетарних наслідків численних зовнішніх струсів. Із другого боку, у відкритій економіці можна застосовувати й фіксований курс, оскільки при такому режимі вплив валютного курсу на витрати та ціни набагато відчутніший, ніж в умовах плаваючого курсу.

З огляду на це, не викликає подиву, що на практиці вибрати правильний напрям валютно-курсової політики буває вельми важко. Крім того, між режимами фіксованого та плаваючого курсу існує ряд проміжних варіантів (див. таблицю 3).

Ще раз наголосимо, що в умовах спаду виробництва застосування плаваючих валютних курсів певною мірою амортизує спад, чого не можна сказати про фіксовані валютні курси. Крім того, плаваючі валютні курси тим привабливіші, чим стабільніша макроекономічна політика. Якщо за пріоритет брати національний, а не міжнародний контроль над власною грошовою масою та державним бюджетом, то перевагу треба віддати плаваючим валютним курсам.

Останнім часом багато країн, що розвиваються, перейшло до режиму вільно плаваючих валютних курсів. Тенденція очевидна, навіть якщо не брати до уваги нові валюти, які з'явилися з утворенням нових країн, і виразно простежується у таблицях 4 та 5, складених на основі класифікації МВФ.

ВАЛЮТНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

Ще до формального розпаду СРСР на його території існувало 15 незалежних національних банків, які здійснювали некоординовану емісію єдиної валюти — рубля. Специфічну рису системи валютного регулювання в Україні 1992 року становила необхідність враховувати те, що вона фактично знаходилася в зоні рубля. Під цим відповідно до світового досвіду (зона франка, зона фунта, зона долара) розумілося не використання рубля як законного засобу платежу (те, що в пострадянській практиці називають "єдиною рублевою зоною"), а функціонування національної валюти, курс якої відносно іноземних валют визначається головним чином за допомогою крос-курсу щодо рубля, і використання рубля як резервної валюти [4]. На практиці така система означала фактичне введення режиму

Таблиця 5. **Режими обміну валют у деяких країнах із перехідною економікою**

Країна	Період	Режим обміну
Польща	Січень 1990 р.	**Прив'язка (peg) курсу до долара США**
	Травень 1991 р.	**Прив'язка до кошика валют** (долар США — 45%, німецька марка — 35, англійський фунт — 10, французький франк — 5, швейцарський франк — 5%)
	Із жовтня 1991 р.	**Повзуча прив'язка (crawling peg)** (для підтримання міжнародної конкурентоспроможності)
Росія	Із липня 1996 р.	**Повзуча прив'язка (crawling peg)** (щоб обмежити зростання реальної вартості рубля) лише до долара США. До цього був валютний коридор
Чехія		**Прив'язка до кошика валют** (німецька марка — 65%, долар США — 35%); межі допустимого коливання ±7.5%
Угорщина		**Повзуча прив'язка** (1.2% на місяць) до валютного кошика (долар США — 30%, ЕКЮ — 70%)
Естонія		**Валютний коридор** (Currency Board) (прив'язка до німецької марки)
Литва		**Валютний коридор** (Currency Board) (прив'язка до долара США)
Латвія		**Плаваючий курс** (проводяться інтервенції центрального банку)
Болгарія		**Плаваючий курс** (проводяться інтервенції центрального банку)
Хорватія		**Плаваючий курс** (інтервенції центрального банку проводяться виключно з метою уникнення великих коливань обмінного курсу)
Румунія		**Плаваючий курс** (проводяться інтервенції центрального банку)
Словенія		**Вільно плаваючий курс**
Україна		**Валютний коридор** (так зване кероване плавання)

конвертованості валюти без попереднього забезпечення відповідних економічних передумов: конкурентоспроможної структури економіки, соціальних амортизаторів, гнучкої системи цін, розвинутої банківської інфраструктури, помірних темпів інфляції тощо. Результатом такого підходу стала хронічна нерівновага на валютному ринку (дефіцит пропозиції), постійна депреціація національної валюти, доларизація внутрішнього обороту та бартеризація зовнішньоторговельного обороту.

У 1993 році уряд незалежної України наполіг на прийнятті Національним банком адміністративно фіксованого курсу карбованця, який пізніше змінив так званий регульований валютний курс. Із часом усе більше уваги стали приділяти ринковим методам стабілізації валютного курсу.

Держави з перехідною економікою в умовах стабілізації валютно-курсової політики, як правило, "прив'язують" свою валюту до однієї з вільно конвертованих валют (долара США, німецької марки) або спеціального розрахункового кошика валют основних торговельних партнерів. Застрахуватися ж від валютного ризику в зовнішньоторговельних угодах можна лише за допомогою жорсткої прив'язки до курсу однієї з провідних валют. У будь-якому разі головною проблемою буде забезпечення відповідності ринкового курсу встановленому орієнтирові.

Необхідно усвідомлювати, що прив'язка як така не гарантує стабільності. Вона лише зобов'язує владу проводити достатньо жорстку бюджетну і монетарну політику з метою усунення ендогенних факторів коливання валютного курсу, тоді як екзогенні фактори позначаються на коливаннях валюти-лідера відносно валют "третіх країн".

На наш погляд, нинішньому стану української економіки найбільше відповідає режим керованого плаваючого курсу. Сьогодні Національний банк України відіграє значну роль в організації валютного ринку, проведенні ефективної облікової процентної політики та визначенні порядку здійснення валютних операцій. Головним інструментом формування ефективного валютного курсу на сучасному етапі розвитку ринкових відносин є валютні інтервенції, які здійснює НБУ. Хоча такі інтервенції належать до ринкових методів впливу, їх варто розглядати лише як короткостроковий захід, оскільки вони викривлюють співвідношення попиту і пропозиції, обумовлені реальними економічними процесами. Так, обсяги валютних інтервенцій НБУ за перше півріччя 1998 року становили 1 168 600 тис. доларів США, тоді як загальний обсяг торгів — 1 446 140 тис. доларів.

Таблиця 6. **Обсяги попиту та пропозиції на УМВБ за I півріччя 1998 року, тис. доларів**

Період	Обсяг торгів	Інтервенції НБУ
Січень	270590	249850
Лютий	308490	275510
Березень	236400	99590
I квартал	815480	624950
Квітень	167600	146360
Травень	235850	227650
Червень	227210	169640
II квартал	630660	543650
I півріччя	1446140	1168600

Сьогодні Україна переживає глибоку фінансово-економічну кризу, причини якої потрібно шукати не так у зовнішніх чинниках (криза в Росії та на фінансових ринках Південно-Східної Азії), як у внутрішніх. Хоча обвал російського рубля, який почався у серпні цього року, суттєво вплинув на хід подій на фінансовому ринку України, він фактично лише прискорив розвиток вітчизняної кризи. Вирішальне значення в нинішній ситуації мають саме внутрішні причини: створення фінансової піраміди, політика внутрішніх та зовнішніх запозичень через випуск в обіг короткострокових ОВДП під високі проценти, неспроможність уряду забезпечити наповнення державного бюджету тощо.

З метою захисту українського фінансового ринку уряд та Національний банк України вжили ряд екстрених заходів, зокрема змінили межі валютного коридору — з 1.8—2.25 до 2.5—3.5 грн. за долар США, зменшили маржу на продаж іноземної валюти — з 10 до 5 відсотків від поточного офіційного курсу НБУ, запровадили обов'язковий 50-відсотковий продаж на УМВБ валютних надходжень від експортних операцій, запровадили жорсткий контроль із боку НБУ за купівлею іноземної валюти на УМВБ, а також оплатою платіжних доручень у вільно конвертованій валюті на виконання зобов'язань перед нерезидентами. Завдяки адміністративним діям уряду та НБУ валютний курс гривні після девальвації у вересні на 51% на початку жовтня стабілізувався.

"Утримання обмінного курсу гривні в рамках валютного коридору в умовах фінансової кризи — найнепродуктивніший спосіб запобігти девальвації," — заявив директор департаменту Європи та Центральної Азії Світового банку Поль Сігельбаум. На його думку, в умовах кризи у будь-якій країні коливання обмінного курсу національної валюти можуть бути настільки значними, що її захист обертається величезними фінансовими втратами. Проте вітчизняні експерти вважають, що об'єктивних умов для подальшої девальвації гривні сьогодні немає. Розрахунки українських економістів свідчать, що за останні два роки валютний курс гривні був завищений приблизно в півтора раза. Реальна девальвація у поточному році становила понад 70%. Зіставивши ці показники, бачимо, що нині ми фактично вийшли на рівень реального курсу гривні. Проте ще існує значний розрив між попитом та пропозицією доларів США. Ринок поки що не знайшов рівноважного значення обмінного курсу гривні на долари США, що є основною передумовою формування нового рівня валютної стабільності зокрема та економічної стабільності в цілому. Адже конкурентоспроможність українських товарів при девальвації гривні не зростає, а навпаки, знижується, оскільки традиційний український експорт має велику частку імпортованих енергоносіїв. Тому найголовнішим завданням на сьогодні має стати підвищення продуктивності національного виробництва. Від цього значною мірою залежить процес оздоровлення гривні. Необхідно провести податкову реформу, реформу кредитної політики, переглянути інвестиційну політику, здійснити цілий комплекс перетворень, які забезпечать економічне зростання в країні.

На наш погляд, нинішній режим валютного курсу в Україні повинен передбачати можливість його регулювання з урахуванням темпів внутрішньої інфляції та інтересів як експортерів (котрі в умовах незначних зовнішніх інвестицій є основними постачальниками іноземної валюти на національному ринку), так і імпортерів. Поліпшення ситуації значною мірою залежить від того, як швидко буде забезпечено фінансово-податкову реформу та скорочено дефіцит державного бюджету.

Література:

1. Рикардо Д. Сочинения. — М.: Политическая литература, 1995. — Т.2.

2. Эйдельнант А.Б. Буржуазные теории денег, кредита и финансов. — М.: Госфиниздат, 1958.

3. Самуэльсон П. Экономика. — М.: Прогресс, 1964.

4. Viner G. Problems of monetary control. — Princeton, 1964.

ІНФОРМАЦІЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ТОРГІВ НА УКРАЇНСЬКІЙ МІЖБАНКІВСЬКІЙ ВАЛЮТНІЙ БІРЖІ у вересні 1998 року

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропозиція	Кількість банків
доларами США					
За 100 USD					Дані в тис. USD
01.09.1998 р.	225.0	20630	20630	0	33
02.09.1998 р.	225.0	19260	19260	0	35
07.09.1998 р.	252.0	6000	30380	0	44
08.09.1998 р.	253.0	14280	14280	14070	40
09.09.1998 р.	254.0	18890	21560	18890	60
10.09.1998 р.	255.0	32820	34310	32320	66
11.09.1998 р.	257.0	24700	27000	24700	75
14.09.1998 р.	267.0	25800	25580	17750	62
15.09.1998 р.	278.0	26270	28770	25080	64
16.09.1998 р.	286.0	27460	27480	21580	71
17.09.1998 р.	294.0	24290	24310	20990	74
18.09.1998 р.	299.0	23930	25270	23030	66
21.09.1998 р.	307.0	15700	17200	15700	66
22.09.1998 р.	318.0	22620	24600	22600	73
23.09.1998 р.	325.0	20520	22090	20520	70
24.09.1998 р.	333.0	21320	23670	21320	69
25.09.1998 р.	337.0	17840	17840	16770	67
28.09.1998 р.	339.0	22050	22850	22050	65
29.09.1998 р.	340.0	23320	24170	23320	72
30.09.1998 р.	340.5	22660	23020	22660	71
італійськими лірами					
За 10000 ITL					Дані в млн. ITL
02.09.1998 р.	17.75	396.4	396.4	2.9	9
французькими франками					
За 100 FRF					Дані в тис. FRF
01.09.1998 р.	60	786	1429	217	10

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропозиція	Кількість банків
німецькими марками					
За 100 DEM					Дані в тис. DEM
01.09.1998 р.	194.6	2373	2683	188	26
02.09.1998 р.	170.2	610	364	1211	15
03.09.1998 р.	170.0	961	643	961	12
08.09.1998 р.	169.8	8008	3309	9316	38
09.09.1998 р.	152.5	4198	1297	4198	28
10.09.1998 р.	150.0	4409	2434	4409	36
11.09.1998 р.	170.0	2173	5100	1979	32
14.09.1998 р.	170.0	2748	2748	3100	35
15.09.1998 р.	187.0	3273	3872	3273	38
16.09.1998 р.	208.0	2817	4806	2329	38
17.09.1998 р.	208.0	4521	2501	4521	39
18.09.1998 р.	208.0	2847	2262	2847	43
21.09.1998 р.	228.5	2889	3344	1902	36
22.09.1998 р.	221.5	2582	2492	2582	41
23.09.1998 р.	221.5	3193	3193	3193	34
24.09.1998 р.	240.0	2943	3283	2094	42
25.09.1998 р.	240.0	1574	1565	1574	31
28.09.1998 р.	240.0	5061	5061	5051	42
29.09.1998 р.	240.0	2905	2205	2905	46
30.09.1998 р.	230.0	3665	2114	3718	43
англійськими фунтами стерлінгів					
За 100 GBP					Дані в тис. GBP
03.09.1998 р.	521	411	593	32	6

Примітка. Торги білоруськими та російськими рублями у вересні не проводилися.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за вересень 1998 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	1000 болгарських левів	1.2550
2	986 BRL	100 бразильських реалів	191.4894
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	44.9102
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	1.7301
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	1.6179
6	381 GEL	100 грузинських ларі	167.0379
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	29.0319
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	65.7030
9	218 ECS	1000 еквадорських сукре	0.4106
10	376 ILS	100 ізраїльських шекелів	60.4497
11	356 INR	1000 індійських рупій	52.8541
12	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.7500
13	368 IQD	100 іракських динарів	723.7054
14	417 KGS	100 киргизьких сомів	11.2105
15	414 KWD	100 кувейтських динарів	731.9453
16	422 LBP	1000 ліванських фунтів	1.4803
17	434 LYD	100 лівійських динарів	583.3549
18	470 MTL	100 мальтійських лір	569.4761
19	484 MXN	100 мексиканських нових песо	23.1839
20	496 MNT	10000 монгольських тугриків	27.5192
21	554 NZD	100 новозеландських доларів	110.6412
22	586 PKR	100 пакистанських рупій	4.5016
23	604 PEN	100 перуанських нових солів	75.8597
24	408 KPW	100 північнокорейських вонів	102.2727
25	642 ROL	10000 румунських леїв	2.5460
26	682 SAR	100 саудівських ріялів	59.9872
27	760 SYP	100 сирійських фунтів	5.6250
28	705 SIT	100 словенських толарів	1.3342
29	901 TWD	100 нових тайванських доларів	6.4852
30	762 TJR	1000 таджицьких рублів	2.9841
31	952 XOF	1000 франків КФА	3.7244
32	152 CLP	1000 чилійських песо	4.7483
33	191 HRK	100 хорватських кун	34.7716
34	156 CNY	100 юанів Ренмінбі (Китай)	27.1739
35	255	100 доларів США за розр. із Індією	180.0000

* Курс встановлено з 01.09.1998 року.

Матеріали підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

Офіційний курс гривні щодо іноз
Національним банком України

№ п/п	Код валют	Назва валюти	01.09.1998 р.	02.09.1998 р.	03.09.1998 р.	04.09.1998 р.	05.09.1998 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	128.4130	129.4721	131.2960	130.0202	132.8019
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	18.0427	18.2372	18.2403	18.4772	18.3544
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	374.3364	377.3376	375.0856	378.3719	375.1076
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	5.8245	5.8245	5.8245	5.8245	5.8245
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	61.5522	62.3813	62.2212	63.0325	62.6118
6	300 GRD	1000 грецьких драхм	7.3671	7.4367	7.5197	7.5737	7.4750
7	208 DKK	100 датських крон	33.3406	33.7963	33.7096	34.1394	33.9024
8	840 USD	100 доларів США	225.0000	225.0000	225.0000	225.0000	225.0000
9	233 EEK	100 естонських крон	15.8592	16.0543	16.0430	16.2525	16.1434
10	352 ISK	100 ісландських крон	3.1237	3.1495	3.1637	3.1601	3.1690
11	372 IEP	100 ірландських фунтів	318.7426	323.0756	322.2078	326.3248	323.9008
12	724 ESP	1000 іспанських песет	14.9501	15.1327	15.1176	15.3151	15.2109
13	380 ITL	10000 італійських лір	12.8464	13.0180	12.9987	13.1634	13.0774
14	124 CAD	100 канадських доларів	144.7272	144.5013	145.0930	146.9229	146.5173
15	398 KZT	100 казахстанських тенге	2.8626	2.8626	2.8626	2.8626	2.8626
16	428 LVL	100 латвійських латів	372.5782	372.5782	379.6828	379.6828	379.6828
17	440 LTL	100 литовських літів	56.2500	56.2500	56.2500	56.2500	56.2500
18	498 MDL	100 молдовських леїв	47.0534	47.0170	47.0170	46.9670	46.9533
19	528 NLG	100 нідерландських гульденів	112.4924	114.0222	113.7164	115.1898	114.4411
20	280 DEM	100 німецьких марок	125.9537	128.6744	128.3441	130.0202	129.1471
21	578 NOK	100 норвезьких крон	28.4122	28.8359	29.1469	29.0855	29.0323
22	985 PLN	100 польських злотих	60.0000	59.1327	59.1327	59.1327	59.1327
23	620 PTE	100 португальських ескудо	1.2387	1.2555	1.2526	1.2689	1.2605
24	810 RUR	10 російських рублів	2.8626	2.8626	2.8626	2.8626	2.8626
25	702 SGD	100 сінгапурських доларів	127.3345	126.5111	126.5111	126.5111	126.5111
26	703 SKK	100 словацьких крон	6.2827	6.3277	6.3277	6.3277	6.3277
27	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0807	0.0807	0.0807	0.0807	0.0807
28	795 TMM	10000 туркменських манатів	4.3269	4.3269	4.3269	4.3269	4.3269
29	348 HUF	1000 угорських форинтів	10.0285	9.9628	9.9628	9.9628	9.9628
30	860 UZS	100 узбецьких сумів	2.1866	2.1729	2.1729	2.1729	2.1729
31	246 FIM	100 фінських марок	41.7297	42.2888	42.2047	42.7441	42.4442
32	250 FRF	100 французьких франків	37.8614	38.3771	38.2799	38.7772	38.5181
33	203 CZK	100 чеських крон	6.7064	6.8661	6.8661	6.8661	6.8661
34	752 SEK	100 шведських крон	27.7394	28.1192	28.3640	28.5438	28.1708
35	756 CHF	100 швейцарських франків	154.4518	156.3851	155.7070	158.2346	157.0041
36	392 JPY	1000 японських ен	15.8007	16.4060	16.2984	16.5529	16.5851
37	954 XEU	100 ЕКЮ	250.3526	253.6944	252.8378	256.0878	254.1097
38	960 XDR	100 СПЗ	302.4798	306.0906	302.7252	306.9648	303.3019

			16.09.1998 р.	17.09.1998 р.	18.09.1998 р.	19.09.1998 р.	20.09.1998 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	166.4043	170.1860	172.7318	176.5489	176.5489
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	23.4321	23.9220	24.8016	25.0435	25.0435
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	467.7853	478.9953	496.1370	502.4391	502.4391
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	7.7965	7.4036	7.6107	7.7401	7.7401
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	79.9291	81.6001	84.5946	85.4198	85.4198
6	300 GRD	1000 грецьких драхм	9.5931	9.8257	10.1601	10.2627	10.2627
7	208 DKK	100 датських крон	43.2499	44.1490	45.7744	46.2086	46.2086
8	840 USD	100 доларів США	273.0000	288.0000	294.0000	299.0000	299.0000
9	233 EEK	100 естонських крон	20.6109	21.0418	21.8140	22.0268	22.0268
10	352 ISK	100 ісландських крон	3.9726	4.0840	4.2163	4.2880	4.2880
11	372 IEP	100 ірландських фунтів	412.7129	421.0546	436.7631	440.9757	440.9757
12	724 ESP	1000 іспанських песет	19.4155	19.8197	20.5488	20.7474	20.7474
13	380 ITL	10000 італійських лір	16.6915	17.1095	17.6623	17.8311	17.8311
14	124 CAD	100 канадських доларів	185.1355	190.0158	193.9698	194.7165	194.7165
15	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.4881	3.5885	3.6888	3.7516	3.7516
16	428 LVL	100 латвійських латів	472.5480	489.3908	503.0801	511.6359	511.6359
17	440 LTL	100 литовських літів	69.5000	71.5000	73.5000	74.7500	74.7500
18	498 MDL	100 молдовських леїв	56.8554	58.3550	60.0368	61.1139	61.1139
19	528 NLG	100 нідерландських гульденів	146.2006	149.2755	154.7483	156.2490	156.2490
20	280 DEM	100 німецьких марок	164.8873	168.3343	174.5118	176.2140	176.2140
21	578 NOK	100 норвезьких крон	36.9842	37.9426	39.3038	39.7275	39.7275
22	985 PLN	100 польських злотих	75.4410	75.7879	80.9917	82.3691	82.3691
23	620 PTE	100 португальських ескудо	1.6086	1.6421	1.7027	1.7191	1.7191
24	810 RUR	10 російських рублів	1.6353	1.6833	1.7304	1.7599	1.7599
25	702 SGD	100 сінгапурських доларів	158.9934	166.4242	171.0794	173.9889	173.9889
26	703 SKK	100 словацьких крон	7.9092	8.2182	8.4430	8.5917	8.5917
27	792 TRL	10000 турецьких лір	0.1002	0.1038	0.1067	0.1085	0.1085
28	795 TMM	10000 туркменських манатів	5.3462	5.5000	5.6538	5.7500	5.7500
29	348 HUF	1000 угорських форинтів	12.4871	13.0522	13.4173	13.6455	13.6455
30	860 UZS	100 узбецьких сумів	2.6598	2.7363	2.8129	2.8607	2.8607
31	246 FIM	100 фінських марок	54.1556	55.2810	57.3446	57.8863	57.8863
32	250 FRF	100 французьких франків	49.1727	50.1990	52.0412	52.5488	52.5488
33	203 CZK	100 чеських крон	9.0109	9.4595	9.7242	9.8895	9.8895
34	752 SEK	100 шведських крон	35.6651	36.5285	37.6282	38.2508	38.2508
35	756 CHF	100 швейцарських франків	200.0578	203.9337	212.2412	214.3644	214.3644
36	392 JPY	1000 японських ен	20.9291	21.1748	22.0810	22.5995	22.5995
37	954 XEU	100 ЕКЮ	323.7068	330.1541	342.4270	345.7143	345.7143
38	960 XDR	100 СПЗ	383.8412	389.3573	404.4485	407.1602	407.1602

[1] До уваги міністерств, відомств, зацікавлених організацій і широкого кола читачів.
Єдиною офіційною інформацією у друкованих періодичних виданнях про офіційні курси гривні, які встановлюються щодо іноземних валют щоденно та один раз на місяць, є їх опублікування у "Віснику Національного банку України".

емних валют, який встановлюється щоденно (за вересень 1998 року)[1]

Офіційний курс

06.09.1998 р.	07.09.1998 р.	08.09.1998 р.	09.09.1998 р.	10.09.1998 р.	11.09.1998 р.	12.09.1998 р.	13.09.1998 р.	14.09.1998 р.	15.09.1998 р.
132.8019	132.8019	148.6173	150.0252	148.1898	149.6703	153.8197	153.8197	153.8197	156.6469
18.3544	18.3544	20.8319	20.8117	20.7746	21.2378	21.6187	21.6187	21.6187	22.2950
375.1076	375.1076	420.5375	419.8069	420.6240	425.6227	433.2872	433.2872	433.2872	447.1387
5.8245	5.8245	6.5234	6.5493	6.5752	6.6011	6.6529	6.6529	6.6529	6.9117
62.6118	62.6118	71.0590	70.9929	70.8671	72.4440	73.7362	73.7362	73.7362	76.0464
7.4750	7.4750	8.5139	8.5534	8.5266	8.7142	8.8045	8.8045	8.8045	9.1583
33.9024	33.9024	38.4772	38.4472	38.3814	39.2087	39.9031	39.9031	39.9031	41.1622
225.0000	225.0000	252.0000	253.0000	254.0000	255.0000	257.0000	257.0000	257.0000	267.0000
16.1434	16.1434	18.3225	18.3047	18.2734	18.6808	19.0145	19.0145	19.0145	19.6093
3.1690	3.1690	3.5543	3.5729	3.6008	3.6206	3.6788	3.6788	3.6788	3.8511
323.9008	323.9008	367.5195	356.9283	366.0231	374.3627	380.7007	380.7007	380.7007	392.6249
15.2109	15.2109	17.2627	17.2489	17.2179	17.5986	17.9101	17.9101	17.9101	18.4719
13.0774	13.0774	14.8427	14.8327	14.8131	15.1344	15.3957	15.3957	15.3957	15.8867
146.5173	146.5173	166.1042	165.8990	166.4340	167.9026	169.8223	169.8223	169.8223	176.2169
2.8626	2.8626	3.2061	3.2185	3.2316	3.2443	3.2697	3.2697	3.2697	3.3501
379.6828	379.6828	425.2447	426.9322	431.7525	433.4523	436.8519	436.8519	436.8519	453.8501
56.2500	56.2500	63.0000	63.2500	63.5000	63.7500	64.2500	64.2500	64.2500	66.7500
46.9533	46.9533	52.5712	51.2732	52.8766	52.5882	53.0061	53.0061	53.0061	54.8367
114.4411	114.4411	129.9020	129.7480	129.5437	132.4153	134.8159	134.8159	134.8159	139.0753
129.1471	129.1471	146.5798	146.4375	146.1871	149.4462	152.1160	152.1160	152.1160	156.8743
29.0323	29.0323	32.7899	32.6189	32.7167	33.2518	33.9827	33.9827	33.9827	35.2371
59.1327	59.1327	66.2266	68.6567	68.9261	69.1995	69.7422	69.7422	69.7422	72.4559
1.2605	1.2605	1.4300	1.4292	1.4268	1.4578	1.4840	1.4840	1.4840	1.5302
2.8626	2.8626	1.4832	1.4891	1.4950	1.5009	1.5127	1.5127	1.5127	1.5715
126.5111	126.5111	141.6924	144.6955	145.2674	145.8390	146.9831	146.9831	146.9831	152.7023
6.3277	6.3277	7.0870	7.1979	7.2264	7.2548	7.3117	7.3117	7.3117	7.5962
0.0807	0.0807	0.0904	0.0912	0.0915	0.0919	0.0927	0.0927	0.0927	0.0963
4.3269	4.3269	4.8462	4.8654	4.8845	4.9038	4.9423	4.9423	4.9423	5.1346
9.9528	9.9528	11.1583	11.3641	11.4091	11.4540	11.5438	11.5438	11.5438	11.9930
2.1729	2.1729	2.4231	2.4327	2.4423	2.4519	2.4712	2.4712	2.4712	2.5545
42.4442	42.4442	48.1954	48.1413	48.0531	49.1080	49.9640	49.9640	49.9640	51.5206
38.5181	38.5181	43.7160	43.6720	43.5968	44.5678	45.3640	45.3640	45.3640	46.7815
6.8661	6.8661	7.6901	8.2006	8.2330	8.2654	8.3302	8.3302	8.3302	8.6544
28.1708	28.1708	31.7448	31.6596	31.6495	31.9690	32.3520	32.3520	32.3520	33.8221
157.0041	157.0041	179.0472	179.1955	177.9900	182.0105	185.4446	185.4446	185.4446	190.4767
16.5851	16.5851	19.2313	19.1130	18.4707	18.8571	19.6184	19.6184	19.6184	20.1061
254.1097	254.1097	288.3958	287.7203	287.1552	293.7514	296.5733	296.5733	296.5733	307.8501
303.3019	303.3019	345.4593	345.1092	343.5668	350.5708	353.4111	353.4111	353.4111	364.2307

21.09.1998 р.	22.09.1998 р.	23.09.1998 р.	24.09.1998 р.	25.09.1998 р.	26.09.1998 р.	27.09.1998 р.	28.09.1998 р.	29.09.1998 р.	30.09.1998 р.
176.5489	179.6205	185.3951	187.4208	193.5080	199.2891	199.2891	199.2891	199.0265	203.1018
25.0435	25.9507	26.7069	27.3408	28.1220	28.7689	28.7689	28.7689	28.6457	28.8813
502.4391	516.3838	533.3327	546.1616	560.8963	574.5882	574.5882	574.5882	577.5697	580.9586
7.7401	7.9472	8.2319	8.4132	8.6202	8.7238	8.7238	8.7238	8.7756	8.8083
85.4198	88.5101	91.0962	93.2661	95.9131	98.1264	98.1264	98.1264	97.6993	98.5008
10.2627	10.5924	10.9283	11.1283	11.4542	11.6618	11.6618	11.6618	11.5735	11.7950
46.2085	47.8915	49.3604	50.5476	51.9741	53.2139	53.2139	53.2139	53.0267	53.4283
299.0000	307.0000	318.0000	325.0000	333.0000	337.0000	337.0000	337.0000	339.0000	340.0000
22.0268	22.8246	23.4915	24.0456	24.7325	25.3033	25.3033	25.3033	25.1932	25.4004
4.2880	4.4122	4.5703	4.6575	4.7721	4.8517	4.8517	4.8517	4.8939	4.9002
440.9757	456.4920	469.9244	480.9115	494.5337	506.1680	506.1680	506.1680	504.0660	508.2525
20.7474	21.5008	22.1309	22.6509	23.2961	23.8337	23.8337	23.8337	23.7320	23.9231
17.8311	18.4733	19.0225	19.4654	20.0196	20.4734	20.4734	20.4734	20.3843	20.5500
194.7165	201.1852	207.9093	212.4090	220.4765	223.6410	223.6410	223.6410	224.5220	225.9013
3.7516	3.8519	3.9900	4.0778	4.1782	4.2284	4.2284	4.2284	4.2269	4.2394
511.5359	525.3251	544.1478	555.9357	569.6203	576.4625	576.4625	576.4625	579.3837	581.5943
74.7500	76.7500	79.5000	81.2500	83.2500	84.2500	84.2500	84.2500	84.7500	85.0000
61.1139	62.7915	64.9908	66.2927	67.8346	68.1221	68.1221	68.1221	68.6263	68.4656
156.2490	161.9232	166.6507	170.5851	175.4591	179.5201	179.5201	179.5201	178.7651	180.2293
176.2140	182.5968	187.9322	192.3646	197.8610	202.4267	202.4267	202.4267	201.5458	203.2034
39.7275	41.1208	42.2697	43.1955	44.2932	45.6371	45.6371	45.6371	45.5655	45.9585
82.3691	84.5730	88.4562	90.4033	92.6267	93.7413	93.7413	93.7413	94.2976	94.5758
1.7191	1.7616	1.8333	1.8759	1.9293	1.9741	1.9741	1.9741	1.9651	1.9816
1.7599	1.8069	1.8717	1.9129	1.9600	1.9835	1.9835	1.9835	1.9953	2.0012
173.9889	178.6442	184.6154	188.6792	193.3237	195.6459	195.6459	195.6459	196.8070	197.3875
8.5917	8.8216	9.1534	9.3549	9.5852	9.7004	9.7004	9.7004	9.7579	9.7867
0.1085	0.1114	0.1148	0.1173	0.1202	0.1217	0.1217	0.1217	0.1224	0.1227
5.7500	5.9038	6.1154	6.2500	6.4038	6.4808	6.4808	6.4808	6.5192	6.5385
13.6455	14.0106	14.4684	14.7866	15.1508	15.3328	15.3328	15.3328	15.4238	15.4693
2.8607	2.9372	3.0423	3.1095	3.1860	3.2243	3.2243	3.2243	3.2154	3.2249
57.8863	59.9648	61.7357	63.1841	65.0171	66.4972	66.4972	66.4972	66.2239	66.7930
52.5488	54.4522	56.0432	57.3650	59.0061	60.3697	60.3697	60.3697	60.1110	60.5993
9.8895	10.1541	10.2486	10.4741	10.7319	10.8608	10.8608	10.8608	10.9253	10.9575
38.2508	38.6466	40.0258	41.0602	41.8634	42.8861	42.8861	42.8861	42.9837	43.4286
214.3644	222.3664	228.0726	232.3187	238.8675	244.9363	244.9363	244.9363	243.7293	245.2259
22.5995	23.0510	23.4746	23.7724	24.2953	25.1981	25.1981	25.1981	24.8587	25.3334
345.7143	358.3462	368.5913	377.3809	388.2428	396.9993	396.9993	396.9993	395.4328	399.0306
407.1602	424.3367	433.6910	444.7662	456.2278	465.5612	465.5612	465.5612	462.1243	468.2214

Матеріал підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

НОТАТКИ ЖУРНАЛІСТА

Піраміди XX віку

Кожна епоха залишає нащадкам свої пам'ятки. Найвидатніші з них називають чудесами світу. Кінець двадцятого століття відзначився своїми нерукотворними пірамідами — фінансовими.

ТРИ СКЛАДОВІ ФІНАНСОВИХ СКАНДАЛІВ

Ніби на підтвердження песимістичних прогнозів, які так щедро роздають напередодні зламу тисячоліть, економічні та фінансові кризи вже стали наповзати одна на одну. Ледве міжнародна спільнота встигла оговтатися від шоку Південно-Східної Азії, як виникла нова проблема, поставлена Росією. Спостерігаючи за тим, з яким прискоренням наростають потрясіння, які зазвичай вважалися чимось винятковим, ізраїльський економіст Сем Вахнін спробував класифікувати фінансові скандали. Він розклав їх на три категорії: відмивання брудних грошей, невиправдані схеми кредитування, фінансові піраміди. На його думку, жоден із гучних фінансових скандалів не обходиться без якогось із цих елементів.

Брудні гроші генеруються у тіньовій економіці, пов'язаній із незаконним продажем наркотиків, нелегальною торгівлею зброєю та іншими способами уникнути оподаткування. "Відмиваючись", ці капітали проходять заплутаний шлях банківськими каналами, кілька разів змінюючи власників. Простежити, звідки та від кого вони походять, практично неможливо. У цих тенетах врешті заплутуються самі їх творці. Фінансовим інститутам, які беруть участь в операціях відмивання, доводиться вести подвійну бухгалтерію. Одна книга бухобліку подається представникам офіційної влади: податковій службі, банківському нагляду, страховим компаніям. Істинний грошовий потік — хто, кому, коли, скільки і на яких умовах — реєструється зовсім інакше. При такому подвійному стандарті з часом і власники банку втрачають контроль над ситуацією. Ніхто не знає напевно, чи є фінансова установа стабільною та ліквідною, чи достатньою мірою диверсифіковано портфель активів тощо. Все покриває туман непевності. За таких обставин неможливий ніякий аудит чи надійний фінансовий контроль. Ті з управлінців банку, які не переобтяжують себе добросовісністю та делікатністю, не гребують скористатися з безконтрольності. Великого поширення набувають розтрати, фальсифікація, неналежне використання фондів.

Найбільш відомий скандал такого штибу — банкрутство Лондонського банку кредиту та міжнародної торгівлі у 1991 році. Впродовж майже десятиліття менеджмент і працівники цього банку, який "спеціалізувався на відмиванні", розікрали близько 10 млрд. доларів США. Департамент банківського нагляду Банку Англії, на очах якого все це коїлося, врешті визнав свою повну неспроможність. Власники банку — арабські шейхи — вимушені були компенсувати своїм вкладникам мільярди доларів. Брудні гроші, неналежний фінансовий контроль, подвійна бухгалтерія, фальсифікована звітність разом створили благодатне середовище для буйного розквіту криміналу. У таких випадках, як правило, не вдається уникнути загального краху.

Фінансові інститути постійно наражаються на політичний тиск і нерідко змушені кредитувати програми, недостатньо вмотивовані з економічної точки зору

Хибне управління фінансами може також спричинитися відсутністю або недбалим фінансовим контролем. Природну схильність людства до авантюри мають враховувати і внутрішній аудит у кожній фінансовій установі, і структури зовнішнього нагляду. Вони повинні орієнтувати фінансові інститути відповідно до реального стану справ. Якщо цього не робити, банки починають поводитися, як кораблі без навігаційних приладів.

У скандалах другого типу — недостатньо мотивоване кредитування — краху часто вдається уникнути. Все залежить від обставин, обсягу грошових потоків та інтелекту організаторів. Не секрет, що фінансові інститути постійно наражаються на політичний тиск і нерідко змушені кредитувати недостойних клієнтів або, нехтуючи принципом диверсифікації, надавати надто великі кошти одному позичальнику. Так сталось у Південній Кореї, де такі політично мотивовані кредити надавались, як з'ясувалося пізніше, банкрутуючому консорціуму Хенбо майже кожним банком країни.

Те ж можна сказати про японські чи будь-які інші банки. Мало який банк може відмовити міністерству фінансів. Особливо, коли йдеться про кредитування важливих загальнодержавних програм, скажімо, з підтримки малого бізнесу, соціально незахищених верств тощо. Попри те, що такі програми можуть бути добре обгрунтовані соціальними факторами, вони не завжди виправдані фінансово. Дуже поширена також практика недостатньої диверсифікації кредитного портфеля. Фінансові інститути обмежуються кредитуванням або окремого сектора економіки — аграрного, промислового, будівництва, — або окремого регіону. Тим самим вони стають заручниками фінансового стану конкретної галузі чи регіону.

У 1982 році Мексика перестала сплачувати проценти за своїми міжнародними боргами. Заборгованість стрімко зростала і врешті стала загрожувати стабільності всієї фінансової системи Заходу. Банки США постали перед неминучістю втрат, що обчислювалися десятками мільярдів доларів, оскільки практично всі їхні капітали були зв'язані з кредитним потоком у країни Латинської Америки. Щось подібне сталося кількома роками пізніше в азіатському регіоні. Іноземні інвестори не скупилися на фінансування бурхливо зростаючої економіки азійських тигрів. Однак цього разу американці були більш обачливими і за обсягом запозичень, які згодом перетворилися в погані та безнадійні борги, дозволили Японії, Німеччині та Франції випередити себе. Фінансові інститути стали жертвою моди. Їх захопив стадний інстинкт, і вони піддалися "тенденціям кредитування". Банки сконцентрували свої активи там, де вони розраховували на найбільші прибутки у найкоротший час.

Цим вони мало чим відрізнялися від інвесторів класичних пірамід. Цей тип фінансових скандалів заслуговує на окремий розгляд з огляду на їхні масштаби та руйнівні наслідки.

КВІТОЧКИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ЯГІДКИ СУЧАСНОСТІ

Можна сказати, що перша в історії інвестиційна піраміда виросла з насіння голландських тюльпанів. Його використовували як засіб обміну і накопичення, ним спекулювали, воно цінувалося так само високо, як і розкішні па-

лаци. У 1634 році в Амстердамі створили навіть спеціальну біржу для торгівлі цибулинами рідкісних чорних тюльпанів. Безумство тривало чотири роки. Здавалося, йому не буде кінця. Однак у 1637 році інвестиційна бульбашка лопнула: за кілька днів ціна тюльпанових цибулин упала на 96%.

Слід зауважити, що "тюльпанова лихоманка" дещо відрізнялася від класичних пірамідальних інвестиційних схем, які з'являлись у фінансовій історії людства пізніше. Тут не було "організаційного комітету", не було виразної групи, яка слугувала б рушійною силою, спрямовуючи й контролюючи розвиток піраміди, не роздавались обіцянки для заохочення інвесторів. Проте вважається, що якраз із того часу піраміда стала суттєвим елементом найскладніших психологічних пасток.

Сучасні фінансові піраміди характеризуються кількома загальними рисами. По-перше, вони вимагають залучення все зростаючої маси людей. Число учасників піраміди збільшується експоненціально до масштабів, які становлять загрозу не тільки для національної економіки, а й для самого суспільного устрою. Не дивно, що крах піраміди призводить до тяжких політичних і соціальних наслідків.

Сотні тисяч вкладників — значна частина 3.5-мільйонного населення Ізраїлю — було втягнуто в банківську кризу 1983 року. Будувалася класична піраміда: банки на понадвигідних умовах пропонували власні акції. Часом їх ціна зростала по 2% на день. На виконання запаморочливих обіцянок йшли гроші вкладників, банківські доходи, кошти, запозичені за рубежем. У кримінальних перегонах, які тривали довгих сім років, комерційні банки підтримували центральний банк і міністерство фінансів Ізраїлю. Кожен усвідомлював наслідки небезпечної гри, та все ж долучався до неї. У жовтні 1983 року всі банки Ізраїлю збанкрутували буквально в один день. Це викликало таке громадське обурення, що уряд змушений був упродовж дев'яти років виплачувати тримачам акцій компенсації за спеціально розробленим планом. Загальні втрати від краху банківської піраміди важко оцінити; прямі ж збитки сягнули 6 млрд. доларів США.

Цей приклад висвітлює інший важливий атрибут піраміди: вкладникам обіцяють нереально високі доходи. Прибутки такого рівня не можна одержати від звичайних інвестицій. Тому організатори вдаються до обману: для виплат старим вкладникам вони використовують гроші нових інвесторів.

Історія безпристрасно свідчить, що на заваді побудови піраміди не можуть стати ні національні, ні релігійні, ні фінансові обмеження. Іслам забороняє одержувати проценти за наданими кредитами. Ясна річ, що в сучасному житті ця заборона не може діяти, оскільки це призвело б фінансову машину до повної зупинки. Однак найортодоксальніші підприємці та релігійні лідери Єгипту і Пакистану схитрилися врахувати її при заснуванні фінансових інститутів, які вони назвали "ісламськими банками". Ці банки формально не нараховували процентів ні за кредитами, ні за депозитами. Натомість вони робили своїх депозиторів партнерами, які мали ділити з банком його прибутки та втрати. І все було б добре з цими банками, якби вони займалися здоровим бізнесом. Однак ісламські банки стали пропонувати неймовірно високі прибутки, що призвело до неминучого для кожної піраміди фіналу: вони збанкрутували з усіма відповідними економічними та політичними наслідками.

Організаторів та інвесторів фінансових пірамід об'єднує спільна психологія. Однак ризикують вони по-різному. Особливо мало шансів у інвестора, коли проти нього грає держава

Останнім прикладом того, що від обвалу піраміди потерпає вся нація, є Албанія 1997 року. Третина населення країни була втягнута в низку інвестиційних планів, які лопнули майже одночасно. Недолугі політичні та фінансові заходи щодо виходу з кризи лише загострили ситуацію — Албанія опинилася на межі громадянської війни.

РОСІЙСЬКА РУЛЕТКА

Чому падають піраміди? Чому не можна зробити щасливими всіх інвесторів — і старих, і нових? Причина проста. Хоча бажаючих ризикнути завжди знаходиться доста, їх число, а значить і кількість свіжих грошей, — обмежені. Час розплати настає тоді, коли розрив між щедрими обіцянками та залученими коштами сягає критичної межі. Коли нічим стає розраховуватися зі старими інвесторами — виникає паніка. Всі кидаються повернути свої гроші — сповна і водночас. Справитися з такими вимогами не в змозі навіть абсолютно здорова, дієздатна і стабільна фінансова установа: у банку в наявності близько 10% капіталу, решта знаходиться в обороті.

Більшість інвесторів добре усвідомлює, на що іде. Їй відома доля інших пірамід, які руйнуються іноді буквально поруч. Проте жадоба легкої наживи підштовхує інвесторів. Вони сподіваються на те, що встигнуть накопичити прибуток, достатній для компенсації втраченого. Сподіваються, що першими помітять тривожні сигнали і вчасно покинуть будівництво піраміди. Вірять, що їм вдасться перехитрити хитрунів-організаторів. Ошуканців та ошуканих об'єднує спільна психологія. Однак ризикують вони порізному, оскільки організатори цієї азартної гри мають змогу маніпулювати критичним моментом. Особливо мало шансів у інвестора, коли проти нього грає держава. Йому просто ні до кого апелювати. Єдиний засіб — нецивілізований протест, вирази масової непокори, як це було в Ізраїлі чи Албанії. Інколи, як у випадку з мексиканською кризою, значну допомогу потерпілій державі надають заможні сусіди чи торговельні партнери. Але це завжди робиться за умови їхньої зацікавленості. Спроба ж насильно, як намагалася Росія, перекласти фінансові негаразди на іноземних кредиторів зазвичай закінчуються поразкою, оскільки ті в змозі знайти дієві заходи у відповідь. Скажімо, у вигляді арешту зарубіжних активів боржника.

Що ж до російської кризи, то вона містить у собі всі компоненти фінансового скандалу. Тут і суттєва тіньова складова як спосіб існування придушеної податками економіки, і збочена орієнтація банків, які левову частину свого прибутку отримували з державних запозичень. Але в основі фінансового краху, без сумніву, лежить піраміда — піраміда державного боргу.

Донині побутує версія, що обвал російського рубля — акція спланована. Справді, існує специфічна привабливість у схеми, яка дозволяє одним кавалерійським наскоком розрубати вузол гігантського державного боргу. Коли порівнюють плюси й мінуси девальвації національної валюти, крім інтересів імпортерів та експортерів зважають також на обсяги зовнішнього та внутрішнього боргів. Якщо взяти до уваги обсяг наявної кредиторської і дебіторської заборгованості та досі не компенсовані втрати заощаджень громадян, результат такого порівняння виявиться більш ніж очевидним. Девальвованими грошима держава швидше розрахується зі своїми громадянами. Але чи будуть вони з того раді?

Крах боргової піраміди був неминучим — надто великими і короткими були боргові зобов'язання. Кредитори це розуміли і не купували довгострокові облігації. Та навіть після обвалу рубля російські банки пішли на конверсію

боргу лише під значним тиском держави. Можливо, й Україні було б важче провести добровільний обмін ОВДП на КОВДП, якби тому не передував печальний і повчальний досвід Росії.

Мабуть, уперше той факт, що Україна на шляху економічної перебудови йде у фарватері Росії, сприймається як позитивний: криза розпочалась у нас пізніше і розвивається менш гостро. Уряду та Національному банку вдається знаходити можливості подовження термінів боргу, захистити населення від наслідків девальвації національної валюти. Темпи інфляції в Україні суттєво нижчі, ніж темпи падіння гривні. Свою роль відіграла роз'яснювальна робота Національного банку, яку він проводить через засоби масової інформації серед громадян, клієнтів, кредиторів і вкладників ще з осені минулого року. Ці заходи допомагають утримувати фінансову рівновагу. Зокрема наголошується на тому, щоб у цей скрутний час пріоритетними стали загальнодержавні, а не вузькі особисті інтереси, прагнення отримати надприбутки від валютних операцій у період ажіотажу. Водночас Правління Національного банку негативно оцінює діяльність окремих своїх підрозділів, вказує на пасивність і безініціативність деяких працівників центрального апарату. Голова НБУ Віктор Ющенко попередив: "Якщо ми втратимо контроль за утворенням курсу, це буде велика втрата, втрата для країни, для банківської системи".

Найсерйознішим наслідком девальвації, на думку експертів TACIS, стане стрімке зростання частини бюджетних витрат на виплати за зовнішнім боргом. Це призведе до поглиблення бюджетного дефіциту, що у свою чергу спричинить іще більшу заборгованість. Водночас перший віце-президент Європейського банку реконструкції та розвитку Чарльз Френк не вважає українську кризу системною і вбачає суттєву різницю між фінансовими ситуаціями в Росії та Україні, а отже, — й різні шляхи виходу з кризи.

Реструктуризація державного боргу лише відкладає вирішення проблеми економічної кризи. Воно, як і сім років тому, полягає у відновленні економічного зростання

Як довго будемо виходити з кризи? Реструктуризація боргу, на яку погодилися кредитори, щоб не допустити трагічного розвитку подій, лише відкладає вирішення проблеми. Воно ж, як і сім років тому, полягає у відновленні економічного зростання. Проте домогтися цього в кризових умовах буде значно важче.

За словами першого заступника міністра економіки Віктора Кальника, уряд передбачає два, не враховуючи російський, варіанти розвитку економічної ситуації в Україні. Якщо вдасться реалізувати всі антикризові заходи уряду, інфляція за нинішній рік становитиме 18%; при неповному їх здійсненні вона сягне 30%. Поки що віце-прем'єр-міністру Сергію Тигипку доводиться констатувати, що "криза української економіки залишається глибокою". Як надто складну, тривожну і небезпечну характеризує поточну ситуацію Президент України: "Ми ніколи не були під такою загрозою фінансової катастрофи, як сьогодні".

Чи можна розраховувати, що після нинішньої смути міжнародних фінансових та економічних негараздів вірогідність кризових ситуацій у майбутньому значно зменшиться? Міжнародні експерти відповідають так: з огляду на людську психологію і складність сучасного світу фінансів годі сподіватися, що фінансові скандали з часом стануть більш рідкісним явищем, ніж досі.

Олег Бакун,
"Вісник НБУ".

ДІЛОВИЙ ВІЗИТ

ЄБРР окреслює умови співпраці з Україною

Наприкінці вересня, після візиту в Москву, перший віце-президент Європейського банку реконструкції та розвитку Чарльз Френк прибув до Києва з метою обговорити питання економічного стану України та впливу на нього російської фінансової кризи. Після зустрічі з Головою Національного банку України Віктором Ющенком Чарльз Френк виступив перед журналістами із заявою, в якій зазначив, що ситуації в Росії та Україні суттєво відрізняються.

По-перше, уряд України не оголошував і не збирається оголошувати мораторій на платежі в іноземній валюті банкам і комерційним структурам. По-друге, уряд України на добровільній основі провів реструктуризацію облігацій внутрішньої державної позики, власниками яких є резиденти. По-третє, банківська система України не переживає системної кризи ліквідності та платежів.

Чарльз Френк висловив особливе задоволення з того, що уряд України підписав угоду з Міжнародним валютним фондом щодо кредиту розширеного фінансування. Водночас він наголосив, що одержаний кредит не забезпечить Україну всіма необхідними фінансовими ресурсами для вирішення серйозних економічних проблем. На його думку, українському уряду вдасться уникнути кризи лише за умови значного скорочення державних видатків, починаючи вже з четвертого кварталу поточного року.

Європейський банк реконструкції та розвитку розраховує на продовження своєї діяльності в Україні. Вже сьогодні ЄБРР має портфель проектів на суму понад 1 млрд. доларів США. Їх фінансування залежатиме від дотримання бюджетної дисципліни, забезпечення макроекономічної стабільності, проведення реструктуризації та реформування банківського сектора в Україні, а також від спроможності уряду виконати свої зобов'язання щодо поліпшення інвестиційного клімату, насамперед шляхом боротьби з корупцією в ділових та урядових колах.

Дмитро Рікберг,
керівник прес-служби НБУ.

Перший віце-президент Європейського банку реконструкції та розвитку Чарльз Френк і Голова Національного банку України Віктор Ющенко під час підписання угоди про кредитування малих і середніх підприємств України.

АКТУАЛЬНА ТЕМА

Підтримка вітчизняного товаровиробника з точки зору банкіра

Надія Свинарчук,
заступник директора кредитного департаменту АКБ "Укрсоцбанк".

Активність участі банків у фінансуванні виробництва певних товарів є своєрідним показником стану справ у тій чи іншій галузі економіки.

За підсумками попереднього року виробнича діяльність майже половини підприємств України була збитковою, а переважна їх кількість мала прострочену заборгованість. У такій ситуації не кожен банк готовий і спроможний ефективно проводити надзвичайно ризикові кредитні операції. Звичайно, певною мірою ці обставини впливають і на діяльність Укрсоцбанку, для якого підтримка вітчизняного товаровиробника є пріоритетним напрямом кредитної політики.

Укрсоцбанк постійно прагне розширити свою клієнтську базу і, що не менш важливо, диверсифікувати ризики позичальників, використовуючи різні можливості для задоволення потреб у кредитних ресурсах як традиційної для себе соціальної сфери — легкої та місцевої промисловості, торгівлі, житлового будівництва, так і підприємств агропромислового комплексу, машинобудування, ВПК, підприємницьких структур тощо. Лише протягом минулого року з ними було укладено близько двох третин із понад 20 тисяч короткострокових кредитних угод на загальну суму 1.3 млрд. грн.

Укрсоцбанк також надає великого значення участі у виконанні державних і регіональних програм, які спрямовані на випуск конкурентоспроможної продукції, проведення сільськогосподарських робіт, вирішення соціальних проблем. У 1997 році на підтримку таких програм банком виділено кредитних ресурсів на суму близько 300 млн. грн.

За станом на 01.07.1998 р. короткострокові кредитні вкладення Укрсоцбанку становили 565.5 млн. грн., у тому числі у підприємства соціального призначення — 234.4 млн. грн., агропромислового комплексу — 72.0 млн. грн., машинобудування та паливної промисловості — 35.7 млн. грн., центральні та місцеві органи влади — 40.0 млн. грн., на розвиток підприємницької діяльності — 73.0 млн. грн., будівництво — 27.1 млн. грн.

Аналіз взаємовідносин із позичальниками свідчить, що загалом кредитні операції банку цілком виправдані. Переважна більшість кредитів, які банк надавав під конкретні програми та бізнес-плани, не лише сприяла приросту обсягів виробництва продукції та отриманню прибутку, а й своєчасно повернулася.

Так, Донецьке акціонерне товариство "Радон", що спеціалізується на виробництві і постачанні обладнання підприємствам вугільної та металургійної галузей промисловості України, за рахунок кредиту Укрсоцбанку в сумі 12.4 млн. грн. змогло збільшити продуктивність виробництва в 1.2 раза й отримати значний прибуток.

Успішних результатів досягли й такі клієнти Укрсоцбанку, як Черкаське АТ "Ватфарм", яке є провідним в Україні підприємством із виробництва медичної вати, Дніпропетровський рибокомбінат, АТ "Донецький комбінат хлібопродуктів № 1" та інші.

Водночас слід зазначити, що певні труднощі виникають при кредитуванні підприємств легкої промисловості, фінансовий стан яких сьогодні досить складний. Велика зношеність основних фондів, залежність від іноземної сировинної бази, часткова втрата ринків збуту внаслідок насичення їх імпортними товарами, негнучкість у справі оновлення асортименту продукції, надвисока її ціна призвели до значного зменшення обсягів виробництва та затоварювання складів більшості підприємств легкої промисловості.

Певною мірою ситуацію має змінити постанова Кабінету Міністрів України № 352 від 20.03.1998 р., якою передбачено підвищення ставок ввізного мита в середньому удвічі на понад 1500 товарних позицій іноземного виробництва. Проте цього недостатньо.

Стан справ у галузі легкої промисловості потребує відповідної структурної перебудови і створення промислово-фінансових груп (ПФГ). Але навіть при бажанні і за наявності потенційних можливостей у деяких підприємств-клієнтів банку та, звичайно, у самого банку існуюча законодавча база не дає змоги ефективно вирішити ці питання.

Серед факторів, які ускладнюють створення ПФГ, слід виділити такі:

- встановлення обсягів реалізації

кінцевої продукції в сумі, еквівалентній 100 млн. доларів США за рік (зважаючи на обмеженість ринку збуту та низьку купівельну спроможність населення, такі обсяги, на нашу думку, є надмірними);

- державне регулювання цін на кінцеву продукцію ПФГ в умовах постійного збільшення оптових цін на продукцію інших виробників, підвищення цін на електроенергію тощо;
- заборона на бартерну реалізацію проміжної і кінцевої продукції ПФГ в умовах, коли такі операції превалюють в економіці;
- обмеження участі банків у ПФГ (у групі може брати участь лише один банк; банк може брати участь лише в одній ПФГ) за наявності значного ризику та необхідності великих і тривалих фінансових вкладень, віддачу від яких банк зможе отримати лише після реалізації кінцевого продукту.

Проте Укрсоцбанк не припиняє пошуку шляхів розв'язання цих проблем, що в ряді випадків дає позитивні результати. Наприклад, завдяки отриманому від банку кредиту на закупівлю сировини в сумі 3.2 млн. грн. ЗАТ "Вінничанка" налагодило зв'язки з 16 вітчизняними постачальниками тканин, збільшило обсяги виробництва в 5 разів і одержало прибуток.

Безумовно, для відродження та піднесення товарного виробництва необхідно створити сприятливі економічні умови і належну правову базу, вжити відповідних заходів щодо підвищення ділової активності суб'єктів господарювання, поліпшення інвестиційного та податкового клімату. Прийнята в минулому році низка законодавчих актів була спрямована передусім на розв'язання саме цих проблем.

Одним із перших у новому пакеті документів про оподаткування був Закон України "Про внесення змін у Закон України "Про систему оподаткування" від 18.02.1997 р., яким проголошено такі важливі принципи, як недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації, стабільність податків, зборів та їх ставок, встановлення ставок, пільг і механізмів стягнення податків і зборів виключно законами України тощо.

На жаль, у реальному житті цих норм не завжди дотримуються. Наприклад, про яку стабільність можна говорити, коли лише до законів про оподаткування прибутку та про сплату ПДВ було внесено (після їх введення в дію) десятки змін та уточнень.

Підтримка вітчизняних товаровиробників — пріоритетний напрям кредитної політики Укрсоцбанку

Законами про оподаткування прибутку підприємств і сплату ПДВ передбачено окремі норми щодо розвитку підприємництва, у тому числі — щодо застосування прискореної амортизації, пільгового порядку виникнення (у 1998 році) податкових зобов'язань, права на податковий кредит тощо.

Однак далеко не всі положення цих законів враховують інтереси банків у разі кредитування вітчизняних товаровиробників. Так, відповідно до п.11.3.6. Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" банки сплачують цей податок не за отриманими, а за нарахованими відсотками, що в умовах кризи платежів значно зменшує їхні реальні прибутки. Причому цим же пунктом закону передбачено обов'язкову першочергову сплату прострочених відсотків перед сплатою кредитів. Таке "дбайливе" ставлення законодавців до комерційних банків не зовсім зрозуміле: податки до бюджету мають бути сплачені до фактичного розрахунку позичальника з банком, хоча не виключена можливість, що він ніколи не розрахується з банком.

Більшість кредитів, наданих Укрсоцбанком, виправдовує себе: сприяє приросту обсягів виробництва, приносить прибуток позичальникові, своєчасно повертається в банк

Практика першочергової сплати відсотків нерідко призводить до затримки погашення кредитів, "накручування" відсотків і на довгий час відволікає кошти банку на створення резерву на можливі втрати за позиками та водночас збільшує термін кредитування і суму нарахованих відсотків.

Існуючий порядок черговості платежів узагалі погіршує можливості підприємств розраховуватися з банками за кредитами та процентами, якщо є заборгованість із першочергових платежів. У таких умовах у банків залишається практично один шлях — припинити надання таким клієнтам нових кредитів і відмовитися від подальшої їх фінансової підтримки для відновлення виробництва.

У світлі нового законодавства про оподаткування, коли банк змушений для сплати податку на доходи за касовим методом звертатися до судових органів, важким тягарем стає ставка держмита на передачу справ до арбітражного суду для накладення стягнення на майно позичальників, яка значно перевищує плату за виконавчий надпис у нотаріальних конторах.

Зростання товарного виробництва більшою мірою залежить не від можливостей брати кредити, а від створення у країні відповідних економічних умов і належної правової бази, які стимулювали б економічну активність товаровиробників

Украй невигідним для банків та інших кредиторів є порядок проведення аукціонів із реалізації заставленого майна, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 1448 від 22.12. 1997 р. Згідно із цим документом термін отримання банком коштів для погашення боргу може сягати 3 — 3.5 місяця, а для проведення аукціону потрібна присутність не менше двох реальних покупців, що ускладнює можливості банку використати належним чином своє заставне право.

У випадку реалізації заставленого майна не через аукціон перед банком постає проблема пошуку третьої сторони, адже він не має права на торговельну діяльність. А в разі виникнення у банку збитків (непогашення частини заборгованості) у результаті недостатності майна або з інших причин він буде змушений відшкодувати їх за рахунок прибутку після оподаткування.

Водночас позичальник у випадку погашення кредитів банку за рахунок реалізації заставленого майна змушений сплачувати ПДВ і податок на прибуток, що зазвичай потребує залучення додаткового майна для повного погашення боргу, тобто заздалегідь передбачаються втрати банку та його боржника.

На жаль, контролюючі і регулюючі органи, як правило, не вникають у ці проблеми банків і позичальників, не завжди коректно трактують або зовсім не надають роз'яснень щодо застосування окремих законодавчих і нормативних актів, а то й просто визнають кредитування під заставу "одним із методів ухилення суб'єктів підприємницької діяльності від сплати податків та інших обов'язкових платежів у бюджет" (із роз'яснення Державної податкової адміністрації України від 12.03.1998 р.). До того ж і політика, яка проводиться державою останнім часом, нерідко базується переважно на суто адміністративних, а не

економічних засадах.

Безумовно, на сьогодні однією з головних проблем як для держави, так і для банків залишається бартеризація економіки: понад 40 % продукції реалізується (в обхід існуючої черговості платежів) шляхом натурального обміну, внаслідок чого не погашаються борги і перед банками. На нашу думку, указ Президента України № 167/98 від 04.03.1998 р. щодо забезпечення першочергового погашення бюджетних боргів без вирішення ключових економічних проблем товаровиробників навряд чи змінить ситуацію на краще.

Передбачені указом Президента порядок здійснення податкової застави та блокування рахунків підприємств-боржників, а також заборона переуступки боргу практично паралізують кредитну роботу банку, значно підвищують ризики непогашення кредитів і відсотків за ними. Тож без попередньо вжитих заходів, які б допомогли максимально зменшити взаємну заборгованість господарських суб'єктів і банків, не варто сподіватися на позитивні результати, які міг би дати згаданий указ.

Слід також зауважити, що нове положення Національного банку України про формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позиками спонукає банки значно підвищувати відрахування до цього резерву у зв'язку з незадовільним фінансовим станом підприємств.

Бартеризація економіки паралізує грошовий обіг, зокрема перешкоджає поверненню боргів банкам

Недостатньо захищені інтереси банків і у сфері приватизації. Положенням про комісії з приватизації не передбачається навіть участі банку-кредитора у перерозподілі заборгованості за банківськими кредитами між правонаступниками приватизованого або реструктуризованого підприємства.

Без особливого ентузіазму сприймається комерційними банками Постанова Кабінету Міністрів України "Про погашення заборгованості перед комерційними банками України за кредитами, наданими під гарантії Мінфіну, Міністерства культури та мистецтв та під заставу векселів Державного казначейства" № 130 від 07.02.1998 р., якою передбачено, що держава може погашати борги перед комерційними банками протягом 5 років.

Запропоновані Укрсоцбанком альтернативні шляхи вирішення цієї проблеми (зокрема, спрямування на погашення боргу дивідендів з акцій Укрсоцбанку, які належать державі, платежів за користування залишками коштів на рахунках державного бюджету тощо) поки що не знайшли підтримки у державних органах управління.

Обслуговування боргу протягом тривалого терміну, безперечно, негативно вплине на фінансовий стан банку і не сприятиме втіленню його політики щодо кредитування державних і регіональних програм.

Зростання економічного потенціалу України неможливе без комплексного вирішення порушених у цій статті проблем, а також без створення сприятливих умов для підвищення зацікавленості банків у фінансовій підтримці підприємств та у їх структурній перебудові.

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за 1998 р.

Період	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.
Січень	8 504 247	635 164.55
Лютий	10 423 818	752 054.89
Березень	9 655 744	708 165.73
I квартал	28 583 809	2 095 385.17
Квітень	9 263 263	677 165.12
Травень	7 443 787	527 163.70
Червень	16 423 532	1 207 684.84
II квартал	33 130 582	2 411 963.65
I півріччя	61 714 391	4 507 348.83
Липень	14 839 235	981 204.82
Серпень	26 966 882	1 626 504.77
Вересень	4 065 473	293 392.21
III квартал	45 871 590	2 901 101.80
Жовтень	0	0
Листопад	0	0
Грудень	0	0
IV квартал	0	0
Усього з початку року	**107 585 981**	**7 408 450.62**

Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу

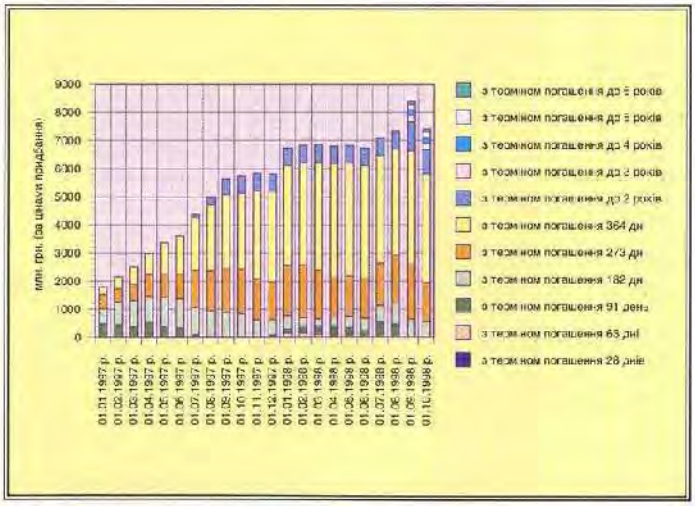

Матеріали підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у вересні 1998 р.

Номер аукціону	Дата проведення аукціону	Пропозиція				Результати аукціону				
		Виставлено облігацій, шт.	Номінал облігацій, грн.	Проголошена ставка дохідності, %	Термін погашення облігацій	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.	Відсічна ціна, грн.	Середньо-зважена ціна, грн.	Ставка дохідності, %
452	01.09.1998 р.	не оголош.	100	—	26.05.1999 р.	150 000	10 438.50	69.59	69.59	59.96
453	01.09.1998 р.	не оголош.	100	—	01.09.1999 р.	150 000	9 385.50	62.57	62.57	59.99
454	01.09.1998 р.	не оголош.	100	—	03.11.1999 р.	171 000	10 241.19	59.89	59.89	57.25
455	01.09.1998 р.	не оголош.	100	—	09.02.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
456	03.09.1998 р.	не оголош.	100	—	13.01.1999 р.	51 417	4 233.68	82.34	82.34	59.76
457	03.09.1998 р.	не оголош.	100	—	26.05.1999 р.	70 000	4 882.50	69.75	69.75	59.96
458	03.09.1998 р.	не оголош.	100	—	01.09.1999 р.	100 000	6 270.00	62.70	62.70	59.98
459	03.09.1998 р.	не оголош.	100	—	03.11.1999 р.	100 000	6 000.00	60.00	60.00	57.25
460	08.09.1998 р.	не оголош.	100	—	13.01.1999 р.	1 510	125.18	82.90	82.90	59.75
461	08.09.1998 р.	не оголош.	100	—	26.05.1999 р.	135 000	9 470.25	70.15	70.15	59.97
462	08.09.1998 р.	не оголош.	100	—	08.09.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
463	08.09.1998 р.	не оголош.	100	—	10.11.1999 р.	150 000	9 000.00	60.00	60.00	56.99
464	10.09.1998 р.	не оголош.	100	—	13.01.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
465	10.09.1998 р.	не оголош.	100	—	26.05.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
466	10.09.1998 р.	не оголош.	100	—	08.09.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
467	10.09.1998 р.	не оголош.	100	—	10.11.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
468	16.09.1998 р.	не оголош.	100	—	24.03.1999 р.	162 000	13 433.04	82.92	82.92	39.78
469	16.09.1998 р.	не оголош.	100	—	16.06.1999 р.	160 055	12 330.64	77.04	77.04	39.85
470	16.09.1998 р.	не оголош.	100	—	15.09.1999 р.	160 260	11 466.60	71.55	71.55	39.87
471	16.09.1998 р.	не оголош.	100	—	15.12.1999 р.	160 000	10 684.80	66.78	66.78	39.91
472	18.09.1998 р.	не оголош.	100	—	24.03.1999 р.	0		0.00	0.00	—
473	18.09.1998 р.	не оголош.	100	—	16.06.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
474	18.09.1998 р.	не оголош.	100	—	15.09.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
475	18.09.1998 р.	не оголош.	100	—	15.12.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
476	22.09.1998 р.	не оголош.	100	—	31.03.1999 р.	590 000	48 881.50	82.85	82.85	39.77
477	22.09.1998 р.	не оголош.	100	—	23.06.1999 р.	600 000	46 188.00	76.98	76.98	39.84
478	22.09.1998 р.	не оголош.	100	—	22.09.1999 р.	700 000	50 050.00	71.50	71.50	39.86
479	22.09.1998 р.	не оголош.	100	—	22.12.1999 р.	454 231	30 310.83	66.73	66.73	39.91
480	23.09.1998 р.	не оголош.	100	—	31.03.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
481	23.09.1998 р.	не оголош.	100	—	23.06.1999 р.	0	—	77.04	77.04	39.85
482	23.09.1998 р.	не оголош.	100	—	22.09.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
483	23.09.1998 р.	не оголош.	100	—	22.12.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
484	25.09.1998 р.	не оголош.	100	—	13.01.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
485	25.09.1998 р.	не оголош.	100	—	23.06.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
486	25.09.1998 р.	не оголош.	100	—	22.09.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
487	25.09.1998 р.	не оголош.	100	—	22.12.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
488	28.09.1998 р.	не оголош.	100	—	13.01.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
489	28.09.1998 р.	не оголош.	100	—	30.06.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
490	28.09.1998 р.	не оголош.	100	—	29.09.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
491	28.09.1998 р.	не оголош.	100	—	29.12.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
Разом		**X**	**X**	**X**	**X**	**4 065 473**	**293 392.21**	**X**	**X**	**X**

Матеріал підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

ОГЛЯД

Держава не повинна господарювати, бо не вміє

Катаклізми, що розгойдали фінансовий ринок нашої країни, стали наслідком не тільки психологічного фактора, про що читачі неодноразово чули, а й неспроможності бюджету України розплачуватися за боргами. Останній чинник і став основним подразником ринку. Приклад Росії довів, що навіть допомога міжнародних фінансових установ не може вирішити внутрішніх проблем держави. Довіра до МВФ і Світового банку з боку інвесторів уже перестала бути тим фактором основного впливу на рішення останніх щодо роботи в тій чи іншій країні. Інвестори насамперед зважають на економічний потенціал країни та наявність реформ, які повинні цей потенціал розкрити.

РИНКУ В НАС НЕМАЄ

З огляду на події, які відбуваються в Україні сьогодні, можна покладати надії хіба що на потенціал, бо стан реформ справляє враження, м'яко кажучи, досить скромне. Розбудова ринкових відносин у країні триває вже майже сім років, а справжнього ринку — досі немає. І справа не лише в якості. Навіть зважаючи на кількісні показники, не можна сказати, що у нас існує ринок. Адже близько 70% усіх витрат в економіці припадає на державу. Тобто держава втручається в усі галузі, в усю загалом економіку, якщо не прямо, то опосередковано — через ринок грошей. Так, діяльність держави на фондовому ринку (розміщення ОВДП) диктувала умови у фінансовому секторі і визначала ціну грошей для всієї економіки.

Звісно, якщо величезна державна машина втручається у всі сфери господарської діяльності, вона потребує величезних витрат, величезного управлінського штату. Податкових надходжень для фінансування цих витрат не вистачає. Щоб вийти зі скрутного становища, держава почала активно застосовувати механізм ОВДП.

УСІ ГРОШІ ПОГЛИНУЛА ДЕРЖАВА

Високі процентні ставки за держоблігаціями від перших днів продажу обумовлювалися рівнем інфляції (за 1995 рік вона становила 182%) та недовірою до уряду. Згодом обидва фактори помітно втратили свій вплив. Однак проценти за ОВДП знижувалися поволі, неадекватно ситуації. Річ у тім, що держава поступово створювала все більший попит на гроші, аби покрити витрати на раніше розміщені облігації. Цілком логічно, що ринок диктував у такій ситуації доволі високий рівень процентних ставок, і в тому немає вини комерційних банків чи НБУ. Ситуація відповідала співвідношенню попиту і пропозиції на гроші. Держава сама розкручувала надлишковий попит. До певного часу події розвивалися начебто всім на втіху. Справно фінансувався дефіцит бюджету, банки мали пристойну дохідність. Але що мала від такої схеми економіка в цілому?

В економіці ситуація складалася не зовсім утішно. Адже виробництво в результаті було позбавлене кредитних ресурсів. Усі кошти поглинула держава, нав'язуючи таку ціну грошей, яку виробники були не в змозі пропонувати банкам. Така собі недобросовісна конкуренція. Не дивно, що тривалий час не спостерігалося реального економічного зростання. Кредитні ресурси, які мали б дати поштовх економіці, насправді були доступні лише централізованій владі, яка неефективно вела і продовжує вести господарську діяльність. Влада вдає, що вона є головним суб'єктом господарювання, і будь-що не хоче випускати ті важелі, що забезпечують концентрацію основних фінансових потоків країни у руках чиновників. При цьому механізм ОВДП не є чимось кримінальним. Подібні механізми успішно використовуються для фінансування нагальних потреб у всіх цивілізованих країнах. Проблема в тому, що на ОВДП не можна покладатися як на основне джерело доходів.

НЕОБХІДНО ЗНАЙТИ ІНШЕ ДЖЕРЕЛО ДОХОДІВ

Восени цього року стало ясно, що нарощувати обсяги розміщення внутрішніх позик Мінфін більше не в змозі. Довіра покупців до цього ринку надовго втрачена, а після проведеної конверсії ОВДП у довгострокові папери основним (і майже єдиним) покупцем держоблігацій залишився НБУ. До цього його частка у загальному портфелі ОВДП вже становила більше половини. Це дуже допомогло Мінфіну, адже в критичній ситуації НБУ, звісно, не буде діяти надто рішуче. Таким чином, до реструктуризації потрібно було залучити решту основних кредиторів — банки, частка яких становила близько 23%, та іноземних інвесторів — близько 13%. Усього до кінця року (за вересень — грудень) із бюджету необхідно було виплатити за ОВДП понад 3 млрд. грн. У результаті конверсії ця сума зменшилася до 1.4 млрд. гривень.

Цей факт позитивно розцінили спеціалісти Міжнародного валютного фонду. До того ж, проведена в Україні реструктуризація боргу була результатом переговорів уряду з кредиторами, а не примусових дій, як, скажімо, в Росії. Експерти МВФ відзначили також як позитивний фактор політику поступового зниження курсу гривні.

Однак надалі урядові доведеться вирішувати проблему фінансування дефіциту бюджету вже без ринку держоблігацій. Понад те, треба буде знайти кошти для розрахунку з кредиторами, які не погодилися на конверсію. Напевне, вихід для держави полягає у глобальних змінах політики уряду щодо приватизації та податків. Уряду слід забути про власне господарювання і гегемонію в економіці. Справа держави — створювати прийнятні правила гри на ринку. І ні в якому разі не бути азартним гравцем на цьому ринку. Масова приватизація на певний час може врятувати бюджет від так званого дефолту. Крім того, вона дає шанс відновити довіру до України з боку іноземних інвесторів. Звісно, доведеться відмовитися від величезного соціального сектора, що тяжіє на плечах великих підприємств. Для цього треба мати неабияку політичну волю, бо це — захід аж ніяк не популярний, і знайдеться маса невдоволених у разі його реалізації. Однак будувати ринкову економіку на старих "совкових" засадах неможливо. Слід нарешті всім зрозуміти, що жити належить за статками.

□

Володимир Науменко,
"Вісник НБУ".

КРИЗУ ПОДОЛАЄМО РАЗОМ

НОТАТКИ ЗІ З'ЇЗДУ АУБ

22 вересня 1998 року відбувся VII позачерговий з'їзд Асоціації українських банків (АУБ), який розглянув проблемні питання діяльності банківської системи України в умовах нинішньої кризової ситуації.

Із доповіддю на з'їзді "Про мінімізацію впливу кризових явищ фінансового ринку України на діяльність комерційних банків" виступив президент АУБ Олександр Сугоняко (ключові тези його виступу становлять основу статті, яку нижче публікуємо).

У роботі з'їзду взяли участь Голова НБУ В.А. Ющенко, віце-прем'єр-міністр України С.Л. Тигипко, міністр фінансів України І.О. Мітюков, радник Президента України А.С. Гальчинський, помічник Президента України В.О. Литвицький, заступник Голови Правління НБУ О.І.Кіреєв, народні депутати України, представники Міжнародного валютного фонду, Світового банку.

Делегати з'їзду проаналізували економічну ситуацію в Україні, причини розвитку кризових явищ та їх вплив на діяльність комерційних банків. Зокрема зазначалося, що посилення тиску на стабільність національної валюти призвело до девальвації гривні, а відтак — до знецінення банківського капіталу, відпливу вкладів населення, згортання ринку кредитних операцій та міжбанківського кредитування.

На з'їзді рефреном звучала думка про те, що різке загострення кризових явищ потребує консолідації зусиль усіх гілок влади, Національного банку з метою збереження керованості фінансовою ситуацією в Україні.

Однією з найважливіших складових цієї проблеми є збереження платоспроможності та ліквідності національної банківської системи як важливого сегмента економіки. Стабільність банківської системи є необхідною умовою не лише для збереження коштів підприємців і населення, а й для подолання небезпечної тенденції скорочення приросту обсягів виробництва у країні. Тому в багатьох виступах делегатів порушувалися питання взаємодії банків із Міністерством фінансів, Національним банком України у процесі подолання фінансової кризи, у пошуку оптимальних механізмів вирішення невідкладних фінансових проблем держави.

У прийнятому рішенні делегати з'їзду зазначили, що комерційні банки України в основному підтримують заходи уряду і Національного банку, спрямовані на подолання фінансової кризи. Водночас представники комерційних банків — членів Асоціації зауважили, що ситуація в банківській сфері України залишається напруженою і є загроза її подальшого загострення. З огляду на це з'їзд постановив:

1. Схвалити активну позицію Асоціації українських банків щодо вирішення проблем банківської системи в період загострення фінансової кризи в Україні.

2. Посилити співпрацю Асоціації українських банків з урядом, Верховною Радою України, Національним банком України, спрямовану на подолання кризових явищ у фінансовій сфері України.

3. Зважаючи на фінансові проблеми держави, банкам продовжити роботу з Міністерством фінансів України щодо конверсії ОВДП з урахуванням ліквідності та платоспроможності кожного конкретного банку.

4. Асоціації українських банків провести необхідну роботу з Міністерством фінансів та Кабінетом Міністрів України щодо забезпечення виконання зобов'язань держави стосовно ОВДП, які не підлягають конверсії.

5. Асоціації українських банків підтримати уряд і НБУ у вирішенні питань із представництвом МВФ в Україні щодо внесення змін в умови надання нашій країні кредиту за програмою розширеного фінансування.

6. Раді Асоціації українських банків узагальнити пропозиції та зауваження, що надійшли від учасників з'їзду. Направити їх від імені з'їзду відповідним державним органам і Національному банку України.

МІНІМІЗАЦІЯ ВТРАТ СУСПІЛЬСТВА ТА РОЛЬ БАНКІВ У ЦЬОМУ

Виділимо три найважливіших нині напрями роботи влади і банків:

- утримання курсу гривні;
- недопущення розкручування гіперінфляції;
- збереження системної ліквідності і платоспроможності банків.

На всіх цих взаємопов'язаних напрямах нам нині потрібно досягнути лише позитивних результатів. Таке надзавдання. Важке, але й надто важливе!

Слід зазначити: у ситуації, що склалася, збереження системної ліквідності і платоспроможності банків якраз і є запорукою мінімізації втрат, яких може завдати криза. Адже банківські проблеми неминуче перекладаються на клієнтів і вкладників, а це, за умов гіршого розвитку подій, може викликати політичну кризу, кризу влади... Банки істотно залежать від уряду, уряд — від банків. Фінансово-кредитні установи залежать від економіки і поведінки вкладників. Економіка і вкладники — від фінансово-кредитних установ. Банки по суті є інтегративним центром економіки країни. На жаль, протягом семи років ця суттєва обставина майже не враховувалася при розробці державної політики, і цей прорахунок нині теж яскраво висвітлила нинішня криза.

Із точки зору національної безпеки і мінімізації втрат, збереження банківської системи сьогодні є, без перебільшення, завданням № 1. У Болгарії закриття 16 банків спричинило втрату 15% ВВП. У Росії банківська криза, за попередніми підрахунками, зумовила втрату 20% ВВП. Сьогодні для утримання під належним контролем ситуації в Україні потрібні значно менші кошти. І, що головне, зацікавлені сторони, зокрема банки, виявляють добру волю та готовність до компромісів заради збереження і подальшого розвитку економіки і банківської системи.

СТАВЛЕННЯ ДО ПОЗИЦІЇ УРЯДУ

Банківська система віддає належне діям уряду. Ми вітаємо підтвердження ним обов'язковості обслуговування внутрішніх боргів. Те, що погашення ОВДП відбувається — позитивний сигнал для фінансового ринку.

Якби стався дефолт (відмова в односторонньому порядку від узятих на себе зобов'язань) за внутрішніми зобов'язаннями уряду, він автоматично трансформувався б і у крос-дефолт за міжнародними угодами. І тоді владі не вдалося б уникнути проблем із нерезидентами. Через це нам усім, м'яко кажучи, було б важко.

Так повелося: у кризові часи уряд або

ТОЧКА ЗОРУ

Криза розвіює ілюзії

Банківська система України сім років живе і працює у складних економічних умовах, але останні місяці були особливо тяжкими. Можна по-різному оцінювати результати діяльності у цей час банків, НБУ, Міністерства фінансів, Кабінету Міністрів України. Але безсумнівний факт — ситуація контролюється. Варто відзначити конструктивну роль уряду, який разом із Національним банком України докладає максимум зусиль, робить усе можливе, щоб приборкати кризу, не повторити сумного досвіду Росії, де, як відомо, дійшло до банкрутства банків, зупинилися платежі між суб'єктами господарювання, рубль фактично агонізує.

В Україні вживають заходів, щоб не допустити розвитку ситуації за таким сценарієм. Проте ознаки кризи очевидні. Вони розвіюють наші ілюзії, руйнують привабливі міфи. Ця криза доводить, що лише розвиток реального сектора економіки може забезпечити здорові фінанси — державі, достатні капітали — банкам.

Олександр Сугоняко,
президент Асоціації українських банків.

лають, або зовсім не згадують. Проте у складній ситуації, що склалася останнім часом в Україні, Кабінет Міністрів зайняв виважену позицію. Банки адекватно відреагували на це — знайшли можливість переглянути укладені раніше угоди з Мінфіном і погодилися на конверсію ОВДП.

СУТЬ, ПРИЧИНИ КРИЗИ ТА ПРОБЛЕМИ, ПОРОДЖЕНІ НЕЮ

Причини кризи — у фінансових проблемах держави, зокрема — пов'язаних із обслуговуванням урядом своїх зобов'язань, у тому числі — за емітованими цінними паперами. Значною мірою саме через це виник тиск на гривню і банківську ліквідність. Інше джерело тиску — психологічний фактор.

Із банківського обороту за перший місяць кризи було виведено майже 800 млн. грн. (переважно шляхом відпливу вкладів, внаслідок втрат від обмінних операцій, прямих втрат банків у Росії тощо). Це важким тягарем лягло на систему, але можемо стверджувати, що й у надзвичайно несприятливих фінансових, економічних, психологічних умовах банківська система України функціонує.

На жаль, украй недоречно нині загострилися проблеми з обслуговуванням Мінфіном ОВДП. Якби у цій сфері не було проблем, не було б проблем і з системною ліквідністю.

Пропозиції VII позачергового з'їзду АУБ щодо обслуговування внутрішнього державного боргу

1. Визначити порядок та джерела погашення конверсійних облігацій внутрішньої державної позики строком від 36 до 66 місяців. Передбачити можливість і механізм заміни КОВДП на акції високоліквідних державних підприємств, що приватизуються.

Організувати проведення аукціонів із продажу таких КОВДП на вторинному ринку цінних паперів.

2. Враховуючи короткостроковість пасивів, які є у портфелі комерційних банків, та ризик втрати ліквідності, що виникає при розміщенні ресурсів у довгострокові активи, вирішити питання про випуск частини КОВДП зі строком погашення від 6 до 12 місяців.

3. Зважаючи на те, що банки сплачують відсотки за депозитами в цілому щомісячно, передбачити сплату відсотків за КОВДП не рідше, ніж щоквартально.

4. Мінфіну України забезпечити своєчасне погашення тих ОВДП, які не підлягають добровільній конверсії.

Передбачити можливість здійснення, за згодою банків, конверсії цих ОВДП на короткострокові КОВДП (до 30 днів).

5. Внести пропозиції до Верховної Ради України щодо звільнення від оподаткування прибутку, одержаного від операцій з ОВДП та КОВДП.

6. Мінфіну України розглянути і вирішити питання щодо продажу боргів підприємств перед бюджетами попередніх років із дисконтом.

7. З метою стабілізації фінансової ситуації у країні вжити невідкладних заходів щодо залучення коштів, які перебувають на руках у населення, шляхом:

а) випуску казначейських сертифікатів на пред'явника, номінованих у валюті, з достатнім рівнем дохідності, на різні терміни, а також з гарантіями створення фонду для їх погашення та прозорим механізмом використання;

б) легалізації коштів, що знаходяться поза банківським сектором, шляхом вкладення у депозит;

в) продовження терміну функціонування анонімних рахунків (на 1 рік);

г) поширення практики виплати заробітної плати через персональні рахунки працівників підприємств у банках.

8. Не вважати такими, що підлягають конверсії, ОВДП на суму отриманих кредитів від міжнародних агенцій (фондів) для кредитування малого та середнього підприємництва.

Нам зрозуміло, що має бути і конверсія, і обслуговування ОВДП. Пошук гідного виходу зі скрутного становища ми вважаємо справою честі банківської системи і Міністерства фінансів держави. Ми можемо знайти і знайдемо золоту середину. За підтримки Президента й уряду України маємо шанс успішно розв'язати цю дилему.

Ще одна гостра проблема — розхитаний валютний ринок. Тиск на гривню — величезний. Спостерігається великий неекономічний попит на валюту. Водночас зростають неплатежі за реальними контрактами. Потерпає економіка.

Заходи, спрямовані на підвищення ліквідності банківської системи, трансформуються у додатковий тиск на гривню. Національний банк України, з одного боку, не може допустити системної кризи ліквідності, а з другого — мусить утримувати гривню від обвалу. Завдання нелегке. І для утримання курсу, і для забезпечення ліквідності системи фінансовій владі треба приймати зважені, нестандартні рішення. Та, на жаль, вона обмежена у виборі інструментів умовами меморандуму Міжнародного валютного фонду.

УКРАЇНА І МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД

Коли Україна укладала угоду з Міжнародним валютним фондом, у меморандумі, зрозуміло, передбачалася зовсім інша — стабільна фінансова і політична ситуація. Як у нашій країні, так і в сусідніх, у світі загалом і, між іншим, у самому МВФ. Жорстке дотримання нашим північно-східним сусідом вимог Міжнародного валютного фонду в умовах світової фінансової кризи не дало позитивного результату. Навпаки, дало "негатив": сьогодні там глибока бан-

ківська, платіжна криза, інфляція, емісія.

Відомий фінансист Сорос охарактеризував події в Росії приблизно так:

"1. Після краху рубля і дефолта спад у російській економіці став неконтрольованим.

2. Російську банківську систему практично "змело".

3. Криза в Росії розкрила нові недоліки МВФ."

У нас в Україні якісно інша ситуація.

Особливості України

1. Банківська система має ефективну електронну платіжну систему, добре керована, працює за міжнародними стандартами обліку і звітності. Вона єдина і монолітна. Триває конструктивний діалог між представниками її першого і другого рівнів.

2. Стосунки банківської системи й уряду (Мінфіну) — ділові. Приклад тому — спільне роз'яснення Мінфіну і Національного банку України від 16.09.1998 р. пункту 2 постанови Кабінету Міністрів № 1416 від 10.09.1998 р., а ще — добровільна конверсія ОВДП від 25.08.1998 р.

3. Україна просить послаблення умов надання кредитів, а не самих кредитів. Вона не відмовляється від виконання своїх зобов'язань.

4. Міжнародний валютний фонд і Україна давно співпрацюють.

5. Інтегральні інтереси банківської системи України і МВФ щодо інфляції збігаються. Ні НБУ, ні АУБ не бажають гіперінфляції, як і падіння гривні.

6. Уряд України та НБУ не допустили дефолта, не порушили принципу захисту приватної власності.

Отже, Україна має шанс пройти між Сціллою і Харібдою — гіперінфляцією і крахом платіжності. Між катастрофічним розвитком подій на фінансовому ринку і розвитком керованим, еволюційним ми обираємо останнє. Це складне оптимізаційне завдання, але воно, переконані, нам під силу. Значною мірою його вирішення нині залежить від позиції МВФ, від його готовності вжити щодо України нестандартних заходів. Це шанс не лише для України, а й для Міжнародного валютного фонду — відновити своє реноме після низки відомих невдач, зокрема у Росії.

Пропозиції VII позачергового з'їзду АУБ щодо активізації діяльності банків

1. Скасувати вимогу НБУ щодо заборони кредитування юридичних осіб-резидентів у іноземній валюті.

2. У зв'язку з підвищенням попиту на готівковий долар США просити НБУ організувати аукціони з продажу комерційним банкам готівкової іноземної валюти.

3. У зв'язку зі зміною курсу валют, фінансовою кризою, що негативно впливає на діяльність комерційних банків, розділити загальну відкриту валютну позицію на структурну (до якої входитимуть внески до статутних фондів і доходи в іноземній валюті) та операційну. При цьому звільнити від нормативного регулювання структурну валютну позицію, а операційну - регулювати відповідно до ситуації, що склалася на валютному ринку.

4. Просити Національний банк України вирішити з Верховною Радою України питання про введення мораторію на застосування частини другої п.6 постанови Верховної Ради України від 01.02. 1996 р. до комерційних банків, статутний фонд яких за станом на 31 березня 1998 р. відповідав вимогам цієї постанови, але внаслідок знецінення гривні через фінансову кризу фактично становить менше 1 млн. ЕКЮ.

Зафіксувати розмір статутного фонду банків за станом на 01.08. 1998 р. з перерахуванням в ЕКЮ за курсом, що діяв у зазначений день. До нормалізації економічної ситуації (за умови недогущення зменшення статутного фонду у гривневому еквіваленті) не провадити перерахування статутних фондів у зв'язку зі зміною курсу ЕКЮ.

5. У зв'язку зі зміною курсу національної грошової одиниці, фінансовою кризою і несприятливим інвестиційним кліматом в Україні просити Національний банк України розглянути питання про призупинення дії постанов Правління НБУ № 140 від 13.04. 1998 р., № 181 від 06.05. 1998 р. та № 242 від 23.06. 1998 р. у частині вимог щодо підвищення розміру статутного фонду банків для підтвердження діючих ліцензій на окремі банківські операції.

6. Сприяти розвитку ринку міжбанківських кредитів шляхом активізації вторинного ринку ОВДП та КОВДП за допомогою механізму оформлення сертифікатів на банківські депозити в НБУ та інші інструменти, які можуть використовуватися банками як застава.

7. Просити НБУ на час фінансової кризи ввести мораторій на стягнення штрафів із комерційних банків за невиконання економічних нормативів.

8. Спростити процедуру злиття банків.

МОЖЛИВОСТІ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ

Для утримання курсу гривні потрібно:

а) модифікувати валютний ринок;

б) оптимізувати експортно-імпортну політику;

в) змінити процедуру платіжних операцій;

г) вжити заходів, які сприятимуть зростанню попиту на гривню з боку суб'єктів господарювання;

ґ) зв'язати надлишки гривні;

д) негайно вжити заходів для послаблення адміністративного і податкового тиску на малий і середній бізнес.

* * *

Чи готовий український уряд до рішучих кроків у напрямку бюджетної економії, дерегуляції, зміни моделі зовнішньої торгівлі? Чи готовий Мінфін і надалі утримуватися від дефолта? Чи готові банки піти на конверсію в межах можливого? Чи готовий Національний банк України на модернізацію валютної політики і нагляду? Чи готовий Міжнародний валютний фонд на зміну умов меморандуму?

Ствердна відповідь на поставлені запитання означатиме для України більше, ніж просто вихід із нинішнього скрутного становища.

Асоціація українських банків і власне банки прагнуть цього, зробили і роблять кроки для досягнення такого результату, готові пройти свій шлях до спільного успіху. Робить усе можливе і Національний банк України. Віримо у мудрість і професіоналізм працівників Мінфіну, уряду.

□

Статтю подано до редакції 10 жовтня 1998 р.

Пропозиції VII позачергового з'їзду АУБ щодо резервування

1. З метою забезпечення платоспроможності банків вважати неможливим подальше підвищення обов'язкових резервів.

2. Скасувати порядок щоденного контролю за обов'язковими резервами.

3. Дозволити банкам зараховувати у покриття обов'язкових резервів залишки КОВДП обсягом до 50% від розрахункової суми резерву.

4. Тимчасово, на період стабілізації фінансового становища, дозволити комерційним банкам, у валюті балансу яких значну частку становлять залютні операції, резервування від залишків валютних коштів здійснювати у валюті на спеціальному рахунку НБУ.

5. Просити НБУ не застосовувати до комерційних банків штрафних санкцій у разі, якщо недотримання норм обов'язкового резервування допущено внаслідок проведення розрахунків за рахунками клієнтів, у результаті надходження на рахунки валютної виручки клієнтів і в результаті інших операцій із забезпечення поточної банківської діяльності, але не внаслідок збільшення обсягів кредитних операцій.

6. Враховуючи Постанову НБУ № 369 "Про захист інтересів населення", а також зважаючи на незапланований достроковий відплив вкладів населення, відновити зарахування у покриття обов'язкових резервів комерційними банками до 30% залишків каси як найбільш ліквідного активу.

7. Просити НБУ вжити заходів для забезпечення своєчасного і безперебійного прийому залишків готівки, що доставляється комерційними банками власними силами, продовжити час прийому готівки регіональними управліннями НБУ до 17.00.

ЕКСКЛЮЗИВ

Фінансовий стан комерційних банків України за несприятливих умов діяльності

Третій квартал поточного року виявився для банківської системи України несприятливим щодо подальшого підвищення ліквідності й платоспроможності банків.

Аналіз ситуації на грошово-кредитному, валютному та фондовому ринках держави свідчить про загострення певних проблем у комерційних банках.

Декілька банків мають надто малі розміри капіталів та страхових резервів, які знецінюються у зв'язку зі зміною курсу гривні щодо долара США. Ці банки не змогли адекватно відреагувати на інтенсивне зняття населенням вкладів та депозитів у фінансово-кредитних установах, на збіг термінів виконання платежів за зобов'язаннями і поверненням кредитів.

Із метою регулювання діяльності банків в умовах нестабільності у фінансово-економічній сфері Національним банком України вжито ряд заходів, спрямованих на стабілізацію ситуації. Зокрема, постановою Правління НБУ № 412 від 02.10.1998 р. "Про невідкладні заходи щодо стабілізації діяльності комерційних банків" на банки накладено низку обмежень, щодо окремих із них вжито заходів впливу, адекватних допущеним порахункам; затверджено напрями роботи, спрямовані на поліпшення ситуації у банківській системі України.

У цьому номері журналу пропонуємо читачам "Вісника НБУ" аналіз діяльності комерційних банків за станом на 01.10. 1998 р.

Загальна сума сплаченого зареєстрованого статутного капіталу комерційних банків України на 01.10.1998 р. становила 1 962.6 млн. грн. Сума статутного капіталу за дев'ять місяців поточного року збільшилася на 403 млн. грн.

За період із 13.08. 1998 р. по 01.10.1998 р. втрати капіталу комерційних банків у зв'язку зі знеціненням гривні становили 687 млн. доларів США, або приблизно 34 %.

Загальна сума капіталу комерційних банків на 01.10.1998 р. становила 4 540.2 млн. грн.

Певні зміни відбулися в структурі зобов'язань. На рахунках суб'єктів господарювання перебували кошти на суму 3 822.2 млн. грн., що на 157 млн. грн. більше, ніж було на початку року.

Кошти державного бюджету, місцевих бюджетів та державних позабюджетних фондів становили 956 млн. грн., за дев'ять місяців вони зросли на 138 млн. грн. Але їх частка у сумарних активах зменшилася з 5.1 до 4.7 %.

Кошти інших банків (кошти до запитання, строкові депозити, кредити, отримані від інших банків) становили 4 039 млн. грн. — на 421 млн. грн. більше, ніж було на початку року.

Депозити юридичних осіб на зазначену дату становили 1 229 млн. грн., тобто порівняно з початком року зросли на 431 млн. грн. Протягом кризового періоду зростання коштів на депозитних рахунках не спостерігалося.

Отже, можна зробити висновок: протягом 1998 року населення України активніше розміщувало свої вільні кошти в комерційних банках. За станом на 01.10.1998 р. загальна сума вкладів населення становила 3 129.4 млн. грн., тобто на 916.2 млн. грн. більше, ніж було на 01.01.1998 р.

Сумарні активи по системі комерційних банків у цілому становлять 20 334.5 млн. грн. З початку року вони зросли на 4 058.7 млн. грн.

Одним із основних видів діяльності комерційних банків України у цьому році є кредитування. Кредитна заборгованість загалом по системі становить 11 321.1 млн. грн. Це 56 % від сумарних активів.

Загальна сума резервів, яку комерційні банки зобов'язані сформувати на покриття кредитних ризиків протягом третього кварталу цього року, становить 841.3 млн. грн., із них за "безнадійними" кредитами — 614.4 млн. грн., або 73 %.

За станом на 01.10.1998 р. банками фактично сформовано резервів на суму 596.5 млн. грн., що становить 71 % від розрахункової суми на третій квартал 1998 року.

За рахунок резервів комерційні банки списали заборгованість за безнадійними кредитами на загальну суму 44.2 млн. грн. Зважаючи на важливість формування резервів, Національний банк України заборонив банкам, які не сформували резерви під кредитні ризики у повному обсязі, здійснювати кредитну діяльність.

Вкладення комерційних банків у ОВДП на початку року становили 2 518 млн. грн., за станом на 01.10.1998 р. — 1 800 млн. грн.

Втрати короткотермінової ліквідності банків у зв'язку з конверсією під час кризи ОВДП у КОВДП можна оцінити в 0.7 млрд. грн.

Вкладення комерційних банків у дочірні компанії за станом на 01.10.1998 р. становили 42.9 млн. грн.

Гострим на сьогодні є питання дебіторської заборгованості. Загальна її сума по системі становить 1 877 млн. грн. Тобто з початку року дебіторська заборгованість зросла на 819.4 млн. грн. Очевидно, що ця проблема потребує негайного вирішення.

Протягом 1998 року комерційні банки практично не нарощували матеріальної бази.

Залишки коштів у касах та на коррахунках у НБУ становили 1 395.6 млн. грн., тобто зросли за дев'ять місяців на 224 млн. грн.

За період фінансової нестабільності залишки в касах банків зменшилися на 36.5 млн. грн.

На коррахунках у інших банках перебувало 1 472.5 млн. грн., або 7.3 % від загальної суми активів.

На строкових депозитах у НБУ було розміщено 35.8 млн. грн.

Перевищення доходів над витратами у комерційних банках України за станом на 01.10. 1998 р. становило 624 млн. грн. Прибутковість активів комерційних банків — 4.1 %. Чистий спред — 10.5 %. Чиста процентна маржа — 9.3 %.

Порівняти показники фінансового стану окремих банків читачі "Вісника НБУ" мають змогу за допомогою таблиць, які публікуємо нижче.

Ірина Жабська,

начальник управління зведеного економічного аналізу діяльності банків та аудиту департаменту безвиїзного нагляду НБУ.

Структура активів комерційних банків України за станом на 01.10.1998 р.

тис. грн.

№ п/п		Назва банку*	Сумарні активи**	Грошові кошти та залишки в НБУ	Вкладення в банки	Інвестиційний портфель	Кредитний портфель	Основні фонди	Інші активи
Група I. Найбільші банки (активи > 1 млрд. грн.)									
1	1	ПРОМІНВЕСТБАНК	2 426 710	163 793	205 455	34 734	1 624 803	316 151	81 775
2	2	"УКРАЇНА"	1 967 162	48 393	52 664	210 447	1 075 590	498 905	81 160
3	3	ПРИВАТБАНК	1 614 262	127 063	294 241	132 400	855 920	65 108	139 535
4	4	УКРЕКСІМБАНК	1 423 803	80 709	275 865	29 198	557 400	97 895	382 729
5	5	УКРСОЦБАНК	1 273 051	135 286	26 467	110 660	752 115	208 588	39 934
6	6	ОЩАДБАНК	1 198 415	61 936	111 509	363 379	438 329	166 689	56 572
7	7	"АВАЛЬ"	1 090 335	163 216	105 655	210 404	454 605	77 908	78 547
		Усього по групі	**10 993 738**	**780 396**	**1 071 856**	**1 091 222**	**5 758 762**	**1 431 244**	**860 252**
Група II. Великі банки (активи > 100 млн. грн.)									
8	1	КИЇВСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	543 739	1 791	1 185	5 597	505 721	6 146	23 296
9	2	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	450 891	19 694	111 409	62 684	182 810	61 681	12 609
10	3	БРОКБІЗНЕСБАНК	378 868	4 606	92 345	17 969	152 127	40 715	71 102
11	4	ГРАДОБАНК	320 914	265	282	21 987	147 902	4 367	146 115
12	5	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	295 586	5 498	72 214	30 335	131 396	2 605	53 537
13	6	"КРЕДІ ЛІОНЕ УКРАЇНА"	293 359	21 609	37 249	33 327	196 347	4 136	692
14	7	УКРІНБАНК	285 364	6 175	28 993	52 142	155 324	26 042	16 685
15	8	"СЛОВ'ЯНСЬКИЙ"	266 276	9 086	31 373	65 890	100 039	5 338	54 550
16	9	"ІНКО"	257 149	374	16 422	274	95 519	2 808	141 752
17	10	"ФІНАНСИ І КРЕДИТ"	242 815	9 007	28 450	13 858	58 876	3 141	129 483
18	11	УКРСИББАНК	214 102	10 097	93 907	17 205	85 293	4 082	3 515
19	12	"НАДРА"	194 843	5 183	73 495	11 906	92 277	5 042	6 939
20	13	ПРАВЕКСБАНК	188 724	9 661	18 941	24 682	104 157	13 478	17 804
21	14	ВАБАНК	180 419	7 510	31 812	26 729	65 740	11 240	37 389
22	15	"СОСЬЄТЕ ЖЕНЕРАЛЬ УКРАЇНА"	179 283	21 870	59 024	52 942	35 023	3 174	7 251
23	16	ІНГ БАНК УКРАЇНА	170 369	6 810	43 417	93 934	22 033	399	3 776
24	17	МТ-БАНК	164 948	24 406	51 364	10 659	66 419	2 235	9 863
25	18	АВТОЗАЗБАНК	151 547	27 486	79 018	23 039	12 817	2 670	6 518
26	19	"ГРАНТ"	134 863	15 021	38 035	15 560	33 331	5 634	27 281
27	20	"КРЕДИТ-ДНІПРО"	134 203	7 142	69 736	4 669	41 085	2 447	9 122

* Назви банків подано за орфографією записів у Книзі реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ.

** Сумарні активи — чисті активи, тобто сума активів, зменшена на суму контрактивів.

Інші показники обчислені за сучасною вартістю, тобто з урахуванням нарахованих доходів та витрат.

Рахунки міжфілійних оборотів розгорнуті.

28	21	"ЗЕВС"	131 532	1 468	33 791	4 586	69 434	11 493	10 759
29	22	ІНКОМБАНК-УКРАЇНА	128 005	5 551	12 175	12 322	94 041	1 125	2 792
30	23	РЕАЛ-БАНК	120 789	6 889	81 737	6 501	11 862	2 868	10 933
31	24	УКРГАЗПРОМБАНК	119 170	15 084	74 229	2 313	13 455	1 536	12 556
32	25	"КИЇВ"	112 210	1 913	3 224	19 490	64 835	5 553	17 197
33	26	ЮГТОКОБАНК	107 936	5 261	12 587	9 436	61 176	8 001	11 476
		Усього по групі	**5 767 904**	**249 457**	**1 196 414**	**640 036**	**2 599 039**	**237 956**	**844 992**
		Група III. Середні банки (активи > 10 млн. грн.)							
34	1	"МЕТАЛУРГ"	99 877	15 130	22 351	3 581	40 567	3 906	14 340
35	2	ДОНЕЦЬКИЙ МІСЬКИЙ БАНК	96 617	2 138	38 431	590	53 558	661	1 238
36	3	ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	95 946	4 910	10 028	3 788	42 904	6 498	27 814
37	4	"ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР"	90 376	3 024	14 049	16 184	13 943	14 607	28 564
38	5	"МРІЯ"	88 885	14 556	10 021	6 854	49 949	3 126	4 377
39	6	"АЖІО"	87 935	8 910	17 386	16 238	20 443	10 710	14 246
40	7	ЕНЕРГОБАНК	86 289	5 963	7 428	7 454	55 569	5 591	4 285
41	8	ДОНБІРЖБАНК	68 664	11 119	8 255	44 695	794	841	2 961
42	9	"БАНКІРСЬКИЙ ДІМ"	67 980	3 907	25 166	13 121	15 943	6 593	3 250
43	10	"КИЇВ-ПРИВАТ"	67 739	1 811	31 823	10 832	15 123	1 004	7 145
44	11	"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	65 987	31 347	21 500	469		2 330	10 342
45	12	"ПІВДЕННИЙ"	60 808	1 896	10 978	13 604	18 908	5 749	9 674
46	13	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	57 890	5 356	9 476	9 627	21 492	3 054	8 886
47	14	"ФОРУМ"	56 454	12 485	2 677	2 723	26 055	3 542	8 974
48	15	"АЛЛОНЖ"	56 326	149	6 024	10 719	38 319	684	430
49	16	ЕКСПОБАНК	55 931	6 422	3 676	5 739	28 696	7 418	3 981
50	17	"ЮНЕКС"	54 792	153	13 170	957	13 497	2 513	24 502
51	18	РАЙФФАЙЗЕНБАНК УКРАЇНА	54 494	512	26 515	11 707	10 567	3 131	2 064
52	19	"НОВИЙ"	52 916	4 517	10 600	808	26 527	3 747	6 712
53	20	ОЛ-БАНК	51 089	6 120	23 507	7 761	8 121	4 516	1 064
54	21	УКРНАФТОГАЗБАНК	47 912	3 391	3 197	7 076	23 928	4 396	5 921
55	22	"ЕЛІТА"	46 863	7 794	10 137	3 289	18 310	3 869	3 463
56	23	ЕЛЕКТРОНБАНК	46 085	3 589	1 407	7 508	15 796	14 979	2 805
57	24	"УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	45 948	5 429	19 074	1 539	10 271	6 409	3 226
58	25	"ГЕОСАНТРІС"	45 892	3 344	14 615	561	25 651	991	732
59	26	ПІВДЕНКОМБАНК	44 962	2 462	6 885	4 707	26 491	2 645	1 769
60	27	"КРЕДИТАНШТАЛЬТ УКРАЇНА"	44 086	9 774	17 426	14 407	636	1 081	761
61	28	УМВБ	43 591	148	4 386	8 869	98	20 459	9 631
62	29	"ЕТАЛОН"	43 510	2 129	2 967	5 506	18 523	3 689	10 697
63	30	"КИЇВСЬКА РУСЬ"	41 658	5 991	5 798	10 458	17 702	612	1 095
64	31	"КРЕДІ СВІСС ФЬОРСТ (УКРАЇНА)"	41 102	2 579	12 195	25 095		657	578
65	32	РОСТОК-БАНК	39 937	1 995	3 211	2 220	30 470	1 338	704
66	33	ТРАНСБАНК	36 449	5 990	2 644	6 005	19 844	1 557	408

67	34	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	34 974	3 493	9 502	7 399	7 018	1 088	6 473
68	35	"ЕРА"	34 762	3 011	5 197	19 121	6 346	360	732
69	36	ІНТЕРБАНК	33 785	1 623	20 854	3 444	985	1 324	5 554
70	37	БАНК ДЕПОЗИТНО-КРЕДИТНИЙ (УКРАЇНА) ЛТД у м. Луцьку	32 875	2 619	11 660	9 125	4 791	3 867	813
71	38	ІМЕКСБАНК	32 239	1 683	2 457	591	21 691	512	5 306
72	39	"ЗГОДА"	31 333	1 917	170	3 736	10 520	1 845	13 145
73	40	ЛЕГБАНК	30 923	698	1 729	4 312	14 972	3 530	5 681
74	41	"КНЯЖИЙ"	30 139	710	2 268	2 590	13 192	3 441	7 941
75	42	МЕГАБАНК	30 115	3 567	2 271	4 208	14 225	2 012	3 834
76	43	ДОНВУГЛЕКОМБАНК	29 705	165	895	2 085	23 778	1 587	1 190
77	44	"МЕРКУРІЙ"	28 384	9 236	2 833	4 840	10 332	749	395
78	45	"ДЕМАРК"	28 371	699	6 101	2 162	17 396	1 081	929
79	46	ЗАХІДІНКОМБАНК	27 997	3 208	1 419	2 570	17 068	474	3 255
80	47	"АРКАДА"	27 178	11 225	513	1 376	11 549	1 429	1 086
81	48	ПОЛІКОМБАНК	26 715	2 866	3 652	4 918	13 957	611	709
82	49	УКРГАЗБАНК	26 145	2 441	2 724	1 386	11 687	1 345	6 561
83	50	РЕПОН-БАНК	26 125	3 832	6 367	1 255	10 405	1 453	2 812
84	51	"ІНТЕГРАЛ"	25 728	2 739	10 527	3 846	6 239	1 782	595
85	52	ІНДУСТРІАЛБАНК	25 700	4 655	15 793	453	4 303	323	172
86	53	"ПРИЧОРНОМОР'Я"	24 081	1 840	2 973	1 982	9 927	548	6 810
87	54	ПОЛТАВА-БАНК	23 644	1 178	1 494	4 207	11 446	2 031	3 287
88	55	ЕКСПРЕС БАНК	23 327	3 728	7 760	1 748	8 566	507	1 019
89	56	"ПОРТО-ФРАНКО"	22 714	2 868	3 072	1 223	11 392	1 246	2 910
90	57	ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК	22 541	1 453	1 575	1 928	10 276	6 477	833
91	58	"УКООПСПІЛКА"	22 238	2 103	652	1 862	16 340	633	649
92	59	ІКАР-БАНК	21 534	1 115	2 899	1 313	10 672	2 896	2 641
93	60	АВІАТЕКБАНК	21 408	1 540	4 009	875	11 169	1 016	2 800
94	61	"НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	21 293	520	5 504	1 323	10 556	332	3 058
95	62	"ЗОЛОТІ ВОРОТА"	20 795	2 599	2 332	1 243	14 139	350	133
96	63	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	20 091	1 986	1 333	2 222	9 777	2 988	1 786
97	64	"ПРИКАРПАТТЯ"	19 967	887	1 855	1 493	12 246	2 120	1 364
98	65	"СТАРОКИЇВСЬКИЙ"	19 064	791	1 285	8 409	5 167	298	3 117
99	66	"КАПІТАЛ"	18 908	1 825	5 973	1 620	6 579	420	2 492
100	67	"ФЕБ"	17 990	2 383	2 579	1 518	7 755	744	3 013
101	68	ІНВЕСТБАНК	16 671	1 079	2 976	4 491	7 098	667	360
102	69	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	16 229	1 153	877	5 796	4 791	677	2 930
103	70	КОНТАКТ БАНК	15 971	36	14 905	7	543	119	359
104	71	ЧЕРНІГІВБАНК	15 909	571	9 043	4 101	610	1 188	397
105	72	РАДАБАНК	15 819	1 268	2 224	4 449	6 980	758	142
106	73	АВТОКРАЗБАНК	15 780	547	2 132	2 913	8 434	827	927
107	74	КИЇВСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	15 249	2 466	2 905	276	5 853	874	2 878

108	75	КИЇВКООПБАНК	15 221	4 091	524	3 274	2 295	2 209	2 825
109	76	"СИНТЕЗ"	14 994	7 096	1 499	123	5 818	214	243
110	77	"АВТОРИТЕТ"	14 991	4 297	1 586	4 228	2 900	1 486	493
111	78	ХАРКІВСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	14 733	917	633	764	6 677	190	5 551
112	79	"ТАВРІЯ"	14 545	3 255	442	1 986	4 288	1 618	2 959
113	80	"СЛОБОЖАНЩИНА"	14 226	3 193	345	110	7 673	290	2 612
114	81	КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	13 655	2 879	7 860	882		1 322	712
115	82	ЗАХІДБУДГАЗБАНК	13 359	1 907	2 426	1 379	6 519	617	511
116	83	"СИНДИКАТ"	12 539	155	96	4 935	5 109	640	1 603
117	84	КИЇВСЬКИЙ НАРОДНИЙ БАНК	12 204	789	723	175	4 396	4 272	1 850
118	85	УКРАЇНСЬКИЙ БАНК ТОРГОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	11 880	872	356	263	7 696	1 807	884
119	86	КООПІНВЕСТБАНК	11 845	1 267	741	133	5 566	986	3 150
120	87	"НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	11 577	1 631	7 051	186	2 607	75	25
121	88	КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ БАНК	11 418	2 996	375	261	1 945	898	4 944
122	89	"СЛАВУТИЧ"	11 204	159	264	1 449	6 393	280	2 657
123	90	"ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	11 104	402	1 620	1 282	3 738	3 111	951
124	91	СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК	11 001	3 038	2 123	1 714	2 959	207	961
125	92	ВОЛИНЬТОРГІНВЕСТБАНК	10 168	51	38	1 100	7 232	681	1 066
126	93	"ДОНКРЕДИТІНВЕСТ"	10 022	4 028	34	1 439	2 741	319	1 461
		Усього по групі	**3 220 092**	**332 386**	**633 028**	**444 790**	**1 206 017**	**230 654**	**373 185**
		Група IV. Малі банки (активи < 10 млн. грн.)							
127	1	ЗАХІДІНВЕСТБАНК	9 973	1	3	84	7 287	136	2 460
128	2	"ПОЛІССЯ"	9 938	66	515	2 976	3 810	657	1 913
129	3	"КРИМКРЕДИТ"	9 620	76	190	1 082	1 133	2 121	5 019
130	4	"ПОДІЛЛЯ"	9 340	85	82	570	7 226	371	1 008
131	5	"АНДРІЇВСЬКИЙ"	9 286	2 741	80	575	5 283	138	469
132	6	АКСІ-БАНК	9 281	1 174	60	527	6 266	552	701
133	7	ПРОМЕКОНОМБАНК	9 236	159	463	1 651	6 497	325	142
134	8	ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК	8 912	549	1 594	2 051	2 102	1 306	1 312
135	9	"ГАРАНТ"	8 706	2 786	244	2 084	3 336	103	152
136	10	СІЛЬГОСПБАНК	8 687	1 018	131	1 494	5 642	362	41
137	11	ОДЕСА-БАНК	8 536	653	961	324	5 964	429	206
138	12	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ	8 343	3 103	2 185	479	610	556	1 410
139	13	ДЕМОСБАНК	8 229	488	100	378	2 502	265	4 495
140	14	ІНТЕРКОНТБАНК	8 022	195	251	821	4 623	1 218	914
141	15	ТАВРИДА-БАНК	7 868	445	282	1 545	3 656	1 190	750
142	16	"АНТАРЕС"	7 851	32	1 211	294	3 527	392	2 393
143	17	"ПРИВАТ-ЕКСЕЛЬ"	7 683	1 043	1 075	1 852	2 168	1 204	343
144	18	"АЛЬЯНС"	7 457	2 409	508	22	3 713	218	586
145	19	ЯЛТАБАНК	7 185	148	344	16	5 772	308	596
146	20	"МОРСЬКИЙ"	7 141	588	432	1 103	4 056	770	191

147	21	УКРКОМУНБАНК	6 920	829	1 215	925	1 823	414	1 711
148	22	ТЕХНОБАНК	6 811	357	3 586	338	2 805	459	-733
149	23	ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК	6 568	1 233			2 966	1 710	658
150	24	"БАЗИС"	6 495	1 176		1 376	251	2 866	826
151	25	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	6 316	1 532	669	187	2 968	512	448
152	26	"ЛЬВІВ"	6 097	224	59	540	2 609	2 466	201
153	27	НЕВІКОН-БАНК	6 093	2	139	1 435	1 139	2 413	965
154	28	"БУКОВИНА"	6 081	813	1 000	908	3 172	170	18
155	29	"ТК КРЕДИТ"	5 989	1 160	716	1 421	1 817	398	474
156	30	"ЄВРОЦЕНТР"	5 735	44	74	148	4 752	460	257
157	31	ЗАВОДБАНК	5 693	40		34	3 884	625	1 110
158	32	ФІНБАНК	5 521	581	215	844	3 211	304	364
159	33	"ДНІСТЕР"	5 464	157	1 727	377	2 610	439	151
160	34	КОНКОРДІЯ-БАНК	5 385	667	141	76	4 279	194	29
161	35	ІПОТЕЧНИЙ БАНК	5 130	4	21	5	4 110	112	876
162	36	АЗОВ-БАНК	5 120	231		1 438	2 970	46	434
163	37	"КАРПАТИ"	4 919	50	86	725	3 634	238	184
164	38	ШАХТЕКОНОМБАНК	4 888	4	6	69	2 366	2 050	392
165	39	УКРХАРЧОПРОМБАНК	4 870	0	197	1 018	3 423	148	84
166	40	"КЛАСИК"	4 671	283	18	1 298	2 604	156	311
167	41	"СТОЛИЧНИЙ"	4 583	688		716	1 683	246	1 249
168	42	"ЗОРЯ"	4 556	2	187	1	2 500	1 078	790
169	43	"ТАВРІКА"	4 416	301	1 884	1 424	301	368	138
170	44	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК	3 901	188	230	687	1 460	937	398
171	45	"ВІТЧИЗНА"	3 808	47	0	1 641	1 391	171	559
172	46	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	3 763	876	357	382	238	1 618	293
173	47	"ЛЕВАДА"	3 643	284	65	57	3 029	106	103
174	48	"АБСОЛЮТ"	3 574	596	25	405	1 856	395	293
175	49	ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	3 324	363		115	2 373	356	118
176	50	"ДІАМАНТ"	3 318	57			2 905	306	50
177	51	"АМАСКО"	3 128	16			3 059	17	35
178	52	"АРКАДІЯ"	3 070	85	400	18	2 462	69	36
179	53	МІСТО-БАНК	3 018	604	500	0	1 908	5	1
180	54	"ВІКТОРІЯ"	2 919	262	-5	8	2 524	105	24
181	55	УКРУНІВЕРСАЛБАНК	2 857	143	48	25	2 235	271	135
182	56	"АРМАНД"	2 700	596	846	183	908	37	128
183	57	КОРАЛ-БАНК	2 610	383		297	1 760	136	35
184	58	"СЕРВІС"	2 584	104	0	26	2 255	112	85
185	59	Кримська МВБ	2 551	525	36	30		1 423	538
186	60	"КРИМ-ЮРТ"	2 408	110		4	2 092	158	43
		Усього по групі	**352 791**	**33 376**	**25 153**	**39 109**	**179 505**	**36 715**	**38 912**
		Усього по банківській системі	**20 334 525**	**1 395 615**	**2 926 451**	**2 215 157**	**9 743 323**	**1 936 569**	**2 117 341**

Структура пасивів комерційних банків України за станом на 01.10.1998 р.

тис. грн.

№ п/п		Назва банку	Сумарні пасиви	Заборгованість перед бюджетними установами та НБУ	Заборгованість перед банками	Заборгованість перед клієнтами	Цінні папери власного боргу	Інші пасиви	Капітал
Група I. Найбільші банки (активи > 1 млрд. грн.)									
1	1	ПРОМІНВЕСТБАНК	2 426 710	127 891	273 582	1 197 022	1 473	135 262	691 478
2	2	"УКРАЇНА"	1 967 162	378 847	300 738	695 597	229	93 002	498 744
3	3	ПРИВАТБАНК	1 614 262	60 169	167 800	873 512	71 850	224 636	216 310
4	4	УКРЕКСІМБАНК	1 423 803	33 010	569 045	449 542		65 125	307 079
5	5	УКРСОЦБАНК	1 273 051	285 535	5 941	577 467		33 706	370 401
6	6	ОЩАДБАНК	1 198 415	74 545	13 247	860 897		66 748	182 977
7	7	"АВАЛЬ"	1 090 335	416 232	24 688	444 906	1 037	74 783	128 757
		Усього по групі	**10 993 738**	**1 376 229**	**1 355 041**	**5 098 943**	**74 589**	**693 262**	**2 395 746**
Група II. Великі банки (активи > 100 млн. грн.)									
8	1	КИЇВСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	543739		494 943	3 224		23 441	22 131
9	2	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	450 891	56	86 202	183 951		43 631	137050
10	3	БРОКБІЗНЕСБАНК	378 868	23 898	73 763	160 703		68 004	53 016
11	4	ГРАДОБАНК	320 914	24 809	2 604	7 916	10	213 200	72 374
12	5	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	295 586	31 574	106 426	74 862	661	49 039	33 026
13	6	"КРЕДІ ЛІОНЕ УКРАЇНА"	293 359		90 538	150 670		11 545	40 607
14	7	УКРІНБАНК	285 364	8 460	70 450	128 810		29 779	47 860
15	8	"СЛОВ'ЯНСЬКИЙ"	266 276	6 081	14 068	69 707		51 242	125 391
16	9	"ІНКО"	257 149	10 920	31 383	6 567	273	267 302	-59 298
17	10	"ФІНАНСИ І КРЕДИТ"	242 815	27 862	48 939	114 191		27 516	24 306
18	11	УКРСИББАНК	214 102	8 070	15 745	65 122	1 818	17 812	105 536
19	12	"НАДРА"	194 843	6 233	54 963	45 665	21 157	26 449	40 372
20	13	ПРАВЕКСБАНК	188 724	22 558	1 525	111 164	305	10 258	42 917
21	14	ВАБАНК	180 419	56 577	23 318	38 866	3 980	11 764	45 913
22	15	"СОСЬЄТЕ ЖЕНЕРАЛЬ УКРАЇНА"	179 283		64 142	61 376		3 635	50 129
23	16	ІНГ БАНК УКРАЇНА	170 369		115 282	18 323		4 362	32 403
24	17	МТ-БАНК	164 948	7	2 893	104 864		22 219	34 964
25	18	АВТОЗАЗБАНК	151 547		2 551	123 093		9 019	16 883
26	19	"ГРАНТ"	134 863	35	3 487	107 536		4 943	18 914
27	20	"КРЕДИТ-ДНІПРО"	134 203		38 026	44 440	2 220	9 503	40 015
28	21	"ЗЕВС"	131 532	2 973	45 450	38 725	5 877	9 777	28 730
29	22	ІНКОМБАНК-УКРАЇНА	128 005		60 235	24 914	5	7 161	35 689
30	23	РЕАЛ-БАНК	120 789		80 802	15 345	0	9 882	14 758

31	24	УКРГАЗПРОМБАНК	119 170		4 441	73 550		14 705	26 572
32	25	"КИЇВ"	112 210	4 931	10 200	68 435		4 699	23 946
33	26	ЮГТОКОБАНК	107 936	13 207	4 224	61 627		8 915	19 961
		Усього по групі	**5 767 904**	**248 251**	**1 546 600**	**1 903 646**	**36 306**	**959 802**	**1 074 165**
		Група III. Середні банки (активи > 10 млн. грн.)							
34	1	"МЕТАЛУРГ"	99 877		6 900	34 403		14 192	44 381
35	2	ДОНЕЦЬКИЙ МІСЬКИЙ БАНК	96 617	2 198	14 670	36 422		10 783	32 543
36	3	ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	95 946	9 857	9 197	48 797		13 259	14 833
37	4	"ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР"	90 376	0	15 429	25 326		30 277	19 380
38	5	"МРІЯ"	88 885	0	7 358	54 854		11 110	15 590
39	6	"АЖІО"	87 935	8 387	3 835	30 687		11 753	33 526
40	7	ЕНЕРГОБАНК	86 289		4 471	49 749	33	9 043	22 992
41	8	ДОНБІРЖБАНК	68 664	5 067	18 702	17 801		7 081	20 013
42	9	БАНКІРСЬКИЙ ДІМ	67 980		28 267	17 857		10 177	11 678
43	10	"КИЇВ-ПРИВАТ"	67 739	6 212	25 600	21 627		1 754	12 544
44	11	"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	65 987	1	40 148			20 590	5 247
45	12	"ПІВДЕННИЙ"	60 808	3 389	20 162	18 355	240	6 624	12 038
46	13	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	57 890	1 442		18 139		15 915	22 396
47	14	"ФОРУМ"	56 454		868	23 257	2	10 225	22 129
48	15	"АЛЛОНЖ"	56 326		11 591	4 124		21 451	19 160
49	16	ЕКСПОБАНК	55 931	6 700	1 706	24 854	557	5 502	16 612
50	17	"ЮНЕКС"	54 792		1 367	10 113		33 105	10 202
51	18	РАЙФФАЙЗЕНБАНК УКРАЇНА	54 494		10 203	2 717		16 624	24 950
52	19	"НОВИЙ"	52 916	68	2 418	31 289		8 569	10 570
53	20	ОЛ-БАНК	51 089	81	4	32 737		1 171	17 093
54	21	УКРНАФТОГАЗБАНК	47 912		1 446	11 841		7 559	27 064
55	22	"ЕЛІТА"	46 863	0	0	28 084		2 483	16 295
56	23	ЕЛЕКТРОНБАНК	46 085		663	19 851		1 266	24 304
57	24	"УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	45 948		9 637	24 682		1 130	10 498
58	25	"ГЕОСАНТРІС"	45 892	6 085	13 222	18 935		159	7 490
59	26	ПІВДЕНКОМБАНК	44 962		6 680	15 757	879	2 145	19 499
60	27	"КРЕДИТАНШТАЛЬТ УКРАЇНА"	44 086		15 411	986		409	27 279
61	28	УМВБ	43 591		600			3 127	39 865
62	29	"ЕТАЛОН"	43 510	1 608	7 754	23 453		1 678	9 017
63	30	"КИЇВСЬКА РУСЬ"	41 658	11 456	2 165	17 348	4	3 920	6 761
64	31	"КРЕДІ СВІСС ФЬОРСТ (УКРАЇНА)"	41 102			3 268		87	37 748
65	32	РОСТОК-БАНК	39 937	6 683	3 738	19 985		378	9 151
66	33	ТРАНСБАНК	36 449	1 285	751	13 792	72	2 957	17 594
67	34	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	34 974		2 542	13 684		4 221	14 527
68	35	"ЕРА"	34 762	2 929	16 360	12 764		2 252	457
69	36	ІНТЕРБАНК	33 785	185	4 105	17 895		1 710	9 889

70	37	БАНК ДЕПОЗИТНО-КРЕДИТНИЙ (УКРАЇНА) ЛТД у м. Луцьку	32 875		2 217	1 266		1 190	28 201
71	38	ІМЕКСБАНК	32 239		2 885	14 918		234	14 200
72	39	"ЗГОДА"	31 333	837	323	5 509		2 045	22 619
73	40	ЛЕГБАНК	30 923		1 493	17 121	780	4 556	6 972
74	41	"КНЯЖИЙ"	30 139	18	4 154	13 626		4 954	7 388
75	42	МЕГАБАНК	30 115	1 851	500	9 723		881	17 160
76	43	ДОНВУГЛЕКОМБАНК	29 705	9 500	4 652	9 009	0	6 618	-74
77	44	"МЕРКУРІЙ"	28 384			19 135		464	8 785
78	45	"ДЕМАРК"	28 371	158	6 286	10 454		657	10 815
79	46	ЗАХІДІНКОМБАНК	27 997	442		17 570		2 233	7 752
80	47	"АРКАДА"	27 178	0		16 946		471	9 763
81	48	ПОЛІКОМБАНК	26 715	97	1 275	14 804		802	9 738
82	49	УКРГАЗБАНК	26 145		4 797	9 890		1 233	10 225
83	50	РЕПОН-БАНК	26 125	266		12 903		1 595	11 360
84	51	"ІНТЕГРАЛ"	25 728		6 519	7 561		994	10 633
85	52	ІНДУСТРІАЛБАНК	25 700			17 489		155	8 056
86	53	"ПРИЧОРНОМОР'Я"	24 081		3 646	5 712	1 092	1 027	12 603
87	54	ПОЛТАВА-БАНК	23 644	0	200	14 512	2	1 509	7 419
88	55	ЕКСПРЕС БАНК	23 327			9 717		6 277	7 332
89	56	"ПОРТО-ФРАНКО"	22 714	145	500	11 799		2 288	7 981
90	57	ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК	22 541		3 011	7 326		1 248	10 957
91	58	"УКООПСПІЛКА"	22 238	0	2	14 409		158	7 669
92	59	ІКАР-БАНК	21 534		14	13 737		2 219	5 563
93	60	АВІАТЕКБАНК	21 408		131	8 468		4 043	8 766
94	61	"НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	21 293		5 654	5 257		696	9 686
95	62	"ЗОЛОТІ ВОРОТА"	20 795	186	371	12 481		349	7 440
96	63	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	20 091	3 763	145	10 504		2 297	3 381
97	64	"ПРИКАРПАТТЯ"	19 967	8		9 496	231	720	9 512
98	65	"СТАРОКИЇВСЬКИЙ"	19 064	748	1 910	9 576		1 452	5 376
99	66	"КАПІТАЛ"	18 908		17	12 877		2 229	3 784
100	67	"ФЕБ"	17 990		510	6 400		1 114	9 966
101	68	ІНВЕСТБАНК	16 671		1 646	6 483		1 376	7 168
102	69	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	16 229	1 059	3	5 953		384	8 828
103	70	КОНТАКТ-БАНК	15 971		100	143		7 457	8 269
104	71	ЧЕРНІГІВБАНК	15 909		4 449	5 760		43	5 657
105	72	РАДАБАНК	15 819		2 171	6 997	26	183	6 440
106	73	АВТОКРАЗБАНК	15 780		2 085	6 132		378	7 183
107	74	КИЇВСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	15 249		800	6 294		1 110	7 046
108	75	КИЇВКООПБАНК	15 221			8 672		4 243	2 305
109	76	"СИНТЕЗ"	14 994		5 389	3 389		596	5 621
110	77	"АВТОРИТЕТ"	14 991		682	4 058		787	9 463

111	78	ХАРКІВСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	14 733			2 460		518	11 755
112	79	"ТАВРІЯ"	14 545	39		5 815	471	4 382	3 838
113	80	"СЛОБОЖАНЩИНА"	14 226	2 654		3 343		132	8 098
114	81	КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	13 655					245	13 409
115	82	ЗАХІДБУДГАЗБАНК	13 359			7 327		588	5 444
116	83	"СИНДИКАТ"	12 539		4 463	2 659		267	5 151
117	84	КИЇВСЬКИЙ НАРОДНИЙ БАНК	12 204		2	5 611	0	2 033	4 559
118	85	УКРАЇНСЬКИЙ БАНК ТОРГОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	11 845	851	20	5 125		83	5 844
119	86	КООПІНВЕСТБАНК	11845	851	20	5125		83	5844
120	87	"НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	11 577			1 755		2 045	7 836
121	88	КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ БАНК	11 418		0	3 048	56	870	7 445
122	89	"СЛАВУТИЧ"	11 204			2 738		472	7 992
123	90	"ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	11 104		1 562	2 839		572	6 134
124	91	СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК	11 001			5 393		173	5 433
125	92	ВОЛИНЬТОРГІНВЕСТБАНК	10 168		200	5 849		416	3 702
126	93	"ДОНКРЕДИТІНВЕСТ"	10 022			3 248	15	140	6 620
		Усього по групі	**3 220 057**	**97 106**	**382 774**	**1 211 864**	**4 460**	**380 970**	**1 143 427**
		Група IV. Малі банки (активи < 10 млн. грн.)							
127	1	ЗАХІДІНВЕСТБАНК	9 973	0		3 187		229	6 556
128	2	"ПОЛІССЯ"	9 938		0	1 943		4 119	3 875
129	3	"КРИМКРЕДИТ"	9 620	124		539		4 614	4 396
130	4	"ПОДІЛЛЯ"	9 340	19		4 621		125	4 575
131	5	"АНДРІЇВСЬКИЙ"	9 286			4 270		1 824	3 191
132	6	АКСІ-БАНК	9 281		2 170	1 896		583	4 633
133	7	ПРОМЕКОНОМБАНК	9 236		1 705	413		126	6 992
134	8	ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК	8 912		630	3 112		2 714	2 457
135	9	"ГАРАНТ"	8 706			773		4 920	3 013
136	10	СІЛЬГОСПБАНК	8 687		215	1 454		106	6 912
137	11	ОДЕСА-БАНК	8 536		750	1 901		880	5 005
138	12	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ	8 343	989		1 119	595	644	4 995
139	13	ДЕМОСБАНК	8 229		0	3 334		17	4 877
140	14	ІНТЕРКОНТБАНК	8 022	97	671	2 654	180	1 086	3 333
141	15	ТАВРИДА-БАНК	7 868	160		1 250	117	498	5 842
142	16	"АНТАРЕС"	7 851	0	982	2 550		414	3 971
143	17	"ПРИВАТ-ЕКСЕЛЬ"	7 683			727		317	6 637
144	18	"АЛЬЯНС"	7 457		200	2 072		2 578	2 633
145	19	ЯЛТАБАНК	7 185		719	2 931	500	516	2 518
146	20	"МОРСЬКИЙ"	7 141		16	1 129		1 815	4 182
147	21	УКРКОМУНБАНК	6 920	626		1 911		142	4 239
148	22	ТЕХНОБАНК	6 811		100	1 525		2 257	2 930

149	23	ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК	6 568			2 438		2 106	2 370
150	24	"БАЗИС"	6 495			1 637		405	4 453
151	25	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	6 316			2 445		261	3 610
152	26	"ЛЬВІВ"	6 097	0	40	2 010		233	3 814
153	27	НЕВІКОН-БАНК	6 093	15	9	550	21	350	5 147
154	28	"БУКОВИНА"	6 081			819		548	4 714
155	29	"ТК КРЕДИТ"	5 989	185		2 054		589	3 159
156	30	"ЄВРОЦЕНТР"	5 735		50	2 737		194	2 769
157	31	ЗАВОДБАНК	5 693			929		1 482	3 282
158	32	ФІНБАНК	5 521		280	1 291		400	3 551
159	33	"ДНІСТЕР"	5 464		1 153	1 443		87	2 780
160	34	КОНКОРДІЯ-БАНК	5 385			180		341	4 864
161	35	ІПОТЕЧНИЙ БАНК	5 130	2 995	34	267		154	1 679
162	36	АЗОВ-БАНК	5 120			2 417		101	2 602
163	37	"КАРПАТИ"	4 919		184	1 693		51	2 992
164	38	ШАХТЕКОНОМБАНК	4 888	5		1 103		492	3 288
165	39	УКРХАРЧОПРОМБАНК	4 870		1	1 186		593	3 090
166	40	"КЛАСИК"	4 671	410	212	869		592	2 586
167	41	"СТОЛИЧНИЙ"	4 583			1 014		69	3 500
168	42	"ЗОРЯ"	4 556		400	194		50	3 913
169	43	"ТАВРІКА"	4 416			659		94	3 662
170	44	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК	3 901		104	1 249		317	2 231
171	45	"ВІТЧИЗНА"	3 808	0	31	119		1 110	2 547
172	46	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	3 763		87	262		173	3 241
173	47	"ЛЕВАДА"	3 643			599		18	3 025
174	48	"АБСОЛЮТ"	3 574	31	239	645		88	2 570
175	49	ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	3 324	2		455		135	2 732
176	50	"ДІАМАНТ"	3 318			111		665	2 547
177	51	"АМАСКО"	3 128			14		88	3 026
178	52	"АРКАДІЯ"	3 070		400	230		21	2 420
179	53	МІСТО-БАНК	3 018			572		7	2 439
180	54	"ВІКТОРІЯ"	2 919	2		69		27	2 824
181	55	УКРУНІВЕРСАЛБАНК	2 857			342		142	2 372
182	56	"АРМАНД"	2 700			154		32	2 514
183	57	КОРАЛ-БАНК	2 610		40	52		218	2 299
184	58	"СЕРВІС"	2 584	5	40	143		128	2 268
185	59	Кримська МВБ	2 551		473			34	2 065
186	60	"КРИМ-ЮРТ"	2 408			227		92	2 089
		Усього по групі	**352 791**	**5 665**	**11 935**	**78 489**	**1 413**	**43 011**	**212 796**
		Усього по банківській системі	**20 334 490**	**1 727 251**	**3 296 350**	**8 292 942**	**116 768**	**2 077 045**	**4 826 134**

Матеріали підготовлено управлінням зведеного економічного аналізу діяльності банків та аудиту департаменту безвиїзного нагляду НБУ.

ІНФОРМАЦІЯ З ПЕРШОДЖЕРЕЛ

Зміни і доповнення до "Офіційного списку комерційних банків України та переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України"[1], внесені за період із 2 вересня по 12 жовтня 1998 року

А. Зміни і доповнення до офіційного списку комерційних банків України

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний фонд, грн.	Дата реєстрації	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м.Київ і Київська область					
Акціонерний комерційний банк "КИЇВСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	ЗАТ	6 709 200	24.03.1993 р.	158	м. Київ, вул. Десятинна, 4/6
Акціонерний банк "УКРГАЗБАНК"	ВАТ	7 050 000	21.07.1993 р.	183	м. Київ, вул. Єреванська, 1
Дніпропетровська область					
Акціонерний комерційний банк "ЮГТОКОБАНК"	ЗАТ	12 374 900	22.06.1994 р.	247	м. Дніпропетровськ, вул. Леніна, 10
Донецька область					
Макіївський акціонерний комерційний банк "ШАХТЕКОНОМБАНК"	ВАТ	2 450 000	01.10.1991 р.	8	Донецька обл., м. Макіївка, вул. Гаврилова, 3
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ акціонерний банк	ВАТ	6 700 154	19.05.1993 р.	170	м. Донецьк, вул. Артема, 125
АР Крим і м. Севастополь					
Акціонерний Сімферопольський банк "АКСІ-БАНК"	ВАТ	4 138 453	26.01.1994 р.	229	м. Сімферополь, вул. Самокиша, 30
Чернівецька область					
Комерційний банк "БУКОВИНА"	ТОВ	7 500 000	21.05.1992 р.	114	м.Чернівці, вул.Шкільна, 1

Б. Зміни і доповнення до переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України

Назва банку	Юридична адреса	Номер ліцензії	Дата одержання ліцензії	Операції, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію НБУ
м. Київ і Київська область				
Державний спеціалізований комерційний ОЩАДНИЙ БАНК України	м. Київ, просп. Науки, 7	148	14.09. 1998 р.	1,3,4,5,6,7,9,12,13,14,15,16,17,18,19,20,26,27,29,30 (операції №№ 9,27,29 – тільки для фізичних осіб)
Акціонерний комерційний банк "КИЇВ-ПРИВАТ"	м. Київ, пров. Рильський, 10	38	28.09. 1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23, 26,27,29,30,5,7,28
Акціонерний поштово-пенсійний банк "АВАЛЬ"	м. Київ, вул. Лєскова, 9	10	30.09. 1998 р.	1,2,3,4,5,6,8,7,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20, 21,22,23,26,27,28,29,30
Акціонерний комерційний банк "УКРХАРЧОПРОМБАНК"	м. Київ, вул. Бориса Грінченка, 1	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ № 412 від 02.10.1998 р.
Комерційний банк сприяння розвитку міського господарства та підприємництва "ХРЕЩАТИК"	м. Київ, вул. Хрещатик, 8-а	158	14.09. 1998 р	1,3,4,7,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,26,28, 29,30
Акціонерний комерційний банк "СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК"	м. Київ, вул. Патриса Лумумби, 21	51	14.09. 1998 р.	1,3,4,8,9,10,12,15,16,19,26,30
Акціонерний комерційний банк "КРЕДИТАНШТАЛЬТ УКРАЇНА"	м. Київ, вул. І.Франка, 29	185	24.09. 1998 р.	4,5,8,9,10,12,15,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30, 11,13,23,25
Акціонерний комерційний банк "РАЙффАЙЗЕНБАНК УКРАЇНА"	м. Київ, вул. Воровського, 40	191	12.10. 1998 р.	4,5,8,9,11,12,15,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30, 1,13,16
Дніпропетровська область				
Акціонерно-комерційний банк інвестування реконструкції і розвитку "ЗАВОДБАНК"	м. Дніпропетровськ, вул. Калініна, 75	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ № 366 від 14.09.1998 р.
Донецька область				
Акціонерний банк "ДОНВУГЛЕКОМБАНК"	м. Донецьк, вул. Артема, 63	18	02.10. 1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,12,14,15,16,17,18,19,21,28,30
Акціонерний комерційний банк "АЗОВ-БАНК"	Донецька обл., м. Маріуполь, просп. Леніна, 35	87	02.10. 1998 р.	1,3,4,9,12,30
Акціонерно-комерційний банк "ПРОМЕКОНОМБАНК"	м. Донецьк, Ленінський просп., 4	182	28.09. 1998 р.	1,4,8,9,12,30,5,10,13,14,15,16,19,21,26,27,28,29
Закарпатська область				
Акціонерний комерційний банк "СЕРВІС"	м. Ужгород, вул. Б.Хмельницького, 2	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ № 412 від 02.10.1998 р.
Запорізька область				
Акціонерний комерційний банк "ІНДУСТРІАЛБАНК"	м. Запоріжжя, вул. Сакко і Ванцетті, 3	126	23.09. 1998 р.	1,4,8,9,10,11,12,13,15,16,19,26,29,30, 5,14,21,27,28
АР Крим і м. Севастополь				
Акціонерний комерційний банк "ІНТЕРКОНТБАНК"	м. Сімферополь, вул. Гоголя, 9/16	95	02.10. 1998 р.	4,8,15,16,19,30
Акціонерний банк "КРИМКРЕДИТ"	м. Сімферополь, вул. Куйбишева, 60/24	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ № 412 від 02.10.1998 р.
Кримський комерційний банк "КРИМ-ЮРТ"	м. Сімферополь, вул. К.Маркса, 30/9	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ № 412 від 02.10. 1998 р.
Харківська область				
Східно-Український енергетичний банк "МЕГАБАНК"	м. Харків, вул. Артема, 30	163	27.09. 1998 р.	1,4,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22, 23,26,28,29,30,5,27
Акціонерно-комерційний банк "РЕАЛ БАНК"	м. Харків, просп. Леніна, 60-а	20	05.10. 1998 р.	1,2,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20, 21,22,23,26,27,28,29,30,3
Інвестиційно-комерційний акціонерний банк "ЕРА"	м. Харків, вул. Академіка Павлова, 120	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ № 361 від 11.09.1998 р.
Чернігівська область				
Акціонерний комерційний банк "ЗАХІДІНВЕСТБАНК"	м. Чернігів, вул. Леніна, 32	48	02.10. 1998 р.	1,3,4,8,9,12,15,16,19,21,28,30

[1] "Офіційний список комерційних банків України та перелік операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України" опубліковано у "Віснику НБУ", №10, 1998 р. Дані, що змінилися, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією реєстраційних записів.

Матеріали підготував Андрій Ільницький, економіст відділу досьє банків управління координації з питань банківського нагляду НБУ.

Тетяна Єрофєєва,
аспірант Київського національного економічного університету.

Галина Пухтаєвич,
доцент кафедри макроекономіки та державного управління Київського національного економічного університету. Кандидат економічних наук.

З ДОСВІДУ ІНШИХ КРАЇН

Основні проблеми становлення системи комерційних банків у країнах Східної Європи

Процес формування банківської системи ринкового типу в Україні супроводжується рядом фундаментальних і поточних проблем, серед яких — недосконала законодавча база, не завжди чітко розмежовані функції і повноваження банківських установ, фінансових органів, державного бюджету.

Ще й досі точаться дискусії щодо незалежного статусу Національного банку України, його прав і відповідальності перед державними органами, комерційними банками (КБ) та іншими фінансовими інститутами.

Комерційні банки України (принаймні їх більшість) за організаційною структурою та принципами функціонування часто не відповідають міжнародним нормам і стандартам. Структура активної і пасивної частин їх балансів показує, що вони не завжди сприяють розвиткові ринкових відносин, передусім безпосередньо у сфері виробництва та інвестицій.

Системи комерційних банків держав Східної Європи стали рушієм створення і функціонування у цих країнах ринку грошових коштів і капіталів. За орієнтир було взято західноєвропейську практику

Схожі проблеми притаманні багатьом країнам Східної Європи. У рамках цієї статті на прикладах Чехії, Словаччини, Польщі, Угорщини та Румунії проаналізуємо основні проблеми становлення систем комерційних банків у східноєвропейському регіоні.

ПРОБЛЕМИ МОНОПОЛІЗМУ

Історично банківським сферам майже кожної із країн Східної Європи притаманний яскраво виражений монополізм. На 4—5 найбільших КБ припадало до 70—80% обсягу всіх банківських послуг.

Наприклад, у колишній ЧССР за станом на 31.12.1990 р. частка окремих банків на ринку кредитів і депозитів відповідно становила:

- Комерційний банк (Прага) — 47.8% і 17.5%;
- Загальний кредитний банк (Братислава) — 20.1% і 7.5%;
- Інвестбанк — 14.6% і 3.9%;
- Чеський ощадбанк — 6.7% і 42.3%;
- Словацький ощадбанк — 3.6% і 20.0% [1].

У Словаччині на початок 1993 р. частка двох банків — Ощадного та Загального кредитного в усьому обсязі депозитів становила 88%. Частка чотирьох банків (Загального кредитного банку, Банку з інвестицій і розвитку, Консолідаційного банку та Ощадбанку) становила 75% кредитного портфеля всієї банківської системи країни [2]. Відповідно великі КБ значно менше, ніж малі, залежали у своїй діяльності від кредитів Державного банку ЧССР. У 1991 р. частка його кредитів щодо активів у великих банках країни становила 5—10%, а в малих — 60%.

Схожа ситуація склалася й в інших східноєвропейських країнах. У деяких із них вживають заходів для розвитку добросовісної конкуренції банків. За аналогією з антимонопольним законодавством, яке стосується підприємств, певні законодавчі обмеження запроваджуються і для банків.

У ряді країн Східної Європи обмежується частка однієї фізичної або юридичної особи в капіталі банку, частка одного банку в акціях іншого суб'єкта господарювання (банку, підприємства тощо), а також співвідношення між власним капіталом банку та його активами. Наприклад, згідно із законом № 63 (1990 р.) у Чехії і Словаччині КБ не може перевищувати 30-відсоткової квоти на ринку кредитів і депозитів [3]. Винятки робляться лише для Ощадбанку на ринку депозитів. Жорсткі нормативи встановлено щодо участі одного банку в акціях іншого суб'єкта господарювання. Злиття, перетворення, розділення КБ, залучення до нього іноземного капіталу можливі лише за згоди Державного банку. Його згода обов'язкова також щодо операцій із пе-

реведення коштів КБ у сумі, яка перевищує 15% статутного капіталу банку. Частка КБ у майні небанківського суб'єкта господарювання не може перевищувати 10%. На придбання власності (акцій) небанківських суб'єктів господарювання КБ може використати не більше 25% власних коштів (статутний фонд плюс резерви) [3]. Норматив співвідношення *капітал — активи* (коефіцієнт достатності капіталу) в Чехії встановлювався в 1992—1993 рр. на рівні 6.25%, з 1990 р. його підвищено до 8%, тобто до міжнародного стандарту [4]. Звичайно, всі ці обмеження спрямовані не лише проти монополій. За їх допомогою регулюються також ліквідність і надійність КБ, реалізується державна політика грошово-кредитної та фінансової стабілізації.

Подібні обмеження, спрямовані на попередження та подолання надмірного монополізму, передбачені законодавствами й інших країн Східної Європи, передусім Угорщини та Польщі.

СТАН ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ

Концепції ринкових перетворень національних банківських систем у країнах Східної Європи містять певні основоположні цілі й положення. Одна з таких стратегічних довгострокових цілей полягає у забезпеченні інтеграції національних банківських систем у міжнародні ринки грошових коштів і капіталів. Отже, вузлові параметри організації та функціонування національних банків повинні наближатися до загальноприйнятих міжнародних стандартів і норм.

Нині використовуються стандарти і норми, рекомендовані Базельським комітетом із питань банківського нагляду (Швейцарія) [5]. Рекомендації адресовані банкам, які претендують на статус міжнародних. Ці рекомендації не є обов'язковими. Проте за ними визначаються рейтинги банків на грошовому ринку. В багатьох країнах зазначені стандарти і норми, закріплені (цілковито або частково) у вимогах центрального банку (ЦБ) і КБ.

Згідно з Базельською угодою (1980 р.) до міжнародних банків належать фінансові інститути, які проводять операції у міжнародних масштабах і мають міжнародні філії чи дочірні банки або фінансово-кредитні установи, що беруть участь в іноземних банках.

Іншим документом — "Доповіддю Базельського комітету про міжнародну конвергенцію у сфері вимірювання величини капіталу і коефіцієнта достатності капіталу банків" (1980 р.) — визначається порядок розрахунку, нормативна структура і величина капітальної бази міжнародного банку. В ньому також визначено за ступенем ризику (від 0 до 100%) п'ять категорій активів банку і нормативне відношення капітальної бази до активів (з урахуванням ризику) — "мінімальний цільовий коефіцієнт достатності капіталу" (коефіцієнт Кука).

Згідно із цим документом капітальна база банку складається з двох частин: базового капіталу і додаткового капіталу. Базовий капітал повинен становити не менше половини капітальної бази. До його складу входять повністю оплачені звичайні акції банку, безстрокові некумулятивні привілейовані акції та обов'язкові резерви. Додатковий капітал не повинен бути більшим від базового. Він включає: надлишкові резерви, утворювані за рахунок чистого прибутку для покриття можливих неочікуваних збитків майбутніх періодів; резерви на переоцінку активів (нерухомості й цінних паперів); загальні резерви для покриття можливих збитків від сумнівних кредитних вимог і деякі інші статті.

Для створення добросовісної конкуренції у банківській сфері деяких країн Східної Європи введено низку жорстких обмежень

Мінімальний коефіцієнт достатності капіталу визначений на рівні 8%, у тому числі базового капіталу — 4%. Досягти цього нормативу було рекомендовано до кінця 1992 р. Багато міжнародних банків досягли його значно раніше.

Країни Східної Європи також ставлять перед собою завдання досягти в банківській справі міжнародних норм і стандартів. Поки що це стосується в основному характеристик ризиковості активів і коефіцієнтів достатності капіталу. Проте характеристики організації та функціонування комерційних банків цих країн у більшості випадків ще далекі від міжнародних стандартів і норм.

Перші КБ утвердилися на базі державного капіталу і державних фінансових інститутів. Їм була передана і державна клієнтура (підприємства, господарські організації), часто обтяжена збитковими для банків сумнівними боргами. Нові комерційні банки через нестачу капіталу, досвіду роботи і під тиском державних фінансових інститутів також накопичували збиткові активи і дорогі пасиви. Давався взнаки і вплив глибокої загальної економічної кризи, спад виробництва та ділової активності. Фінансовий стан багатьох клієнтів КБ погіршувався. Це впливало й на фінансово-кредитні установи.

Забезпечити ефективність залучення й розміщення грошових ресурсів ставало дедалі важче не лише національним господарствам у цілому, а й самим комерційним банкам. Багато з них опинилися під загрозою банкрутства. Про це свідчили, наприклад, низькі показники достатності капіталу, неефективна структура активів і пасивів КБ, високий ступінь фінансової залежності КБ від ЦБ.

Так, на початку 1990-х років в основних комерційних банках Угорщини в окремі періоди фактичне відношення *капітал — активи* наближалося до 4%, Польщі — 1.25%, Чехії і Словаччини — 1%. У деяких державних банках Румунії коефіцієнт достатності капіталу на кінець 1990 р. був негативним. Потім цей показник хоча й повільно, але підвищувався. Нині до міжнародних стандартів (8%) найближче підійшли основні (за часткою на ринку банківських послуг) комерційні банки Чехії та Угорщини (6—8%). У основних КБ Польщі та Румунії цей показник становить близько 4%. У Болгарії він не більший. Поліпшення досягалося нелегко. Проводилися досить масштабні й дорогі акції, пов'язані з рекапіталізацією банків. Витрати на реконструкцію робилися за рахунок держави (бюджету), КБ та їхніх клієнтів. В окремих випадках із цією метою використовувалися й рефінансові кредити центральних банків.

ЯКІСТЬ АКТИВІВ-ПАСИВІВ

Неефективна структура активів і пасивів комерційних банків країн Східної Європи в основному перейшла у спадщину від минулого і тісно пов'язувалася зі станом їх капіталозабезпеченості. Загальна економічна криза, спад виробництва і зростання неплатежів погіршили становище. Активну частину балансів КБ становили в основному (близько 60—80%) кредити. У загальній їх сумі загрозливо зростала частка так званих поганих кредитів (кредити з простроченим погашенням, із сумнівним поверненням або кредити, видані за зниженою порівняно з ринковою ставкою процента).

Наприкінці 1990 р. в ЧССР, наприклад, так звані вічні кредити становили п'яту частину від загальної суми кредитів усіх КБ. У Польщі в 1990 р. поза балансом дев'яти найбільших регіональних комерційних банків частка поганих кредитів у загальній сумі кредитних активів досягла 25%, а в одному із банків навіть 55%. Частка цих дев'яти банків становила 45% кредитних активів усіх КБ [6]. Високі показники частки поганих кредитів на початку 1990-х років були характерними і для інших країн

Пріоритетний напрям розвитку банківських систем більшості країн Східної Європи — інтеграція у міжнародні фінансові і фондові ринки

Східної Європи. Скажімо, в Угорщині вони становили 15%.

Проблема оздоровлення банківської системи ставала дедалі гострішою і невідкладною. В країнах Східної Європи для її вирішення вдавалися до комплексу заходів, складалися відповідні програми, затверджувалися спеціальні державні інститути. В ряді країн вживалися заходи, які одночасно сприяли вирішенню проблеми неплатежів (поганих кредитів) і рекапіталізації комерційних банків, тобто збільшенню їхнього статутного капіталу та резервів. Зумовлені цим затрати в певних пропорціях і формах перераховувалися в рахунок держави (бюджету), КБ та їх клієнтури. Зупинимося на ключових оздоровчих заходах, вжитих щодо банківських систем кількох східноєвропейських держав.

1. Створення спеціальних державних фінансових інститутів

У країнах Східної Європи, що тут розглядаються, з метою оздоровлення банківських систем було засновано (у деяких випадках на базі вже існуючих фінансово-кредитних установ) наділені функціями управління спеціальні державні фінансові інститути. В Угорщині — Угорське АТ з інвестицій і розвитку (всі акції — державна власність); у Чехії та Словаччині — Консолідаційний банк (100-процентна державна власність); у Болгарії — Консолідаційна банківська компанія. Відповідні структури функціонували й в інших країнах Східної Європи. У Польщі, приміром, ці функції покладалися на міністерство фінансів і безпосередньо на КБ, у Румунії — на Комітет із реструктуризації економіки при Фонді держмайна. У середині 1990 р. у Румунії було засновано Комітет із рекапіталізації банків.

Інституційним заходом можна вважати й заснування (в Угорщині та Польщі) нових систем страхування депозитів у комерційних банках, що сприяє підвищенню довіри до КБ із боку клієнтів, розширенню і зміцненню ресурсної бази банків.

Згідно з нормами міжнародної класифікації банківські активи за ступенем ризику поділяються на п'ять категорій. До першої (з нульовим ризиком) належить готівка, вимоги до уряду і ЦБ. Інші чотири категорії (з ризиком менше 100%) — це вимоги до приватних підприємств та організацій, а також різноманітні фіксовані активи. Дебіторська заборгованість із кредитів у складі активів також поділяється за ступенем ризику на окремі види. Серед них — безнадійні та сумнівні кредити.

У країнах Східної Європи реалізуються програми кредитних консолідацій, які поширюються на комерційні банки та підприємства, що відповідають так званим критеріям очікування стійкого поліпшення.

У Польщі на підставі директиви міністерства фінансів до вирішення цієї проблеми залучено комерційні банки, яким надано повноваження самим класифікувати свої підприємства-боржники на такі, що їх можна "врятувати", або на такі, яких врятувати вже неможливо.

В Угорщині було визначено 4000 підприємств, яким загрожувало банкрутство [7]. Спочатку із них вибрали 110 підприємств, борги яких становили понад дві третини від загальної суми сумнівних і поганих кредитів КБ. Консолідацію цих боргів банківськими методами за державної допомоги було покладено на Угорське АТ з інвестицій та розвитку (зі 100-відсотковою державною власністю). Решту боргів передали до так званого консолідаційного фонду для їх реалізації на комерційних засадах. Одночасно було виділено комерційні банки з найбільшою дебіторською заборгованістю із сумнівних кредитів. Це Ощадбанк, Угорський кредитний банк, Торговельний банк і Будапештський банк. Відповідні комерційні банки з такою ж метою було виділено і в інших країнах Східної Європи.

2. Упорядкування сумнівних боргів

"Розчищення" сумнівних дебіторських кредитів комерційних банків реалізовувалося за кількома схемами. Вибір тієї чи іншої з них залежав від ступеня безнадійності боргу, від того, з чиєї вини (держави, КБ) він утворився, від економічної та соціальної значимості боржника. В ряді країн Східної Європи одночасно з кредитною консолідацією проводилася рекапіталізація найзначніших для економіки країни комерційних банків (із прямою або непрямою участю державних коштів). Найчастіше застосовувалися такі схеми:

а) Частка дебіторської заборгованості із кредитів комерційних банків (заснованих за рішенням державних органів влади до 1990 р.) списувалася з балансу КБ. Списання проводилося в різних формах: за рахунок держбюджету, за рахунок пільгових рефінансових кредитів ЦБ, шляхом надання дозволу комерційному банку створювати із цією метою на пільгових умовах додаткові резерви.

Так, у Румунії наприкінці 1989 р. борги підприємств банкам становили 683 млрд. лей. У 1990 р. за рахунок держбюджету анульовано необслужених боргів підприємств на 280 млрд. лей. Сумнівних боргів на суму 125 млрд. лей було також покрито (але не списано) за рахунок рефінансових кредитів ЦБ. До кінця 1990 р. додатково списано поганих боргів на суму 155 млрд. лей і на 135 млрд. лей замінено на урядові зобов'язання. Решту боргів віднесено на рахунки КБ. Для рекапіталізації комерційних банків до рівня 8% достатності капіталу потрібно було ще близько 200 млрд. лей. У зв'язку із цим у середині 1990 р. було засновано Комітет із рекапіталізації комерційних банків і за рахунок держбюджету (за участю ЦБ) зроблено ін'єкцію 69 млрд. лей на збільшення капіталу центрального банку [8].

Оздоровлення банківських систем країн Східної Європи, про які розповідається у статті, було і є однією з основних складових економічної політики цих держав

б) Провадився обмін частини поганих боргів підприємств банкам на державні боргові зобов'язання. Ці заходи широко застосовувалися в усіх країнах. У Болгарії, наприклад, неплатежі підприємств банкам за станом на 31 березня 1990 р. становили 7 675 млрд. левів [9]. До кінця вказаного року було проведено обмін на державні боргові зобов'язання 4 128 млрд. левів боргу. Обмін проводився за ціною 90% до номіналу. Для решти поганих боргів було розроблено програму їх розпродажу за опціонами. У підготовці цієї програми взяв участь Світовий банк. У інших країнах Східної Європи умови такого обміну диференціювалися залежно від характеристик кредиту і боржника. У ряді країн Східної Європи з обміном пов'язувалася й рекапіталізація комерційних банків (тобто заходи щодо збільшення їхнього власного капіталу). Форми рекапіталізації дещо відрізнялися.

В одних випадках, як от у Румунії, допускалися прямі бюджетні вливання, додаткові випуски і продаж комерційними банками акцій на свій капітал. У колишній ЧССР комерційні банки могли продавати на ринку цінних паперів частину державних облігацій, ви-

пущених для кредитних консолідацій, а виручку зараховувати на збільшення власного капіталу. В Угорщині КБ збільшували власний капітал в основному за рахунок зростання відрахувань у свої резервні ресурси. Нормативи відрахувань встановлювалися за видами кредитів активної частини балансу в процентах від їх суми:

1) щодо стандартних кредитів — 0%;

2) так званих підстандартних (прострочених більш як на 3 місяці) — 20%;

3) сумнівних (прострочених більш як на 6 місяців) — 50%;

4) поганих (прострочених більш як на рік) — 100% [10].

Кредитна консолідація й рекапіталізація комерційних банків дала певні позитивні результати в усіх країнах Східної Європи, де ці заходи вживалися. Стан деяких КБ і підприємств поліпшився. Проте повного оздоровлення банківських систем не відбулося. На заваді став поганий загальний фінансовий стан цих держав.

3. Обмін боргів підприємств на акції боржників

Обмін банком боргів підприємств на акції боржників (операція своп) у принципі дозволений в усіх країнах Східної Європи. На практиці ця операція широко застосовується в Угорщині, Польщі, Чехії і Словаччині. У цих країнах законодавчо встановлено граничні масштаби і правила обміну боргів. Комерційний банк має право придбати у визначених рамках частину капіталу підприємства-боржника (наприклад, не більше 10—15% капіталу кожного підприємства, при цьому комерційний банк може витратити на придбання капіталу усіх підприємств не більш як 25% власних коштів).

Під час обміну зазвичай виникають труднощі, пов'язані з ринковою оцінкою майна (капіталу) підприємств і визначенням реального курсу обміну *борги — акції*. Передбачається, що масштаби обміну за участі КБ із часом зростатимуть.

4. Право банків вирішувати долю боржників

Ще один важливий оздоровчий захід полягає у наданні банкам-кредиторам права на власний розсуд визначати подальшу долю підприємств-боржників. Борги можуть бути списані, переоформлені, продані іншим суб'єктам господарювання, обміняні на акції підприємства-боржника, погашені шляхом розпродажу частини або всього майна підприємства-боржника. Законодавчі основи і правила з усіх цих питань прийняті і діють у Польщі. Аналогічні правила в 1990 р. прийняті в Угорщині.

У правилах визначено умови і процедури узгодження питань із основними (яким належить не менше 30% боргу) і всіма кредиторами. Звичайно, рішення можуть прийматися лише в межах антимонопольного законодавства. Банки-організатори процесу так званого розчищення боргів підприємств і банків за цією схемою одержують за свою роботу певну додаткову плату. Одна з найважливіших цілей кредитної консолідації та рекапіталізації полягає в тому, щоб оздоровити банки і підготувати їх до приватизації. Проте подекуди, наприклад у Чехії, значна увага надається можливостям оздоровлення комерційних банків не до, а в ході та після їх приватизації. У таких випадках оздоровлення забезпечується за рахунок доходів від приватизації або за рахунок коштів, укладених новими приватними власниками.

ВИСНОВКИ

Отже, системи комерційних банків у країнах Східної Європи перебувають у стадії розвитку. За багатьма параметрами діючі КБ не відповідають повною мірою міжнародним стандартам і нормам. Водночас зміцнення комерційних банків є важливою складовою державної економічної політики цих країн.

Не варто побоюватися надати право банкам-кредиторам на свій розсуд вирішувати подальшу долю підприємств-боржників

Аналіз досвіду формування систем комерційних банків ринкового типу в країнах Східної Європи виявляє закономірності та специфічні особливості цього процесу щодо кожної із країн, а також окреслює спільну проблематику. Українським фахівцям банківсько-фінансової сфери важливо врахувати і те, й інше. Особливу увагу слід звернути на такі висновки:

а) Становлення й розвиток банківської системи ринкового типу створює умови для вільного переливання капіталу і грошей у найефективніші сфери їх застосування. Окрім того, це створює умови для формування реальних цін на гроші і капітал. Нормально діючий грошовий ринок сприяє розвитку інших ринків. Із цього випливає, що проблемні питання діяльності банків, ринкові відносини у банківській справі мають вважатися першочерговими завданнями державної економічної політики та економічних програм.

б) Необхідно законодавчо закріпити положення, що відповідають вимогам ринкових відносин:

- чітке відмежування банківської сфери від сфери фінансових органів, держбюджету;
- вільна конкуренція на національному ринку банківських послуг;
- орієнтація банківської сфери на міжнародні правила, стандарти і норми, входження у міжнародні банківські відносини.

в) Більшість проблем, з якими зіткнулися у процесі реформування банківських систем країни Східної Європи, притаманні й Україні. Через них, а також через низку інших причин чимало комерційних банків нашої країни перебувають у важкому фінансовому стані. Їх капітал, якість активів, пасивів і балансу не завжди відповідають міжнародним нормам і стандартам. У країнах Східної Європи усі ці проблеми, як правило, вирішуються за організаційно-технічної, законодавчої та фінансової підтримки держави.

На особливу увагу заслуговує досвід країн Східної Європи у розробці і реалізації державних програм оздоровлення та приватизації комерційних банків. В усіх країнах Східної Європи було вжито ряд заходів щодо кредитної консолідації КБ, тобто "очищення" їхніх балансів від значної частини поганих і сумнівних дебіторських кредитів.

На все це витрачаються значні кошти, в тому числі й бюджетні. Проте, як свідчить досвід ряду країн Східної Європи, ці витрати виправдовують себе: фінансово-кредитні установи міцнішають, розширюються можливості диверсифікації банківських послуг, зростає довіра до комерційних банків із боку клієнтів.

Література:

1. The Role of Competition in Economic Transition and Integration. Workshop of European Economic Interaction and Integration// Marianske Lazne CSFR. — 1996. — April. — P.19.

2. Slovakia. Restructuring for Recovery. The Word Bank. Washington D.C. — 1995.— P.26.

3. Zakon ze dne. 20 prosince 1991 o bankah §16-17. // Hospodarske noviny. — 1992. — 21 Januara. — priloha.

4. Бизнес и банки.— 1994. — №24.

5. Бизнес и банки. — 1995. — №12. — С.1.

6. Transforming the Polish Economy WERJ, Warsaw 1995, p.88

7. Recent Economic Development in Hungary. National Bank of Hungary. Main Report, 1995, p.70-71.

8. Romania. An Economic Assessment OECD. — Paris: 1995. — P.44.

9. Monetary and Banking Reform in Post-communist Economies. Special Report. (Edited by David M. Kemme and Andrzej Rudka: New York — Prague. — 1991.— P.110.

10. Проблемы теории и практики управления. — 1994. — №6. — С.51.

СЛОВО — РЕГІОНАМ

Регіональна система масових електронних платежів

Сучасний розвиток ринку банківських послуг характеризується бурхливим упровадженням електронних технологій, звуженням сфери використання готівки та переходом до нових платіжних засобів. На жаль, Україну нині заполонили досить дорогі для масового споживача пластикові картки міжнародних фінансових установ — VISA, EUROPAY та інші. Впровадження вітчизняної системи платежів за допомогою пластикових карток — справа державної ваги. У статті розповідається про одеський досвід упровадження регіональної системи масових електронних платежів.

В Україні, зокрема в Одеській області, застосовуються локальні системи електронних платежів, які здебільшого передбачають застосування карток із магнітною смугою, іноді — з ЧІПами. Як правило, вони випускаються в обіг одним банком, мають локальне застосування і найчастіше виконують функції зарплатних карток. Такі картки не претендують на масове поширення.

Цього року в Одеській області введено в експлуатацію регіональну систему масових електронних платежів (РСМЕП) із застосуванням пластикових ЧІП-карток. Вона була презентована Одеським обласним управлінням Національного банку України, фірмою "Аверс-процесинг", головним регіональним управлінням Промінвестбанку, дирекцією Укрсоцбанку та комерційним банком "ФЕБ".

Особливість РСМЕП полягає у наявності розрахункового банку, створеного на базі Одеського обласного управління Національного банку України. Він дає змогу здійснювати кліринтові розрахунки між усіма банками — учасниками системи та забезпечувати певні гарантії її надійності.

Як відомо, ступінь ризику в існуючих локальних карткових системах окремих фінансово-кредитних установ досить високий: погіршення фінансового стану банку-емітента спричиняє проблеми для власників карток цієї банківської установи. Оскільки у нас функції розрахункового банку виконує обласне управління Національного банку, воно (у разі погіршення фінансового становища банку, який емітує ЧІП-картки) може своєчасно заблокувати розрахунки, щоб убезпечити власника картки від втрат.

Подальший розвиток регіональної системи дасть змогу використовувати картки у сфері торгівлі, комунальних послуг, отримувати гроші в будь-якій банківській установі області. Незабаром усі банки регіону мають стати учасниками системи — або як емітенти карток, або як еквайєри.

Одеській регіональній системі масових електронних платежів із використанням платіжних карток і торговельних POS-терміналів не потрібні дорогі канали зв'язку. Нині створюються умови для заснування мережі банкоматів, а також — установлення терміналів у пунктах обміну валюти для видачі готівки за картками, що зробить систему привабливішою для масового споживача.

В Одеській РСМЕП застосовуються два види платіжних карток — "електронний чек" та "електронний гаманець". Якщо картка є "електронним чеком", необхідно набирати персональний ПІН-код. За допомогою цієї картки можна здійснювати великі платежі, оскільки сума завантаження не обмежується. У разі втрати картки кошти, які були занесені в її пам'ять, відновлюються у банку-емітенті.

Платіжна картка Одеської регіональної системи масових електронних платежів.

Картка "електронний гаманець" обмежує суму завантаження коштів до 300 гривень. У разі її втрати кошти не відновлюються. За допомогою цієї картки користуватися послугами, одержувати певну суму готівки без набору ПІН-коду має змогу будь-який суб'єкт.

Прочитати у пам'яті картки інформацію про залишок коштів, вісім останніх виконаних платежів і вісім останніх завантажень дає змогу кишеньковий електронний "CHECKER" або інший подібний пристрій. Усі операції, які виконуються на торговельному терміналі магазину чи іншої установи, фіксуються трансферною ЧІП-карткою. По закінченні робочого дня інформацію про виконані платежі можна із трансферної картки передати каналами зв'язку в обслуговуючий банк. Якщо магазин чи інша установа не має змоги користуватися каналами зв'язку, трансферна картка передається до найближчої установи, де є банківський термінал.

Перевага системи у тому, що банки-емітенти починаючи із цього року нараховують на залишки на рахунках 24% річних.

Основне програмно-технічне ядро системи розроблене відомою німецькою фірмою "Гізекеі Девріент". Щоправда, спочатку цей продукт не враховував усіх особливостей банківської платіжної системи України, тому виникла потреба певною мірою адаптовувати програмні засоби, а також організовувати додаткову систему електронного захисту, яка б відповідала вимогам Національного банку України.

Для вирішення проблемних, спірних питань і визначення стратегії розвитку регіональної системи масових електронних платежів створено Раду системи, до складу якої входять представники установи, що є засновником системи, та банків — її учасників.

Напрацьований досвід організації взаємодії установ банків і розрахункового банку НБУ в багатоемітентній регіональній системі дозволить прискорити впровадження державної системи масових платежів із використанням пластикових ЧІП-карток.

Ми вважаємо, що подальша реалізація нашого проекту, його розширення стане додатковим ефективним джерелом залучення "кишенькових" коштів населення у сферу діяльності банків, а отже — в нашу економіку. Це дасть змогу знизити затрати на обслуговування готівкою грошового обігу, збільшити фінансові обороти, скоротити обсяг випуску паперових грошей, налагодити автоматизований контроль за суб'єктами підприємницької діяльності, зробити прозорою їх податкову дисципліну, поліпшити культуру обслуговування населення і врешті наблизитися до міжнародного рівня надання фінансових послуг.

Михайло Азаров,
начальник Одеського обласного управління НБУ.
Валентин Янчуков,
заступник начальника управління — начальник центру інформатизації та платіжних систем Одеського обласного управління НБУ.

Анатолій Загородній,
доцент кафедри менеджменту та міжнародного підприємництва Державного університету "Львівська політехніка". Кандидат економічних наук. Автор понад двохсот наукових праць, книг, навчальних посібників, економічних тлумачних словників.

Надія Селюченко,
економіст, асистент кафедри економіки та менеджменту інвестицій і нерухомості Державного університету "Львівська політехніка".

ІНСТРУМЕНТИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Лізинг як альтернативна форма банківського фінансування

Традиційні фінансові послуги, які банки надають підприємствам та організаціям, позичаючи додаткові кошти для забезпечення їхньої діяльності, не завжди допомагають останнім сповна вирішити свої проблеми. Актуальним і необхідним за таких обставин, на думку авторів публікації, є застосування лізингу.

Як правило, банки надають позики тільки на короткий термін, оскільки середньо- та довгострокове кредитування пов'язане з великим ризиком. Внаслідок цього склалася непроста ситуація на інвестиційному ринку. Більшість підприємств не в змозі розв'язати свою болючу проблему — оновлення основних фондів. За таких обставин можна і треба застосовувати лізинг — альтернативну, специфічну систему перспективного фінансування. Сьогодні — це ціла індустрія, в якій мають місце орендні відносини, елементи кредитного фінансування, розрахунки за борговими зобов'язаннями та інші фінансові механізми. Більше того — це один зі шляхів диверсифікації видів банківської діяльності. Завдяки лізинговим операціям банк може значно розширити коло клієнтів і підвищити свою прибутковість.

У зарубіжних країнах банки відіграють різну роль у процесі здійснення лізингових операцій. Так, у США до 1963 року їм забороняли брати участь у цьому бізнесі як лізингодавцям. Вони лише надавали кредити лізинговим компаніям. Однак до кінця 60-х років сталися зміни: у США сформувалося три види лізингових компаній:

- незалежні;
- дочірні фірми виробників;
- філії банків.

У Японії участь банків у капіталі лізингових компаній обмежена — їх частка не може перевищувати 5%.

У Європі, на відміну від США чи Японії, засновниками перших лізингових компаній були банки та інші фінансові інститути.

В Україні лізинговою діяльністю нині займається фінансово-лізинговий дім банку "Україна", лізингова компанія "Аваль-лізинг", створена банком "Аваль" у 1992 році, та лізингова компанія "Укрексім-лізинг", створена Укрексімбанком у 1997 році.

Отже, участь банків у лізингових операціях може бути як безпосередньою, так і опосередкованою.

У разі безпосередньої участі банків у лізингових операціях вони на прохання своїх клієнтів купують у виробників обладнання, машини, транспортні засоби та інше майно, яке, згідно із Законом України "Про лізинг" може бути віднесене до основних фондів, не заборонене до вільного обігу на ринку і щодо якого немає обмежень про передачу його в лізинг. Причому право власності на весь термін лізингу залишається за банком.

Однак більшість банків надає перевагу опосередкованій участі у лізингу. Вони створюють власні дочірні лізингові компанії, спільні лізингові компанії з іншими банками, кредитними установами тощо, здійснюють кредитне обслуговування лізингових компаній (у тому числі й факторингове). 75—80% від загальної кількості лізингових компаній у світі створені банками або контролюються ними.

Досвід зарубіжних країн свідчить про те, що банки та їхні дочірні компанії є основними лізингодавцями на ринку активів із високою вартістю: у лізинг можуть передаватися літаки, судна, хімічне і нафтове обладнання, інтегровані виробничі лінії, нерухомість.

В останні роки у багатьох країнах світу набув поширення оперативний лізинг автомобілів. Більшість компаній, які спеціалізуються на цьому, куплено банками та іншими фінансовими структурами.

Як правило, значна частина осіб, котрі користуються послугами створених банками лізингових компаній, є клієнтами цих банків.

Банки також фінансують лізингові компанії, які не мають достатніх коштів, щоб реалізувати дорогі проекти. Причому надавати кредити можуть одночасно кілька банків. Але згідно із Законом України "Про лізинг" сума інвестованих кредиторами коштів не повинна перевищувати 80 відсотків від вартості лізингового майна. За умовами договору лізингова компанія може розраховува-

Лізингові операції можуть значно розширити коло клієнтів банку та підвищити його прибутковість

Згідно із Законом України "Про лізинг" сума інвестованих кредиторами коштів не може перевищувати 80% від вартості набутого для лізингу майна

тися за надану їй позику періодично одержуваними лізинговими платежами, а орендар безпосередньо сплачувати їх кредиторам.

При кредитуванні лізингових операцій слід приділити особливу увагу з'ясуванню кредитоспроможності лізингових компаній та лізингоодержувачів. Її рівень і фінансовий стан компанії у цілому можна оцінити за показниками ліквідності, прибутковості, заборгованості тощо. Та оскільки лізингові операції мають довгостроковий характер, необхідно враховувати не так поточний фінансовий стан клієнтів, як їхню спроможність виконувати платіжні зобов'язання упродовж усього терміну лізингової угоди. Ця обставина значно ускладнює аналіз платоспроможності орендаря.

Оскільки методики визначення кредитоспроможності підприємств при довгостроковому кредитуванні, а отже, і при довгостроковому лізингу, не розроблено, нині слід, на нашу думку, брати до уваги загальну економічну стійкість підприємства, перспективи його розвитку.

Важливо також оцінити загальну кон'юнктуру ринку, місце й перспективи клієнта у ринковій конкуренції.

Таким чином, лізинг можна розглядати як особливу форму кредиту, який надається у натуральній формі. Однак у дечому подібні механізми банківського кредитування і лізингу все ж істотно відрізняються. Лізингова угода гнучкіша, ніж кредитна. Кредит завжди передбачає визначені строки і розміри виплат. Що ж до лізингових платежів, то тут застосовуються різні методи нарахування, способи і форми виплат. Так, лізинговою угодою може передбачатися варіант виплати платежів у міру надходження прибутку, причому їх величина залежить від обсягу реалізації продукції, виробленої з використанням лізингового майна, від суми отриманого прибутку тощо.

Основною складовою лізингових платежів є амортизаційні відрахування, серед яких розрізняють:

- рівномірні амортизаційні відрахування;
- прискорену амортизацію;
- сповільнену амортизацію;
- нерівномірний розподіл амортизаційних відрахувань протягом року.

Від способу нарахування амортизації залежать суми періодичних лізингових платежів, які можуть суттєво відрізнятися. Термін надання майна в лізинг визначається з огляду на час його повної амортизації, тоді як надання кредиту із цим показником не пов'язується.

Фінансове забезпечення лізингових операцій надійніше, ніж звичайне кредитування, оскільки відшкодування виділених коштів гарантується майном

Фінансове забезпечення лізингових операцій є надійнішим, ніж звичайне кредитування, оскільки виділені кошти використовуються для придбання певного майна, яке гарантує відшкодування боргу. Однак у цій ситуації виникає ризик, пов'язаний із правом власності. Тому деякі лізингові компанії вимагають застави або банківської гарантії.

Донедавна західні лізингові компанії, пропонуючи свої послуги на українському ринку, визнавали лише гарантії першокласних європейських банків. Нині ситуація дещо змінилася: приймаються гарантії й українських банків. Передусім таких, як Приватбанк, Промінвестбанк. Деякі лізингові компанії ще ліберальніші, приміром, ті, що обслуговують автомобільний концерн IVECO: крім вищезазначених, вони визнають також гарантії таких банків, як "Аваль", Енергобанк, Перший український міжнародний банк. Гарантії надаються під проценти від суми лізингової угоди: від 2 до 5% на Заході, від 5% і більше в Україні.

Лізингові послуги банків також можуть включати:

- пошуки орендодавця та орендаря;
- розробку умов лізингової операції;
- розробку програм для ЕОМ з метою відібрати найкращий варіант для банку та інших учасників угоди;
- визначення верхньої та нижньої меж плати до початку переговорів;
- моделювання можливої поведінки орендаря;
- залучення спеціалістів для консультацій щодо податків і звітності;
- залучення коштів зовнішніх інвесторів;
- консультації щодо кредитоспроможності орендаря;
- підготовку юридичних документів.

В Україні ще наприкінці 80-х років спробували запровадити лізинг, включивши його до переліку банківських операцій. Але в умовах монополізованої економіки і дешевого кредиту ця ідея зазнала краху. Нині частка лізингових операцій у діяльності українських банків досить незначна. Це пояснюється:

- недосконалістю законодавчих актів, які регулюють лізингові операції та діяльність банків у цій сфері (згідно із Законом України "Про банки і банківську діяльність" (стаття 3) майно для передачі в оренду банк має право придбати лише за власні кошти);
- відсутністю податкових пільг для лізингодавців і кредиторів;
- браком спеціалістів із лізингових операцій.

Активнішій участі банків у лізингових операціях вочевидь сприяла б продумана інвестиційна податкова політика держави. Адже лише застосовуючи економічні важелі, можна забезпечити ефективну діяльність банків у цій сфері. □

Інформація щодо середньої процентної ставки за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1998 р.

відсотки

Показники	1998 р.	У тому числі за вересень
Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, всього	53.1	64.1
У тому числі за:		
— аукціонними кредитами	—	—
— ломбардними кредитами	54.3	82.0
— операціями РЕПО	53.6	82.0
— іншими інструментами	49.7	56.1

Інформація щодо механізмів та обсягів рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1998 р.

відсотки

Показники	1998 р.	У тому числі за вересень
Випущено в обіг платіжних засобів для рефінансування комерційних банків, усього	100	100
У тому числі через:		
— кредитні аукціони	—	—
— ломбардне кредитування	23.4	7.5
— операції РЕПО	59.3	23.5
— інші механізми	17.3	69.0

Матеріали підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

КАЗНАЧЕЙСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

Економічна доцільність та перспективи розвитку казначейських операцій у комерційних банках України

Сергій Савчук,
старший економіст відділу менеджменту казначейських операцій управління ризиків та аналізу казначейських операцій банку "Україна".

За умов сьогоднішньої фінансово-економічної ситуації, яку визначає складний процес структурної перебудови економіки, спрямованої на зближення кредитно-фінансової системи України із системами розвинутих країн світу, налагоджена за відповідними критеріями робота казначейств комерційних банків може значно прискорити цей процес і принести комерційним банкам та кредитно-фінансовій системі України в цілому додаткові переваги. Серед них — зменшення загального ризику комерційних банків, підвищення прибутковості, збереження ліквідності, розширення спектру активно-пасивних операцій тощо. Крім того, актуальність проведення казначейських операцій зростає, зважаючи на низьку кредитоспроможність вітчизняних підприємств.

КАЗНАЧЕЙСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

Казначейство комерційного банку — організаційна структура, що займається проведенням операцій банку на відкритих ринках — валютному, грошовому, ринку деривативів (форвардів, свопів, ф'ючерсів, опціонів тощо) та ринку цінних паперів (як правило — високоліквідних боргових зобов'язань). Ці операції називаються також казначейськими операціями банку. Казначейські операції за своїми функціями поділяються на такі види:

1. *Арбітражні.* Вони проводяться з метою отримання прибутку за рахунок позитивної для банку курсової різниці в просторі (у різних регіонах, у контрагентів різного виду тощо). Ці операції характеризуються низьким рівнем ризику і водночас — невисокою дохідністю.

2. *Спекулятивні операції.* Проводяться для отримання прибутку внаслідок позитивної для банку курсової різниці в часі. Їм притаманна підвищена ризикованість та значна прибутковість.

3. *Операції з хеджування.* Спрямовані на обмеження цінового ризику, який виникає у разі проведення банком певних активно-пасивних операцій (кредитно-депозитних, трастових, операцій із заставленим майном дебіторів тощо) та операцій його клієнтів (експортно-імпортних, інвестиційних, розрахункових тощо).

4. *Операції з купівлі-продажу ресурсів.* Застосовуються (у разі купівлі) для задоволення потреб банку з нормативів ліквідності та (у разі продажу) для розміщення вільних ресурсів на вигідних для банку умовах.

Казначейські операції проводяться комерційним банком із метою отримання прибутку, але в процесі їх проведення та функціонування банку в цілому постійно виникає потреба в обмеженні ризиків або у запобіганні падінню рівня ліквідності банку.

У результаті проведення казначейських операцій створюється *кредитно-інвестиційний портфель казначейства* комерційного банку, який формується залежно від зовнішніх ринкових факторів та внутрішніх потреб банку. Отже, результати фінансового аналізу ринків — це зовнішній чинник формування портфеля активно-пасивних операцій казначейства, а ризики, пов'язані із проведенням цих операцій — внутрішній (див. схему).

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ

Існує два основних напрями фінансового аналізу ринків: фундаментальний та технічний.

Фундаментальний аналіз розглядає структуру та динаміку макроекономічних показників, що впливають на ціни певного ринку, таких, як ВНП, ВВП, платіжний баланс країни, експортно-імпортне сальдо, паритет купівельної спроможності, рівень облікової (процентної) ставки, пропозиція грошей (М0, М1, М2, М3) тощо. Цей аналіз проводиться для прогнозування змін співвідношення попиту та пропозиції на тому чи іншому ринку.

Технічний аналіз дає змогу оцінити співвідношення попиту та пропозиції на ринку з точки зору загальної ринкової позиції (перекупівлі або перепродажу) на основі цінових даних ринку минулих періодів. Для цього аналізу застосовуються такі основні інструменти, як цінова тенденція, індикатори перекупівлі-перепродажу (осцилятори), різні моделі цінової інерції. Як стверджує західна економічна наука, фундаментальний аналіз оцінює вартість певного ринку, а технічний аналіз дає змогу оцінити ринковий настрій, який відображає реакцію операторів ринку щодо цієї вартості.

Слід зазначити, що створення аналітичного підрозділу комерційного банку потребує залучення висококваліфікованих кадрів і передбачає адекватну оплату їхньої праці. На жаль, нині більшість вітчизняних банкірів недооцінюють перспективність інвестицій в інтелектуальні цінності, що стримує розвиток казначейських операцій в Україні.

Крім результатів фінансового аналізу ринків, казначейство комерційного банку в ході прийняття управлінського рішення щодо казначейських операцій керується даними структури та динаміки поточного стану власного кредитно-інвестиційного портфеля, а саме: показниками ризиків, які постійно змінюються в процесі діяльності казначейства (див. схему).

КРЕДИТНИЙ І ДЕРЖАВНИЙ РИЗИКИ ТА ЇХ УНИКНЕННЯ

Кредитний ризик — ризик часткового або повного невиконання контрагентом своїх зобов'язань щодо повернення банкові боргу та щодо інших платежів, які слід зробити за укладеною з банком угодою. Цей ризик пов'язаний із втратою кредитоспроможності контрагента внаслідок зміни фінансово-економічних умов.

Державний ризик — ризик повної, часткової або тимчасової втрати певної суми своїх коштів внаслідок суспільно-політичної нестабільності у якійсь із

країн або у групі країн, із фінансовими установами яких банк проводить операції. З метою запобігання та обмеження втрат за цими ризиками комерційними банками використовуються такі інструменти, як кредитні лінії, скорочення термінів угод і диверсифікація портфеля казначейства у просторі та часі.

■ *Кредитні лінії* — обмеження обсягів операцій із певним контрагентом або групою контрагентів, які встановлюються з урахуванням кредитоспроможності контрагентів та стабільності в державі.

■ *Диверсифікація* — розподіл капіталу та ризику казначейства комерційного банку, за яким перевага надається збільшенню кількості різноманітних джерел прибутку та часових інтервалів операцій за рахунок зменшення середнього питомого обсягу однієї угоди.

■ *Скорочення терміну угод* — зменшення терміну дії угод із контрагентами, які можуть завдати кредитоспроможності банку.

Зазначені інструменти взаємопов'язані і повинні використовуватися комплексно з метою ефективного обмеження кредитного та державного ризиків казначейства. Так, посилюючи диверсифікацію, казначейство комерційного банку зменшує середнє питоме значення кредитної лінії та терміну угод. Але якщо банк згортає кредитні лінії та (або), незважаючи на економічну доцільність, зменшує терміни дії угод зі своїми контрагентами, він недоотримає прибуток і може навіть зіпсувати стосунки з деякими своїми партнерами. Тому, встановлюючи ліміти ризиків, слід надавати перевагу оптимальним значенням, враховуючи як необхідність, так і економічну доцільність.

Кредитний та державний ризики притаманні не лише кредитно-депозитним операціям на грошовому ринку, а й усім іншим казначейським операціям, і тому для їх обмеження також варто застосовувати описані вище інструменти.

ОБМЕЖЕННЯ ЦІНОВОГО РИЗИКУ

Одним із важливих ризиків, особливо для ринків деривативів та цінних паперів, яким притаманний високий рівень коливання фінансового результату, є *ціновий (валютний) ризик*. Це — ризик зазнати збитків через цінову нестабільність на ринку. Проводячи свої активно-пасивні операції, казначейство комерційного банку сподівається на майбутні прибутки, покладаючись на результати проведеного аналізу. Проте аналіз, яким би досконалим не був, лише прогнозує результат. Тож у процесі своєї діяльності казначейство комерційного банку має застосовувати налагоджений механізм моніторингу та обмеження цінових ризиків за своїми операціями.

Основні інструменти обмеження цінового ризику такі:

■ *Ліміт відкритої позиції* — обмеження обсягу відкритої позиції за окремими казначейськими операціями, групами операцій казначейства або обмеження обсягу відкритої позиції структурних підрозділів казначейства (дилерів, трейдерів, дилінгових підрозділів тощо). Цей ліміт обмежує потенційну можливість збитків казначейства за ціновим ризиком і прямо пов'язаний із диверсифікацією цінового ризику.

■ *Ліміт збитків за відкритою позицією* — пряме обмеження збитків, спричинених ціновим ризиком за відкритою позицією казначейства шляхом встановлення ліміту, який дорівнює певному значенню відсотка від суми відкритої позиції. Для різних казначейських операцій оптимальними вважаються такі значення цих лімітів:

➥ валютні операції спот — 0.5 — 2% від загальної суми відкритої позиції;

➥ операції спот із цінними паперами — 2 — 5% від суми відкритої позиції;

➥ операції з деривативами — 5 — 10% від суми застави щодо відкритої позиції.

Дуже важливим аспектом лімітування збитків операцій казначейства є визначення оптимального значення ліміту, яке є індивідуальним для окремого ринку, операції, структурного підрозділу казначейства. Надто високе значення призведе до недоцільно завищених витрат на ціновий ризик, а занадто низьке його значення зменшить потенційні прибутки. Основними інструментами для встановлення цих лімітів є інструменти та моделі технічного аналізу, такі, як коефіцієнт волатильності (нестабільності) ринку, тренди та рівні цінового опору і підтримки, хвильова теорія Еліота тощо.

■ *Диверсифікація цінового ризику* — розподіл цінового ризику на користь збільшення кількості не пов'язаних між собою казначейських операцій та часових інтервалів цих операцій за рахунок зменшення середнього питомого обсягу однієї угоди. Ефективно проведена диверсифікація передбачає вибірковий підхід до здійснення операцій на базі кваліфікованого фінансового аналізу і дає змогу казначейству банку зменшити ризик та одночасно підвищити прибутковість кредитно-інвестиційного портфеля його казначейських операцій.

■ *Хеджування (хедж)* — інструмент, що активно використовується банками та фінансовими установами розвинених країн світу з метою обмеження цінового ризику власних та клієнтських активно-пасивних операцій шляхом здійснення зворотних угод на ринку деривативів із базовим активом, за яким виникає ціновий ризик у процесі основної діяльності. Розрізняють два види хеджу:

➥ *довгий хедж* — здійснення купівлі деривативу з метою компенсації можливої негативної маржі від майбутньої купівлі або отримання прав на розпоряд-

Схема. **Типова структура казначейства комерційного банку**

ження базовим активом;

- *короткий хедж* — здійснення продажу деривативу з метою компенсації можливої негативної маржі від майбутнього продажу або передачі прав на розпорядження базовим активом.

Слід зазначити, що хеджування потребує невеликих витрат на комісійні при укладенні угоди, тому його слід використовувати лише в разі необхідності.

РИЗИК ЛІКВІДНОСТІ

Життєво важливим як для функціонування казначейства зокрема, так і для банку взагалі є дотримання нормативів ліквідності. У процесі виконання казначейських операцій існує постійний ризик ліквідності, який означає неможливість дотримання цих нормативів у певні проміжки часу. Ця неможливість викликана розривами ліквідності, які поділяються на:

- *позитивний розрив ліквідності* — перевищення на певному інтервалі часу значення ліміту різниці залучених коштів + проданих форвардів та розміщених коштів банку + куплених форвардів за певною валютою;
- *негативний розрив ліквідності* — перевищення на певному інтервалі часу значення ліміту різниці розміщених коштів банку + придбаних форвардів та залучених коштів – проданих форвардів за певною валютою.

Негативний розрив ліквідності набагато небезпечніший від позитивного, оскільки може призвести до втрати банком ліквідності й спричинити низку пов'язаних із цим проблем (затримку виплат клієнтам, штрафні санкції, втрату довіри з боку акціонерів та клієнтів тощо), що, врешті-решт, може закінчитися банкрутством. Позитивний розрив ліквідності лише збільшує процентні витрати банку і знижує ефективність використання коштів. Безумовно, ризик ліквідності повинен чітко обмежуватися за допомогою системи жорсткої відповідальності уповноважених осіб банку за перевищення лімітів ліквідності. Крім того, казначейство банку має постійно стежити за грошовими потоками банку з метою дотримання норм ліквідності.

ОПЕРАЦІЙНИЙ РИЗИК

Рівень операційного ризику казначейства відіграє не останню роль у створенні іміджу банку на відкритих ринках. Цей ризик полягає у ймовірності технічних помилок під час проведення казначейських операцій, що може призвести до значних збитків. Мінімізувати ймовірність помилок у операційній роботі можна завдяки:

- створенню *системи контролю* на різних стадіях здійснення операцій (цей захід значно знижує вірогідність виникнення помилок, але уповільнює операційний процес);
- *автоматизації* певних стадій проведення операцій (це зменшує вірогідність помилок і водночас значно збільшує швидкість виконання операцій).

Слід зазначити, що, створюючи операційну систему проведення казначейських операцій, треба використовувати згадані інструменти виходячи з доцільності їх застосування. Варто пам'ятати: важливо не просто швидко виконати угоду, головне — виконати казначейську операцію на належному рівні. Тож слід прагнути максимально автоматизувати процес виконання угод, залишивши можливість ручного контролю ключових етапів процесу.

ВИСНОВКИ

Отже, повномасштабне застосування казначейських операцій у вітчизняних комерційних банках може не лише дати додаткові прибутки, а й зменшити загальну ризиковість банків та фінансово-кредитної системи України в цілому, поширити та поглибити зв'язки з міжнародними фінансово-кредитними установами. Крім того, моніторинг ризиків казначейства робить більш прозорою діяльність комерційних банків як для внутрішнього, так і для зовнішнього контролю. Розвиток фінансово-економічного прогнозування та зростання інтелектуального потенціалу комерційних банків України підвищить прибутковість та знизить ризикованість їхньої діяльності. Цьому сприятиме:

- підвищення гнучкості кредитно-інвестиційного портфеля банку відповідно до поточної ситуації на фінансових ринках;
- підвищення якості кредитно-інвестиційного портфеля банку та управління банком;
- розширення асортименту операцій та поглиблення ресурсного потенціалу банку;
- оптимізація грошових потоків;
- підвищення рівня та якості банківського контролю;
- створення позитивного іміджу банку на відкритих ринках.

□

ОФІЦІЙНА ІНФОРМАЦІЯ

Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами у національній валюті*

відсотки річних

	Вересень 1998 р.
На міжбанківському ринку:	
За кредитами, наданими іншим банкам	81.3
За кредитами, отриманими від інших банків	78.3
За депозитами, розміщеними в інших банках	71.0
За депозитами, залученими від інших банків	62.4
На небанківському ринку:	
За кредитами	65.0
За депозитами	26.9

* За щоденною звітністю банків.

Матеріал підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

ІНТЕГРАЦІЯ

Базельський комітет із питань банківського нагляду як координатор діяльності органів нагляду і регулювання діяльності фінансово-кредитних установ

Ігор Горячек,
начальник управління координації з питань банківського нагляду НБУ.

Майже за чверть віку свого існування Базельський комітет із питань банківського нагляду розробив низку документів, які стали основою для зближення національних систем банківського нагляду й удосконалення цієї важливої справи у кожній із країн. У статті зроблено огляд цих документів.

Протягом останніх десятиріч система банківського нагляду поступово набувала міжнародного характеру, що об'єктивно пов'язано з інтернаціоналізацією банківської справи. До речі, саме через інтернаціоналізацію цієї сфери чимало економічно розвинутих країн Європи, Азії та Америки зазнали відчутних втрат під час так званого "першого нафтового шоку 1973—1974 років", а потім краху західнонімецького "Банкхаус Герштаат" і американського "Франклін національного банку".

У відповідь на ці події наприкінці 1974 року керуючими центральними банками Бельгії, Великобританії, Італії, Канади, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини, США, Швейцарії, Швеції, Франції та Японії було створено Комітет із питань банківського нагляду. Неофіційно його ще називають "Комітетом Кука" — за ім'ям директора Банку Англії Пітера Кука — основоположника ідеї організованого міжнародного банківського нагляду.

У Комітеті країни представлені центральними банками або іншими органами, які відповідно до національного законодавства несуть офіційну відповідальність за нагляд. Комітет із питань банківського нагляду підзвітний Комітету керуючих центральними банками, який щомісяця проводить засідання у Банку міжнародних розрахунків у м. Базелі (Швейцарія; звідси і його назва — Базельський). Тут же на постійній основі діє секретаріат Комітету. У своїй діяльності він керується двома кардинальними принципами:

- жодна банківська установа (національна або іноземна) не повинна залишатися поза системою нагляду;
- нагляд повинен бути надійним.

На початку діяльності Комітет концентрував зусилля на розробці методів удосконалення систем "раннього реагування" на проблеми, які виникають у роботі банків. Згодом центр уваги перемістився на міжнародне співробітництво — передусім на усунення недоліків у національних системах нагляду, формування розуміння наглядовими органами в усіх країнах світу важливості банківського нагляду і його якості. Поставлені завдання вирішувалися шляхом одночасного застосування трьох основних методів:

1. Обмін інформацією щодо національних заходів нагляду;
2. Вдосконалення техніки ефективного нагляду за міжнародними банківськими операціями;
3. Розробка мінімальних стандартів достатності власного капіталу банку.

На сучасному етапі свого розвитку Комітет забезпечує систематичне співробітництво країн світу з питань нагляду і регулювання діяльності банків і розробляє основні принципи банківського нагляду. Юридично він не володіє якимись наднаціональними повноваженнями на здійснення нагляду. Його висновки не мають правової сили. До речі, Комітет ніколи і не ставив собі за мету їх мати. Він лише розробляє нормативи і директиви щодо здійснення нагляду, а також оприлюднює рекомендаційного характеру заяви окремих країн чи регіонів щодо найбільш ефективної практики банківського нагляду. У Комітеті сподіваються, що країни самі вважатимуть за доцільне виконувати запропоновані рекомендації, відповідно скоригувавши національне законодавство і дещо реформувавши національну систему нагляду. У зв'язку з цим ще більше підвищується відповідальність національних органів нагляду за розробку необхідних розпоряджень на базі міжнародної практики регулювання діяльності банків з урахуванням досягнутого досвіду.

> ***Створення Базельського комітету з питань банківського нагляду було відповіддю кількох економічно розвинутих країн на руйнівні фінансові кризи початку 1970-х***

Отже, Базельський комітет розробляє лише загальні підходи і загальні стандарти, не втручаючись у процес гармонізації і взаємного наближення техніки нагляду у різних країнах.

Варто зазначити, що нині авторитет Комітету настільки високий, що підготовлені ним директиви сприймаються як обов'язкові до виконання банківськими установами в усіх країнах світу. Ці директиви регулюють різні сторони діяльності комерційних банків і, як правило, стають невід'ємною частиною банківського законодавства різних держав.

За час діяльності Комітетом підготовлено і впроваджено у практику банківського нагляду чимало директив, що охоплюють життєво важливі аспекти банківських операцій. Коротко розглянемо найважливіші з них.

ДИРЕКТИВИ БАЗЕЛЬСЬКОГО КОМІТЕТУ

1982 рік: "Керівництво міжнародних кредитів банків".

У цій директиві викладено процедури аналізу ризиків у країні, визначено критерії оцінки країни як позичальника, методи контролю за такими ризиками.

1983 рік: "Принципи нагляду за іноземними установами банків".

У директиві визначено принципи розподілу відповідальності стосовно нагляду за діяльністю іноземних банківських установ: дочірніх банків між наглядовими органами "країни походження" та "приймаючої країни". Ця директива є доопрацьованим варіантом документа, який був опублікований у 1975 році під назвою "Базельський конкордат" і регулював принципи спільного контролю за діяльністю міжнародних банківських груп. У квітні 1990 року вийшов у світ додаток до "Базельського конкордату", присвячений удосконаленню обміну інформацією між органами банківського нагляду різних країн. У липні 1992 року деякі з принципів "Конкордату" трансформовано у мінімальні стандарти, яких доцільно дотримуватися наглядовим органам.

1986 рік: "Управління позабалансовими ри-

зиками банків: наглядовий прогноз".

У директиві викладено вимоги до управління позабалансовими ризиками з метою недопущення збитків, а також вимоги до менеджменту банків.

1988 рік: "Міжнародна конвергенція вимірювання розміру капіталу і стандартів капіталу" (або "Базельська угода щодо капіталу").

"Базельська угода щодо капіталу" мала за мету усунути джерело нерівноправного становища банків, викликаного відмінностями у національних вимогах до рівня достатності їх капіталу, і передбачала досягнення банками до кінця 1992 року мінімального рівня достатності капіталу — 8 %. Особливо наголошувалося на необхідності досягнення такого рівня капіталу банками, які активно діють на міжнародних ринках.

1989 рік: "Ризики в комп'ютерних і телекомунікаційних системах".

1990 рік: "Інформаційні потоки між органами банківського нагляду".

1991 рік: "Вимірювання і контроль за ризиками великих кредитів".

Цей документ є поправкою до "Базельської угоди щодо капіталу" і стосується використання загальних резервів для відшкодування можливих втрат за капітальними позиками комерційних банків.

1993 рік: "Вимірювання ризику відсоткової ставки банків".

1994 рік: "Угода Базельського комітету: ставлення до кредитного ризику, що пов'язаний із певними позабалансовими статтями".

1995 рік: "Підхід на підставі внутрішніх моделей до вимог щодо рівня капіталу в умовах ринкового ризику"; "Нагляд за фінансовими конгломератами".

1996 рік: "Наглядові засади для використання "зворотного тестування" у поєднанні з підходом на підставі внутрішніх моделей до вимог щодо рівня капіталу в умовах ринкового ризику"; "Нагляд за міжнародною банківською діяльністю".

1997 рік: "Основні принципи ефективного банківського нагляду".

25 основних принципів, що були опубліковані Комітетом у квітні 1997 року, є, на його думку, основою дієвого банківського нагляду. Вони розроблені за участю представників органів банківського нагляду 25 країн світу. У вересні 1997 року "Основні принципи" опубліковано вдруге — з урахуванням зауважень, висловлених іншими країнами.

На час виходу цього номера "Вісника НБУ" приєднатися до "Основних принципів" буде запропоновано органам банківського нагляду всіх країн. При цьому рекомендуватиметься проаналізувати національні системи нагляду з тим, щоб скласти програму усунення можливих суттєвих розбіжностей. Дотримання "Основних принципів", вважають у Базельському комітеті, буде важливим кроком уперед у справі зміцнення як національних, так і міжнародних фінансових систем.

1998 рік: "Засади для оцінки системи внутрішнього контролю"; "Нагляд за фінансовими конгломератами".

СПІВПРАЦЯ З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Оскільки банківська справа — багатоаспектна, Комітет за певними напрямами роботи плідно співпрацює з іншими міжнародними організаціями. Серед них — Міжнародний комітет стандартів бухгалтерського обліку, Міжнародний комітет аудиторської практики при Міжнародній федерації бухгалтерів, Міжнародна торговельна палата. Результатом цієї співпраці стали документи щодо процедур підтвердження банківськими аудиторами достовірності звітів банків, взаємозв'язків між офіційними органами нагляду і зовнішніми аудиторами тощо.

Комітет вельми зацікавлений у розширенні кола країн, служби банківського нагляду яких брали б участь у роботі його органів, тому всіляко сприяє налагодженню контактів і ефективного співробітництва між своїми членами та іншими установами банківського нагляду. Він систематично розповсюджує серед наглядових органів країн усього світу створені ним документи, проекти директив, робочі матеріали для обговорення, а також інформацію загального характеру щодо своєї діяльності. Один раз на два роки під егідою Комітету проводяться міжнародні конференції представників наглядових служб різних країн світу. Перша така Міжнародна конференція відбулася 1979 року в Лондоні. Наступна — у жовтні 1998 року в Сідней (Австралія).

> ***Україна входить до Групи банківського нагляду країн Центральної і Східної Європи, бере участь у роботі її органів, зокрема секретаріату, який знаходиться у м. Будапешті***

Комітет традиційно підтримує тісні зв'язки з професійними організаціями банківського нагляду. Серед них:

- Арабський комітет із питань банківського нагляду;
- Група банківських наглядових органів Карибського басейну (існує з 1983 року);
- Асоціація банківських наглядових органів Латинської Америки і Карибського басейну (існує з 1981 року);
- Група банківських наглядових органів Східної і Південної Африки;
- Дослідницька група з питань банківського нагляду Керівної ради країн Східної Азії і Тихоокеанського регіону;
- Група банківських наглядових органів центральних і західноєвропейських країн (існує з 1972 року);
- Комітет ради з питань співпраці банківських наглядових органів Перської затоки;
- Група банківських наглядових органів офшорних країн;
- Регіональна наглядова група Центральної Азії і Закавказзя;
- Форум банківських наглядових органів СЕАНЗА (країн Південно-Східної Азії, Австралії та Океанії);
- Комітет банківських наглядових органів Західної і Центральної Африки.

БАЗЕЛЬСЬКИЙ КОМІТЕТ І КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Із середини 80-х років великий інтерес до діяльності Комітету стали виявляти країни Східної Європи. Так, у Росії в 1989 році розпочався процес ліцензування комерційних банків, одночасно проводилася робота щодо формування порядку ліцензування, регулювання і нагляду за ними. Основні принципи, вироблені до того часу Комітетом, знайшли відповідне відображення в інструкціях Держбанку колишнього СРСР про порядок відкриття й акціонування комерційних банків.

В Україні принципи регулювання і нагляду за банківською діяльністю розроблялися з урахуванням розвитку міжнародної практики, щоправда на цьому процесі позначилися деякі характерні особливості перехідного періоду. Певні труднощі зі здійсненням пруденційного (розумного, зваженого) банківського нагляду викликані також необхідністю структурної перебудови всієї наглядової системи, пов'язаної з покладенням основних контрольних функцій на регіональні управління Національного банку України.

У свою чергу, Комітет приділяє особливу увагу становленню структур банківського нагляду в країнах так званих "виникаючих ринків". У 1990 році наглядовими органами таких країн, як Албанія, Білорусь, Болгарія, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Македонія, Молдова, Польща, Румунія, Росія, Словаччина, Словенія, Україна створено регіональну Групу банківського нагляду країн Центральної і Східної Європи. Група налагоджує обмін інформацією з питань нагляду між банківськими наглядовими структурами та ефективне практичне співробітництво. Першу "Доповідь про банківський нагляд у центрально- та східноєвропейських країнах" була опубліковано Групою у 1992 році.

Комітет постійно підтримує Групу, надаючи спеціальні експертні поради щодо організації систем банківського нагляду в "перехідних" умовах, підготовки адекватної законодавчої бази, механізмів надання банками інформації, створення міжрегіональних схем нагляду тощо. З метою вдосконалення кваліфікації спеціалістів банківського нагляду цих країн для них проводяться спеціальні тематичні семінари.

Служба банківського нагляду Національного банку України підтримує тісні контакти з членами Групи, бере активну участь у роботі її органів.

ЕКСПРЕС-АНАЛІЗ

Складові бюджету держави. "Сини і пасинки"

Соціальну напругу в суспільстві, викликану хронічним невиконанням дохідної частини державного бюджету, можна було б пом'якшити, дещо змінивши порядок видатків. Як саме? Про це читайте у статті ***Вадима Ломиноги.***

Вадим Ломинога,
заступник начальника управління — начальник відділу Головного управління державного казначейства України.

Як відомо, бюджет — це план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади.

Природно, якщо є центральні і місцеві органи влади України, то існують і різні функції, які вони виконують, різні фінансові плани, що забезпечують виконання цих функцій.

Використовуючи оперативну інформацію, проілюструю деякі аспекти виконання фінансових планів, а саме — Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів.

Так, за станом на 20 вересня 1998 р. доходи зведеного бюджету України становили 17 852.8 млн. грн. Із них до державного бюджету надійшло 10 034.3 млн. грн., з яких 334.2 млн. грн отримані як офіційні трансферти. Доходи бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів на вказану дату становили 9 053.5 млн. грн., з яких 905.8 млн. грн. отримані як офіційні трансферти. Структура доходів зведеного бюджету склалася так: доходи державного бюджету становили 54.3%, доходи бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів — 45.7% від доходів зведеного бюджету. Планувалося ж відповідно 68.9% та 31.1%. Тобто перекоси у виконанні дохідної частини державного і місцевих бюджетів очевидні (див. графік 1).

Причому це явище не випадкове — спостерігається стала тенденція щодо надання переваг платниками податків розрахункам із місцевими бюджетами. Зазначену тенденцію відображено на графіку 2.

Графік 1. **Структура Зведеного бюджету України за доходами у 1998 р., млн. грн.**

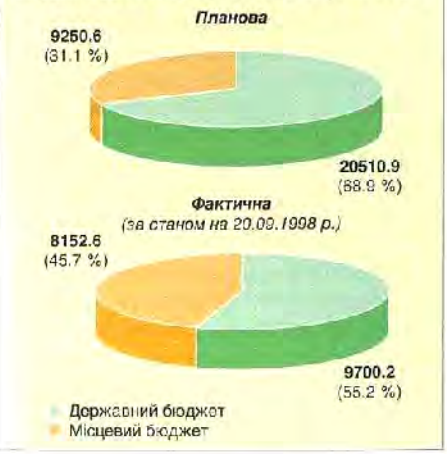

Причин і пояснень цьому можна знайти безліч. Проте судіть самі. За станом на 20.09. 1998 року дохідну частину державного бюджету виконано на 47.6%, місцевих — на 77.1%. Без сум офіційних трансфертів, що передаються до державного та місцевих бюджетів, картина ще більш вражаюча. До місцевих бюджетів мобілізовано 88.1% планових річних доходів, до державного — лише 47.3%. Найбільший контраст спостерігається на фоні виконання бюджетів за доходами міста Києва на 114.3%, Полтавської області — на 103.9%, Харківської — на 95.7%, м. Севастополя — на 90.8%. Причому наявні фінансові ресурси для проведення видатків місцевих бюджетів становили у м. Києві 154.6%, Полтавській області — 104.9%, Харківській — 98.0%, м. Севастополі — 94.1% від річних планових показників.

Існує об'єктивна зацікавленість місцевих керівників у поповненні місцевої "скрині" навіть за рахунок зменшення доходів до "державної". Зрозуміло, інтереси працівників бюджетної сфери, діяльність яких фінансується з місцевого бюджету, "дорожчі" місцевим керівникам, ніж інтереси людей, діяльність яких фінансується за рахунок державного бюджету. Тим більше, що відповідальність за негаразди з вирішенням соціальних питань бюджетників, які фінансуються з державного бюджету, можна перекласти на "поганий центр", який "не перераховує гроші". А де ж візьме гроші центр, якщо в регіонах його фінансові інтереси не задовольняються належним чином?

Одна з проблем виконання бюджетів у регіонах викристалізувалось і потребує вирішення. Будь-який "вольовий" захід (у тому числі законодавчого характеру), спрямований на досягнення паритетності у підходах до виконання державного і місцевих бюджетів, приречений на невдачу. Лише заходи, які зацікавлять місцеві органи влади до пропорційного виконання державного і місцевих бюджетів, дадуть ефект. Одним із таких методів могло б бути запровадження порядку здійснення видатків державного бюджету шляхом використання поточних надходжень у регіонах для здійснення поточних видатків державного бюджету. Інакше кажучи, для виконання функцій органів влади України слід залишати у регіонах певну частку коштів державного бюджету без їх спрямування до центру та у зворотному напрямі. Реалізація запропонованого методу дасть змогу здосконалити діючу систему здійснення видатків державного бюджету, підвищити оперативність і ефективність управління наявними фінансовими ресурсами держави та зацікавити місцевих керівників у збільшенні надходжень до державного бюджету. Особливе значення цей підхід матиме для фінансування соціальних потреб, оскільки буде усунуто різницю у відповідальності місцевого керівництва за виконання фінансового плану органів управління держави та місцевих органів. Стосовно відповідальності влади перед громадянами акцент буде зміщено у регіони, що відповідає елементарній логіці.

Безумовно, запропонований підхід не покаран. Як показав досвід Росії, здійснення видатків державного бюджету за рахунок поточних надходжень у регіонах має свої і переваги, і недоліки. З одного боку, децентралізація державних коштів дає змогу ефективніше використовувати їх, а з другого — негативно впливає на можливість щодо маневрування видатками у разі несподіваного виникнення загальнонаціональних проблем. Тобто, як і у всьому, необхідно знайти "золоту середину".

Графік 2. **Динаміка структурного виконання зведеного бюджету за доходами**

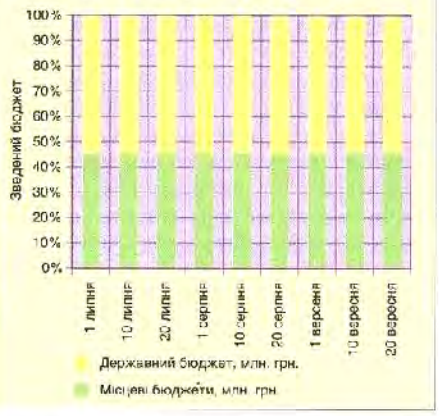

Ігнорування ж проблем пропорційності виконання державного і місцевих бюджетів може призвести до непередбачуваних наслідків. Настав час використати накопичений потенціал Державного казначейства України для вирішення цієї проблеми і в повному обсязі здійснити запропоновані заходи.

КОМПЕТЕНТНО

Індикатори фінансової безпеки банківської системи

Для своєчасного виявлення існуючих і потенційних недоліків у сфері гарантування комплексної фінансової безпеки банківського сектора економіки України необхідно визначити її індикатори та постійно проводити моніторинг, щоб у разі потреби негайно вжити необхідних заходів.

Важливим узагальнюючим показником фінансової безпеки банківської системи є **відношення її активів до ВВП.** На жаль, показник відношення активів комерційних банків України до валового внутрішнього продукту — один із найнижчих у Європі.

Так, обсяги кредитних вкладень відносно ВВП у 1994 році становили 10.5%, 1995 — 5.7, 1996 — 5.1, у 1997 році — 7.9% [1, с.13]. Тобто навіть в умовах постійного падіння виробництва ВВП протягом 1994—1997 років відношення кредитних вкладень до ВВП скоротилося на 2.6 відсоткового пункта. Це свідчить про негативні тенденції у кредитній діяльності вітчизняних банків.

Частка активів недіючих банків у загальній сумі активів комерційних банків сигналізує про можливу банківську кризу — як загальну, так і регіональну.

Одним із індикаторів фінансової безпеки банківської системи є **частка іноземного капіталу у її сукупному капіталі.** На початок 1997 року вона в статутних фондах українських комерційних банків становила 34.9 млн. грн., або 4.1% (порівняно 1.2% на початок 1996 року), а на початок 1998 року — 12%. Таким чином, за цим показником вітчизняна банківська система сьогодні знаходиться на безпечному рівні. До речі, за експертними оцінками, питома вага іноземного капіталу в банківській системі Польщі становить 16%, Чехії — 18, США — 22, Угорщини — 25%. Згідно з чинним законодавством України **квота іноземної присутності у банківській системі — частка зарубіжних інвесторів у сукупному капіталі вітчизняних банків — не повинна перевищувати 15%** (у Таїланді, приміром, ця межа становить 25%). Слід зазначити, що зі вступом України до Світової організації торгівлі зазначену квоту буде скасовано.

Найбільшими іноземними інвесторами наприкінці 1997 року були Франція — 23%, Швейцарія — 22% і Росія — 19% [2].

Фінансову безпеку характеризують і такі показники, як **розмір чистих внутрішніх активів НБУ (обсяг грошової маси та емісій)** та **розмір чистих зовнішніх резервів НБУ (різниця між зовнішніми кредитами і валютними активами НБУ, розміщеними за межами України).**

Стан сектора банківських депозитів можна вважати певним економічним і соціально-політичним показником стабільності фінансового ринку.

Як зазначають фахівці [3, с.35—38], з'ясувати надійність, а відтак — і фінансову безпеку конкретного комерційного банку допоможе аналіз таких показників:

- **питома вага проблемних кредитів у обсязі чистих активів банку,** яка свідчить про якість його кредитного портфеля та ризикованість його кредитної політики (експерти встановили, що рівень проблемних кредитів впливає на показник надійності банку суттєвіше, ніж інші чинники);
- **співвідношення високоліквідних коштів і поточних пасивів банку,** яке показує ступінь його захищеності від ризику відкликання коштів в один момент усіма клієнтами;
- **співвідношення власних і залучених коштів,** яке характеризує рівень надійності банку в довгостроковій перспективі, слугуючи оцінкою його спроможності покрити власними коштами обсяг зобов'язань перед клієнтами;
- **питома вага високоліквідних коштів у обсязі чистих активів банку,** значення якої допомагає оцінити середньостроковий рівень ліквідності;
- **рентабельність чистих активів.**

А, наприклад, **стан сектора банківських депозитів** можна вважати певним економічним і соціально-політичним показником стану стійкості фінансового ринку.

Запроваджена у 1971 році в Японії програма страхування депозитів контролюється урядом країни. Із 2001 року в разі банкрутства кредитно-фінансової установи сума страховки має покривати до 10 млн. єн на одного вкладника [4, с.44].

Взагалі ж гарантування депозитів у розвинутих світових державах відбувається таким чином (див. таблицю) [5, с.20].

У Росії юридично гарантовано захист приватних вкладів (100%) лише клієнтам Ощадбанку. Решта банків також повинна працювати над формуванням гарантій вкладів, якщо вони прагнуть бути конкурентоспроможними.

В Україні ж системи гарантій повернення банківських вкладів на державному рівні донедавна практично не існувало. 10 вересня цього року Президент України підписав Указ № 996/98 "Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб — вкладників комерційних банків України". Цим указом затверджено Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування та використання його коштів.

Указом зокрема передбачається, що зазначений фонд створюється і функціонує як державна, економічно самостійна, спеціалізована організація, яка не ставить за мету отримання прибутку. Джерелами формування коштів фонду є:

- початковий збір із комерційних банків;
- регулярні та спеціальні збори з комерційних банків, що сплачують збори до фонду;
- внесок держави;
- доходи, отримані від інвестування коштів фонду в державні цінні папери;
- пеня з комерційних банків, які сплачують збори до фонду, за несвоєчасне або неповне їх перерахування;
- позики комерційних банків, міжнародних фінансових інститутів та іноземних банків;
- інші джерела, не заборонені законодавством України.

Внесок держави становить 20 млн. гривень і вноситься НБУ за рахунок його видатків.

Комерційні банки сплачувати збори зобов'язані. Початковий збір становить один відсоток від зареєстрованого статутного фонду банку. Регулярний збір до фонду нараховується раз на рік у розмірі 0.5% від загальної суми вкладів, у тому числі й відсотки за вкладами за станом на 31 грудня року, що передує звітному.

Ці заходи необхідні для забезпечення захисту вкладників — фізичних осіб і створення фінансових можливостей для відшкодування коштів у разі ліквідації комерційного банку.

Одночасно з виданням указу до Верховної Ради передано відповідний проект закону.

Індикатором фінансової безпеки банківської системи є як загальний обсяг фонду страхування ризиків, так і стан його формування.

Та слід визнати, що навіть із його прийняттям вкладники не почуватимуться у цілковитій безпеці, оскільки передбачено виплату суми гарантій у розмірі щонайбільше 500 грн. [6]. Для порівняння: Незалежна корпорація з питань страхування вкладів населення з активами понад 20 млрд. доларів, створена у США згідно з урядовою програмою, передбачає стовідсоткове відшкодування вкладених коштів.

Дуже важливо мати дієву систему страхування широкого спектра банківських продуктів і фінансових послуг, законодавчо визначити суб'єкти цього сегмента страхового ринку. У деяких країнах самі банки уповноважені займатися страховою діяльністю. Україна ж потрапила до числа тих держав, де законодавством заборонено банкам виступати страхувальниками.

Індикатором фінансової безпеки банківської системи є як загальний **обсяг фонду страхування ризиків, так і стан його формування.** На 1 січня 1998 року вітчизняними комерційними банками створено фонд страхування ризиків у сумі 219.5 млн. грн., або 33.8% від загальної суми фонду, який передбачалося створити (з огляду на розмір кредитного портфеля) у першому кварталі 1998 року.

Серед індикаторів фінансової безпеки банківської системи чільне місце має належати **обсягу отриманого комерційними банками прибутку.** За станом на 1 січня 1998 року прибуток, отрима-

Системи гарантування депозитів у розвинутих країнах

Країна	Дата прийняття	Нормативний акт	Забезпечення	Вступ	Статус і спосіб управління	Державне фінансування
США	1933	Закон про банківську діяльність	Максимально 100 тис. доларів на вкладника	Обов'язковий дефакто (вихід можливий через 2 роки)	Державний	Немає, але з правом отримання кредиту в казначействі
Велико-британія	1979	Закон про фонд захисту депозитів	75% депозитів нижче 20 тис. фунтів стерлінгів, тобто 15 тис. фунтів стерлінгів максимально на вкладника	Обов'язковий	Державний	Немає
Італія	1987	Закон про створення міжбанківського фонду з нагляду за депозитами	100% до 200 млн. лір, 75% до 800 млн. лір	Факультативний	Приватний	Немає
Швейцарія	1984	Угода Швейцарської асоціації банків	30 тис. швейцарських франків на вкладника	Факультативний	Приватний	Немає
Японія	1971	Закон про страхування депозитів	10 млн. єн на вкладника	Обов'язковий	Державний	Часткове (через Банк Японії)
Німеччина	1966	Закон про страхування депозитів	Необмежене дефакто (30% власних коштів банку на вкладника після опублікування останнього балансу)	Факультативний	Асоціація німецьких банків	Немає
Іспанія	1980	Постанови від 1980 і 1981 рр.	1.5 млн. песет максимально на вкладника	Обов'язковий	Державний	Часткове (50%)
Нідерланди	1978	Стаття 44 Закону про контроль за кредитною системою	40 тис. гульденів на вкладника (переглядається кожних 3 роки)		Державний	Немає
Бельгія	1985	Протокол між Асоціацією бельгійських банків, Асоціацією ощадбанків та Інститутом переобліку і гарантування	500 тис. бельгійських франків на вкладника	Обов'язковий, але з правом виходу	Напівдержавний	Немає
Канада	1967	Закон про Канадське товариство страхування депозитів	60 тис. канадських доларів на вкладника		Державний	Немає, але з правом отримання кредиту

ний комерційними банками України, становив 948.5 млн. грн., що на 241.5 млн. грн. більше, ніж за попередній рік. Це — понад 1% від номінального ВВП 1997 року.

Важливим є визначення **масштабів і якісних характеристик злиття банків,** оскільки останні завжди були індикатором стану національної економіки та її місця у світовій економіці.

Максимальна "безпечна" сума кредитування дебентурою (незабезпеченим борговим зобов'язанням) обчислюється на основі вартості фіксованих активів компанії за примусового продажу і половини вартості її поточних активів.

З огляду на те, що дебентура має пріоритет перед кредиторами при ліквідації компанії, банк може проігнорувати її кредиторів (якщо пріоритетних серед них мало), вирішуючи, на яку суму він може безпечно кредитувати. Список кредиторів у разі ліквідації починається з тих, хто надав позику під фіксовані права, потім беруть до уваги ліквідаційні витрати, пріоритетних кредиторів і тих, які надали позику під нефіксовані права [7].

Особливе місце в системі фінансової безпеки банківських клієнтів посідає **розмір позичкового відсотка,** оскільки він дає можливість з'ясувати, чи рентабельний проект, на здійснення якого береться кредит, тобто чи відшкодовуються затрати. У свою чергу **коефіцієнт покриття відсотків** (що характеризується відношенням чистого прибутку ще до виплати відсотків до суми виплачених відсотків) свідчить про рівень безпеки кредитної діяльності комерційних банків.

Надзвичайно важливим для фінансової безпеки комерційних банків є дотримання ними встановлених нормативів.

У Швейцарії використовується доволі високий, за світовими стандартами, індикатор діяльності банків. Так, чиста вартість капіталу за вирахуванням фінансових зобов'язань кожного швейцарського банку повинна становити 7—9% від вартості цих зобов'язань [8].

Більшість швейцарських банків має стовідсоткову або близьку до неї ліквідність.

Середній коефіцієнт адекватності капіталу голландських банків — 12%. Це значно вище норми (8%), встановленої Банком міжнародних розрахунків.

У Чехії з 1994 року діє порядок створення обов'язкових резервів банків у розмірі 10% від основного капіталу з відповідним збільшенням суми резервів із кожною новою емісією акцій [9]. Обов'язковий статутний фонд банку в

Проблем у сфері фінансової безпеки комерційних банків в Україні сьогодні значно більше, ніж досягнень. Відтак, щоб досягнути її належного рівня, треба ще дуже багато зробити.

цій країні — 500 млн. крон, а співвідношення капіталу до ризикових активів — щонайменше 8%.

А, скажімо, японський банк повинен мати не менше 1 млрд. єн статутного капіталу.

Безумовно, індикаторами фінансового стану, а відтак і безпеки вітчизняної банківської системи є **рівень прибутковості статутних фондів комерційних банків і їх чистих активів.** Так, у 1997 році середня прибутковість статутного фонду комерційних банків України становила 83.3%, а середня прибутковість чистих активів — 6.88% [10, с. 128], причому прибутковість статутних фондів знизилася на 4.7%, а чистих активів — на 1.4%. Властиво, ці показники свідчать про погіршення платоспроможності та фінансового стану банків.

Виразним індикатором фінансової безпеки системи комерційних банків є **питома вага залучених коштів громадян у загальному обсязі залучених коштів.** За підсумками 1997 року у 116 комерційних банках України залучені кошти громадян у структурі в цілому залучених коштів становили 16.6% [10, с.128].

Як бачимо, проблем і невирішених питань у сфері фінансової безпеки комерційних банків в Україні сьогодні значно більше, ніж досягнень. Щоб досягти належного рівня, треба ще дуже багато зробити.

Ось чому в "Основних напрямах грошово-кредитної політики на 1998 рік", у розділі "Банківська система", зазначається, що головною метою Національного банку України у сфері банківського регулювання і нагляду залишається гарантування безпеки, фінансової стійкості й надійності банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів [11, с.9].

Щоб забезпечити ефективний контроль за діяльністю комерційних банків, НБУ до кінця 1998 року передбачає:

- провести роботу щодо вдосконалення методики банківського нагляду в зв'язку з уведенням бухгалтерського обліку в комерційних банках відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і звітності;
- вдосконалити систему ліцензування банківської діяльності та узгодити її з базовими принципами ефективного нагляду за банківською діяльністю Базельського комітету з питань банківського регулювання;
- розробити й запровадити системи заходів раннього виявлення та реагування на фінансові проблеми в діяльності комерційних банків;
- запровадити механізми санації та фінансового оздоровлення банків, визначивши критерії проблемності у їх діяльності;
- забезпечити проведення аудиту банків за міжнародними стандартами із внесенням відповідних змін і доповнень до Закону України "Про аудиторську діяльність";
- вдосконалити процес інспектування діяльності комерційних банків;
- створити базу даних (досьє) комерційних банків;
- розробити принципово нові порядок і процедуру ліквідації банків.

Література:

1. Соціально-економічна ситуація в Україні та перспективи розвитку банківської системи. Звітна доповідь VI З'їзду Асоціації українських банків президента АУБ О.Сугоняко 12 лютого 1998 року // Інформаційний бюлетень Асоціації українських банків. — 1998. — № 2. — С. 144.

2. Мазнюк Е., Богатов О. Риски, адекватные супердоходам // Бизнес. — 1997. — 20 октября.

3. Науменко В., Спроба оцінити надійність // Вісник НБУ. — 1998. — № 4. — С. 35—38.

4. Коноваленко Т. Становлення і розвиток банківської справи в Японії // Вісник НБУ. — 1998. — № 4. — С. 39—44.

5. Деловая неделя. — 1997. — № 11.

6. Фонд страховых гарантий // Закон и бизнес. — 1998. — 29 апреля.

7. Кредитование: Пер. с англ. — К.: Торгово-издательское бюро BHV, 1994. — С. 33.

8. Посредник. — 1996. — 23 октября. — С. 8.

9. Протасов Ю. Банковская система Чехии: высокий рейтинг не освобождает от проблем // "Финансовая Украина". — 1996. — 14 мая.

10. Інформаційний бюлетень Асоціації українських банків // 1998. — № 1. — С. 160.

11. Основні напрями грошово-кредитної політики на 1998 рік // Вісник НБУ. — 1998. — № 3. — С. 6—9.

Олександр Барановський,

державний експерт апарату Ради національної безпеки і оборони України, кандидат економічних наук.

Другий праворуч — президент компанії Олег Шевченко.

System Integration — надійний партнер

Виповнилося 4 роки відтоді, як компанія System Integration працює на ринку України. Основним напрямом її діяльності стало співробітництво з корпорацією IBM, від якої компанія вже встигла отримати чотири нагороди.

System Integration працює в досить спеціалізованій ніші на комп'ютерному ринку України, охоплюючи кілька напрямів — таких, зокрема, як банкомати, платіжні системи, POS-термінали, принтери, реалізація схем корпоративних поставок. Останнім часом пильна увага приділяється розвитку сервісу, який надає компанія, насамперед обслуговуванню банкоматів.

Серед найзначніших проектів System Integration — розробка банківської структури для Райффайзенбанк Україна — дочірньої установи Raiffeisen Zentral Bank, одного з провідних у Центральній і Східній Європі.

Так, спеціалісти System Integration поставили та налагодили устаткування для робочих місць співробітників банку, ввели у дію IBM AS/400 — ядро банківської системи Райффайзенбанку (в Україні нині налічується близько 30 машин цього класу). Створення кабельної системи (комп'ютерна і телефонна мережі) сприяло безперебійному функціонуванню всіх підсистем банківської інфраструктури.

Найбільший проект, розроблений і втілений компанією System Integration, — це організація карткового процесингового центру спільно з Першим українським міжнародним банком (м. Донецьк).

Для вдосконалення своєї платіжної системи і підтримки карткових банківських послуг ПУМБ у 1997 році обрав карткову систему компанії Arksys — лідера на міжнародному ринку платіжних технологій. Компанія System Integration взяла участь у поставці необхідного обладнання та реалізації першої фази цього проекту — запуску "зарплатної" картки, що дало змогу промисловим підприємствам регіону — клієнтам ПУМБу — видавати заробітну плату через банківські автомати самообслуговування (банкомати). В результаті банк знизив затрати на касове обслуговування, водночас забезпечивши працівникам підприємств вільний (фактично щоденний і цілодобовий) доступ до готівки. У ході розвитку цього проекту ПУМБ установив у різних містах України 51 банкомат виробництва корпорації IBM.

Отож у компанії System Integration — блискучі перспективи на українському ринку. В цьому, зокрема, мали змогу пересвідчитися журналісти центральних видань, які взяли участь у прес-конференції. □

Милана Бойчук,
"Вісник НБУ".

ОФІЦІЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ

Про введення в обіг ювілейної монети "100 років Київському політехнічному інституту"

Національний банк України 28 серпня 1998 року ввів у обіг ювілейну монету номінальною вартістю 2 гривні, присвячену 100-річчю заснування Київського політехнічного інституту, нині — Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут".

Ювілейну монету виготовлено з нейзильберу, діаметр — 31 мм, тираж — 50 000 штук, з яких 10 000 штук — поліпшеної якості, 40 000 штук — звичайної якості.

На лицьовому боці монети (аверсі) зображено малий Державний герб України в центрі орнаменту, відтвореного з ліпного плафона інтер'єру головного корпусу КПІ, зазначено рік: 1998. По колу розміщено написи: УКРАЇНА, 2 ГРИВНІ.

На зворотному боці монети (реверсі) зображено головний корпус КПІ (архітектор І.С.Кітнер, 1901). По колу розміщено написи: КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ, 100 РОКІВ.

Гурт монети — рифлений.

Художник — Сергій Бєляєв. Скульптори — Володимир Атаманчук (аверс), Володимир Дем'яненко (реверс).

Ювілейна монета номінальною вартістю 2 гривні "100 років Київському політехнічному інституту" є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Монети поліпшеної якості у кількості 10 000 штук реалізуються у пластиковій капсулі за колекційною ціною. Монети звичайної якості у кількості 40 000 штук надходять у обіг за номінальною вартістю.

Тетяна Добко,

завідуюча відділом довідково-бібліографічного обслуговування Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. Кандидат історичних наук.

З БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ

Пропонує найбільша книгозбірня України*

Арутюнян С.С., Итыгина Е.В. Международные финансы: Учеб. пособие для студ., изуч. междунар. экон. отношения. — Одесса: ОКФА, 1997. — 96 с.

У навчальному посібнику міжнародні фінанси розглядаються як середовище міжнародного бізнесу. Книга знайомить зі структурою та учасниками світового фінансового ринку, змістом платіжного балансу, способами міжнародних розрахунків, механізмом функціонування сучасної міжнародної фондової біржі, з діяльністю Міжнародного валютного фонду та проблемами міжнародної заборгованості. Висвітлено питання захисту від валютних ризиків, проблеми балансування інвестиційного портфеля тощо. Видання розраховане на викладачів і студентів економічних вузів, а також підприємців і працівників фірм та компаній, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю.

Банковско-финансово-правовой словарь-справочник / Академия Правовых Наук Украины / Авт.-сост. Л.К.Воронова. — К.: А.С.К., 1998. — 287 с.

У словнику зібрано й подано наукове тлумачення понад 700 найпоширеніших термінів, застосовуваних в економічній, юридичній літературі та нормативних актах, які регулюють відносини у фінансово-банківській сфері.

Астахов В.П. Бухгалтерский учет: внеоборотные активы и ценные бумаги. — М.: Гардарика; Экспертное бюро, 1997. — 400 с.

Книга розкриває сутність і методологію бухгалтерського обліку, використання нематеріальних активів та основних засобів, враховуючи останні зміни, пов'язані з наближенням російської нормативної бази до міжнародних стандартів. Систематизовано нові документи та подано методичні рекомендації щодо практичної роботи. Детально висвітлено питання стосовно операцій із цінними паперами, їх обліком та оподаткуванням. У додатках містяться тексти найважливіших документів.

Белов В.А. Практика вексельного права. — М.: Учеб.-консульт. центр "ЮрИнфоР", 1998. — 384 с.

У книзі детально висвітлюється правовий аспект деяких суто практичних проблем тлумачення та застосування норм російського вексельного законодавства. Розглянуто питання, пов'язані з виникненням вексельного законодавства, оформленням його світових систем та міжнародної уніфікації. Подано класифікацію векселів. Автор приділяє увагу також низці практичних питань вексельного права (оформлення векселями заборгованості, випуск банківських векселів, застосування векселів у акредитивній формі міжнародних розрахунків тощо).

Бердникова Т.Б. Акционерное общество на рынке ценных бумаг. — М.: Финстатинформ, 1997. — 141 с.

У книзі зроблено спробу висвітлити операції та основні процедурні питання діяльності акціонерного товариства на ринку цінних паперів, оцінити його ефективність як власника, визначити ступінь фінансового ризику акціонерів-засновників. Розглянуто методи зниження фінансових ризиків підприємства, методику страхування ним ризику непогашення кредиту. Описано процес додаткової емісії, організації випуску облігаційної позики. Автор приділяє увагу особливостям аудиту цінних паперів, наводить конкретні розрахунки з первинної звітності деяких акціонерних товариств. Видання буде корисним як для акціонера-початківця, так і для досвідченого учасника ринку цінних паперів.

Бирман Г., Шмидт С. Экономический анализ инвестиционных проектов / Пер. с англ. под ред. Л.П.Белых. — М.: Банки и биржи; ЮНИТИ, 1997. — 631 с.

Переклад всесвітньовідомого підручника, написаного професорами Корнельського університету (США), дає ясну і чітку концепцію оцінки ефективності інвестиційних проектів. Автори на основі методики спрощеного дисконтування розглядають проблеми складання капітального бюджету в умовах внутрішньої та зовнішньої обмеженості фінансових ресурсів, невизначеності й підвищеності ризиків, зокрема таких, як інфляція, зміни у технології, вартість позичкового капіталу, розміщеного капіталу тощо. Представлено способи порівнянь вірогідності різноманітних варіантів вкладення капіталів. Запропонований ученими простий і надійний метод розрахунку дає змогу оцінити фінансовий аспект поданих проектів. Окремий розділ присвячено аналізу іноземних інвестицій та інвестиційних проектів із точки зору уряду країни. Зазначимо, що розроблену авторами методику обґрунтування інвестиційних проектів використовують понад 90% найбільших фірм США. Розібратись у складних питаннях оцінки інвестиційних рішень допомагають дохідливість викладу, графічні зображення, аналіз численних прикладів із практики.

Глазунов В.Н. Финансовый анализ и оценка риска реальных инвестиций. — М.: Финстатинформ, 1997. — 135 с.

У праці узагальнено досвід оцінки інвестиційної привабливості кількох десятків реальних проектів, створених із метою залучення інвесторів. Подано матеріали, в яких аналізуються можливі схеми розрахунку критеріїв для оцінки інвестиційної привабливості проектів різного призначення. Розглянуто можливі варіанти побудови алгоритмів для їх оцінки, що дають змогу підготувати програмне забезпечення для проведення досліджень. Видання розраховане на працівників банків, інвестиційних фондів та фірм, які займаються аналізом інвестиційної привабливості проектів і фінансовим обґрунтуванням бізнес-плану.

Демківський А.В. Сучасний вексельний обіг: Навч. посібник. — К.: Т-во "Знання"; КОО, 1996. — 138 с.

У навчальному посібнику розкрито історичні засади, сутність і процес формування економіко-правових відносин вексельної форми короткострокового комерційного кредиту. Особливу увагу приділено дослідженню змісту, форм і функцій векселів, їхнього позитивного впливу на впорядкування і стабілізацію міжгосподарських виробничо-збутових зв'язків, забезпечення гарантій вчасності й повноти платежів. З'ясування механізмів вексельного обігу, акцепту, авалю, індосаменту, інкасування, застави й обліку допоможе читачеві набути практичних навичок проведення кредитних операцій. Автор обстоює ідею формування ефективного грошового обігу і відносин комерційного кредиту на основі впровадження в Україні стандартів вексельного обігу, визнаних міжнародною спільнотою, опанування сучасними технологіями вексельного обігу всіма суб'єктами господарювання.

* Про наявність літератури у фондах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського можна дізнатися за телефонами: 264-85-03, 267-48-29. Щодо аналітичних розробок із актуальних питань економічного та суспільного життя в Україні, щоденних оглядів подій політичного, економічного, соціального життя у відображенні періодичної преси звертатися за телефонами: 264-17-70, 267-48-21.

Ерпылева Н.Ю. Международное банковское право: Учеб. пособие. — М.: Изд. Группа "ФОРУМ" — "ИНФРА-М", 1998. — 264 с.

Комплексно висвітлено питання правового регулювання банківської діяльності, насамперед пов'язані з порядком організації та функціонування банків, здійснення ними фінансових операцій. Аналіз основних інститутів банківського права допоможе читачеві розібратися у складних питаннях правового регулювання банківської діяльності, з'ясувати тенденції сучасного розвитку міжнародного банківського права. Книга також містить відповідні міжнародні нормативні документи.

Жила В.Г. Ревізія та аудит: Навч. посібник /Міжрегіон. Академія упр. персоналом. — К., 1998. — 96 с.

У посібнику подано загальну характеристику контрольно-ревізійної та аудиторської діяльності. Висвітлено методичні прийоми стримання доказів при проведенні контролю виробничо-господарської діяльності підприємств. Детально охарактеризовано контроль грошових засобів підприємств та їх розрахункових операцій. Видання підготовлено з урахуванням нових законодавчих і нормативно-правових актів.

Кернер Х.-Х., Дах Э. Отмывание денег: Путеводитель по действующему законодательству и юридической практике / Пер. с нем. Т.Родиновой, Дж.Войновой. — М.: Междунар. отношения, 1996. — 236 с.

В оригінальному дослідженні досвідчених юристів із ФРН висвітлено складні проблеми, які доводиться вирішувати законодавцям і правоохоронним органам, покликаним, з одного боку, зупинити потоки "брудних грошей", а з іншого — не допустити обмеження свободи економічної та фінансової діяльності. Водночас книгу можна репрезентувати як ґрунтовний юридичний довідник. Зокрема в ній міститься детальний коментар до міжнародних конвенцій та сучасних правових норм, які застосовуються в Німеччині у боротьбі з відмиванням грошей. Видання буде корисним для працівників правоохоронних органів, юристів, банківських працівників, фінансистів та підприємців.

Комаринська З.М. Історія грошей / НБУ; Львів. банків. коледж. — Львів, 1998. — 111 с.

Книгу присвячено історії появи та поширення грошей, насамперед в Україні. Автор простежує процес формування грошової системи в епоху Київської Русі, за часів козацько-гетьманської держави, у період існування Української Народної Республіки (1917—1921 рр.). Значну увагу приділено грошовим відносинам на українських землях за панування Польщі й Литви (XIV—XVIII ст.), Російської та Австро-Угорської імперій (XVIII — початок XX ст.), у часи перебування українських територій під владою Польщі, Угорщини, Чехо-Словаччини, Румунії, Німеччини (1918—1944 рр.), у складі СРСР (1921—1991 рр.). Окремо висвітлено процес формування та ствердження власної національної валюти (1991—1996 рр.) у сучасній Україні.

Комарницький Я., Яремчук І. Фінансово-інвестиційний аналіз: Навч. посібник. — К.: Укр. енциклопедія; Агентство "Книга пам'яті України", 1996. — 298 с.

Автори навчального посібника — відомі економісти — професор Північно-Іллінойського університету (США) Ярослав Комарницький та академік Тернопільської академії народного господарства Іван Яремчук, розглядають методи фінансово-інвестиційного аналізу, які використовуються в економічній системі України, а також аналітичні методи, практиковані у США. Детально проаналізовано промислові галузі, фінансовий стан компаній, функціонування ринку цінних паперів. Книга складається з таких основних розділів: методи економічного аналізу; аналіз економічних і промислових сил, аналіз промисловості; аналіз компаній; фондова, валютна, товарна біржі та біржа праці; ринки цінних паперів; аналіз фінансових звітів, оцінка вартості облігацій; аналіз та управління портфелем цінних паперів; етичний кодекс професійної поведінки. Головну увагу приділено фінансовому аналізу бірж і ринку цінних паперів США, досвід яких може бути використаний у новій економічній системі України. Додатки містять: правове положення про фондову біржу; примірний статут регіональної універсальної товарної біржі; приблизний розрахунок вартості "місця" на універсальній товарній біржі; пам'ятку учасників біржових торгів; десять правил для інвесторів; десять застережень окремим інвесторам та інші документи.

Костюченко О.А. Банківське право: Навч. посібник / Міжрегіон. Академія упр. персоналом. — К., 1998. — 121 с.

Поняття та джерела банківського права, правове становище Національного банку України і комерційних банків, теоретичні й практичні питання правового регулювання розрахункових, кредитних, валютних відносин, операцій із цінними паперами — ось коло питань і тем, висвітлених у посібнику, підготовленому на засадах вітчизняного чинного законодавства і практики його застосування.

Кочетков В.Н. Основы управления современным коммерческим банком: Учеб. пособие / Межрегион. Академия упр. персоналом. — К., 1998. — 70 с.

Висвітлюючи основи управління банком, автор подає низку пропозицій щодо удосконалення банківської системи шляхом переходу до триступеневої її структури, визначення критеріїв ефективності й результативності банківського менеджменту тощо. Видання розраховане на викладачів і студентів фінансово-економічних спеціальностей.

Лозовский Л.Ш., Райзберг Б.А., Ратновский А.А. Универсальный бизнес-словарь. — М.: ИНФРА-М, 1997. — 640 с.

Словник налічує понад 7000 термінів, які використовуються у різних сферах сучасної підприємницької діяльності. Терміни згруповано за розділами: підприємництво та менеджмент, фінанси, банки, інвестиції, цінні папери, біржі й біржова діяльність, маркетинг і торгівля, страхування, бухгалтерський облік та аудит, інформація, документація у бізнесі, жаргонна бізнес-термінологія. Словник містить також додатки: "Скорочення бізнес-термінів у російській діловій мові та письмі", "Латинські терміни, що застосовуються у діловій кореспонденції", "Англійські скорочення, прийняті в діловому листуванні", "Короткі відомості про міжнародні організації, які сприяють розвитку бізнесу", "Окремі бізнес-сервери всесвітньої комп'ютерної мережі Internet" тощо. Алфавітний покажчик у кінці словника допоможе швидко знайти потрібний термін.

Миддлтон Д. Бухгалтерский учет и принятие финансовых решений / Пер. с англ. под ред. И.И.Елисеевой. — М.: Аудит; Изд. объединение "ЮНИТИ", 1997. — 408 с.

Це одна з тих книг, які допомагають розвіяти упередження щодо ділової інформації і сприяють її ефективному використанню у бухгалтерській практиці. Автор доводить, що зі створенням балансу робота бухгалтера як фінансового менеджера тільки починається. У трьох частинах книги (фінансовий облік, управлінський облік, фінансовий менеджмент) він послідовно переходить від розгляду даних фінансової звітності до питань формування і використання корисної ділової інформації при прийнятті господарських рішень.

Международная система учета и статистики в банках Украины: Русско-украинский словарь финансово-банковских терминов / Авт.-сост. В.М.Копорулина — Х.: Прапор, 1998. — 160 с.

У книзі зібрано матеріал стосовно переходу на нову для України систему міжнародного обліку і статистики. У першому і другому розділах книги подаються докладні відомості про принципи роботи на нових засадах згідно з методичними вказівками НБУ. Третій розділ — це короткий російсько-український словник фінансово-банківських термінів.

Найман Э.-Л. Малая Энциклопедия Трейдера. — К.: Альфа Капитал; Логос, 1997. — 235 с.

Висвітлено основи технічного та фундаментального аналізу фінан-

сових ринків, психології біржової гри, а також системи управління ризиками. Книга допоможе опанувати комплекс фінансових питань, який складається з двох блоків — теорії аналізу фінансових ринків і практики управління фінансовими активами. Практичні матеріали розкривають деякі хитрощі фінансових ринків. Видання розраховане на професійних учасників ринку цінних паперів, валютного та біржового товарного ринків, а також на студентів економічних вузів, банківських шкіл.

Новий російсько-український словник-довідник юридичної, банківської, фінансової, бухгалтерської та економічної сфери / С.Я.Єрмоленко, В.І.Єрмоленко, К.В.Ленець, Л.О.Пустовіт. — К.: Довіра; УНВЦ "Рідна мова", 1998. — 779 с.

Словник містить значний (близько 85 тисяч слів) обсяг термінологічної лексики та фразеології, застосовуваної у юридичній, банківсько-фінансовій, економічній, бухгалтерській сферах спілкування, у тому числі й вузькоспеціальні терміни. Вперше у виданні подібного зразка поєднано довідково-тлумачний і перекладний принципи. Практичну цінність мають додатки, де зокрема подано правила написання з великої та малої літер власних і загальних назв, таблиці з українськими та російськими відповідниками назв держав, столиць і валют. Словник укладено з дотриманням правил останньої редакції чинного "Українського правопису" (1993 р.).

Правове забезпечення діяльності на ринку цінних паперів України / Упоряд. Ковальова Н.М.; Міжнар. центр приватизації, інвестицій і менеджменту. — К., 1997. — 292 с.

Збірник містить закони України, постанови Верховної Ради, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів, листи, інструкції і роз'яснення Національного банку України, накази Фонду державного майна, Державної комісії із цінних паперів і фондового ринку стосовно різноманітних аспектів діяльності на вітчизняному ринку цінних паперів.

Реформа фінансово-кредитної системи перехідної економіки / Редкол.: В.Д.Лагутін, М.І.Карлін, О.І.Гадзевич та ін.; Волин. держ. ун-т ім.Лесі Українки. — Луцьк, 1997. — 440 с.

Збірник укладено на матеріалах науково-практичної конференції, яка відбулася на економічному факультеті Волинського державного університету. Тематика опублікованих у ньому праць стосується насамперед теоретико-концептуальних, методологічних, організаційно-економічних питань реформування фінансово-кредитної системи в умовах ринкової трансформації національної економіки. Дослідники аналізують пов'язані із цим проблеми, осмислюють поточні і перспективні завдання у галузі фінансової політики. Матеріали збірника становлять інтерес для науковців, працівників фінансових і банківських установ, викладачів, студентів вузів.

Розпутенко І. Державні видатки в перехідних економіках / Укр. академія держ. управління при Президентові України. — К.: Вид. УАДУ, 1998. — 242 с.

У монографії узагальнено світовий досвід управління державними видатками в умовах переходу від централізовано-планової до ринкової економіки. Висвітлюються питання впливу державних коштів на економічне зростання, їх використання в умовах структурних змін і фінансової стабілізації. Теоретичні міркування, висновки і пропозиції, які містяться у дослідженні, спрямовані на пошук шляхів раціонального вирішення проблеми ефективного управління державними видатками у перехідних умовах.

Русско-украинский финансово-банковский словарь / Сост. В.Н.Корпорулина, Л.В.Корпорулина. — Х.: Фортуна-Пресс; Консум, 1997. — 208 с.

Російсько-український фінансово-банківський тлумачний словник охоплює всі сфери підприємницької діяльності. До нього ввійшли найуживаніші банківські, страхові, фінансово-економічні, бухгалтерські терміни. Автори прагнули дати розгорнуту характеристику галузей, форм і видів фінансово-банківської діяльності, відобразити терміни, які віднедавна з'явилися в лексиконі. Словник прислужиться всім, хто цікавиться економічними проблемами.

Финансы: Оксфордский толковый словарь: Англо-русский. — М.: Весь мир, 1997. — 496 с.

Словник доповнює виданий раніше тлумачник "Бизнес. Оксфордский толковый словарь". Статті охоплюють термінологію, яка використовується у сучасній банківській справі, на фінансових і валютних ринках, у практиці комерційного кредитування, страховому бізнесі, оподаткуванні, фондовому ринку. Ввійшли також терміни, які стосуються державного сектора, державних, міських фінансів, діяльності центральних банків та європейських фінансових установ. Словник віддзеркалює міжнародну фінансову термінологію, зокрема лексику, поширену у валютній сфері, містить низку статей, присвячених фінансовим інститутам Лондона, Нью-Йорка, Токіо, Гонконга, Парижа та інших фінансових центрів світу.

Чедвик Л. Основы финансового учета / Пер. с англ. под ред. В.А.Микрюкова. — М.: Банки и биржи; ЮНИТИ, 1997. — 252 с.

Ця книга — своєрідний путівник у складному лабіринті фінансово-економічних відносин. Вона допоможе опанувати фінансову термінологію, техніку і принципи фінансового обліку, зрозуміти, як формуються цифрові показники, осягнути концепції, принципи та методи бухгалтерського обліку, навчить менеджерів приймати економічно обґрунтовані управлінські рішення, користуватися звітною фінансовою інформацією. Видання помітне тим, що у кожному розділі читачеві для перевірки засвоєння матеріалу пропонуються вправи і приклади з відповідями та коментарями. Автор вдало використовує різноманітні форми викладу матеріалу (запитання-відповіді, діаграми, графіки тощо), які допомагають всебічно висвітлити методи фінансового обліку.

Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. Инвестиции / Пер. с англ. — М.: ИНФРА-М., 1997. — XII,1024 с.

Найпопулярніший у світі підручник із курсу "Інвестиції", перевидавався багато разів. Автори — відомі американські економісти (У.Ф.Шарп — лауреат Нобелівської премії з економіки 1990 р., яку отримав за розвиток теорії оцінки фінансових активів) глибоко і водночас доступно висвітлили цілі та інструменти фінансування, описали всі типи цінних паперів та фондових ринків, розкрили теорію і практику їх функціонування, методи управління інвестиціями, окреслили проблеми інвестування, оцінки ефективності управління портфелем. Кожний розділ містить ключові приклади та поняття, конкретні приклади, графіки, таблиці. В кінці підручника подано тлумачний словник англомовних понять і термінів та основні рівняння.

Шохин С.О., Воронина Л.И. Бюджетно-финансовый контроль и аудит: Теория и практика применения в России: Науч.-метод. пособие. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 240 с.

Висвітлено основні теоретичні і практичні аспекти бюджетно-фінансового контролю та аудиту в Російській Федерації. Розглянуто організаційні засади, структуру, методи, правові основи фінансового контролю у розвинутих країнах та Росії; інформаційне забезпечення та роботу з кадрами в органах бюджетно-фінансового контролю; сутність, функції та організацію аудиту; види послуг, які надають аудитори; обов'язки та відповідальність сторін при проведенні аудиторської перевірки тощо. Посібник містить наочні матеріали у вигляді схем, таблиць; наведено також різноманітні форми аудиторських висновків.

Подписной индекс 40388

ФОНДОВЫЙ РЫНОК

ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЕЖЕНЕДЕЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ

- новости в мире бизнеса и политики;
- статистические данные, аналитические обзоры и экономические прогнозы;
- практические рекомендации по работе на фондовом рынке;
- сводные таблицы котировок ценных бумаг;
- информация о банковских ставках, состоянии валютного рынка и сертификатных аукционах

Адрес редакции:
г. Киев-32, ул. Жилянская, 87/30, корп. 105
E-mail: red@fondrn.kiev.ua

Тел. редакции:
(044) 225-50-55; 225-72-45; 221-38-03; 221-38-56

Передплатний індекс у Каталозі періодичних видань України - 74132

Телефони для довідок у редакції: 267-30-27, 264-96-25

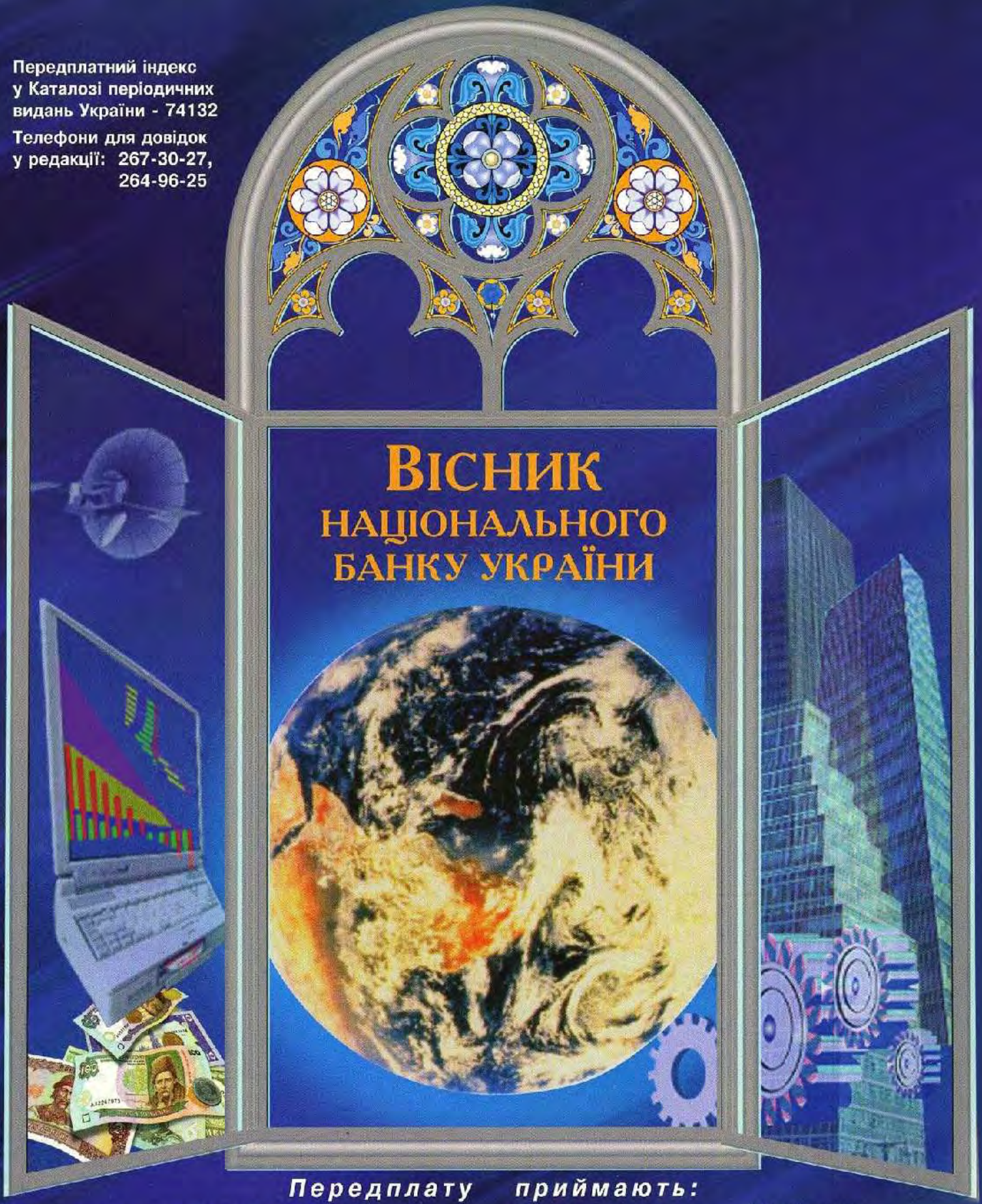

Передплату приймають:

1. **Українське державне підприємство поштового зв'язку "Укрпошта" та його відділення в усіх населених пунктах України**
   вул. Хрещатик, 22, Київ-001, 252001, Україна
   тел.: (044) 229-59-30,
   факс: (044) 229-66-57
2. **Фірма "Періодика"**
   вул. Мала Житомирська, 11, оф. 2, Київ-001, 252001, Україна
   тел./факс: (044) 228-00-24, 228-61-65
3. **АТЗТ "Самміт"**
   а/с 541, Київ-001, 252001, Україна
   тел./факс: (044) 290-77-63, 290-71-06
   Філіал у Харкові
   тел./факс: (0572) 43-70-78
   Філіал у Миколаєві
   тел./факс: (0512) 22-52-43
   Філіал у Луганську
   тел./факс: (0642) 52-82-37
4. **ЗАТ "Передплатне агентство "KSS"**
   вул. Кудрявська, 3/5, Київ-053, 254053, Україна
   тел./факс: (044) 464-02-20, 212-00-50
5. **СП "Мульті-прес"**
   вул. Словацького, 5/4, Львів, 290000, Україна
   тел./факс: (0322) 72-74-10, 72-15-74, 72-16-25
6. **Кур'єрська фірма "Меркурій"**
   вул. Набережна Леніна, 15-А, оф. 33, Дніпропетровськ-056, 320056, Україна, тел.: (0562) 44-72-87, факс: (0562) 78-52-85
7. **АТ "Укрпрес"**
   просп. Леніна, 9, Харків-166, 310166, Україна
   тел.: (0572) 40-57-49,
   факс: (0572) 14-11-27
8. **ТОВ "Бізнес Преса"**
   вул. Велика Васильківська, 74, Київ-005, 252005, Україна
   тел.: (044) 227-25-16, 220-74-76, 220-46-16
9. **ПП "Фірма "Офіс-сервіс"**
   вул. Довженка, 10, Київ-057, 252057, Україна
   тел./факс: (044) 271-03-84